

Rambynas

1 (15)
2019 m. gegužė

Rambynas

Pagėgių krašto draugijos „Sandūra“
leidinys 2019 m. 1 (15)

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos projektą „Rambynas – Mažosios Lietuvos etnoregiono savitumo išsaugojimui – 2019“ iš dalies finansuoja Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

Redakcinė kolegija

Diana Milašauskienė – vyriausioji redaktorė

Eugenijus Skipitis – leidinio sudarytojas

Marytė Gečienė

Birutė Žemgulienė

Juozas Vercinkevičius

Rengėjas (leidėjas)

Pagėgių krašto draugija „Sandūra“

Finansiniai rėmėjai

UAB „Senasis Rambynas“, UAB „Veizas“,
Pagėgių savivaldybės tarybos nariai: Edgaras Kutu-
rys, Eugenijus Dargužas, Ramutė Valančienė, Algis
Grublys, Remigijus Kelneris,

Rasa ir Sigitas Stoniai,
Pagėgių krašto draugijos „Sandūra“ bičiuliai,
2018 m. parėmę draugiją 2 proc. pajamų mokesčiu,
taip pat visi, įsigiję ir užsiprenumeravę žurnalą
„Rambynas“

Informaciniai rėmėjai

Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis „Voruta“

TURINYS

Edmundas MAŽRIMAS Prisimenant Pagėgių krašto šaulius	2
Dalia KISELIŪNAITĖ Kuršių nerijos kuršininkai – nykstanti kultūrinė ir kalbinė bendruomenė	13
Rasa ŠIMKUTĖ Lietuvininko tvirtybė. Majorą Joną Šimkų prisimenant	21
Giedrė SKIPITIENĖ Regina Jokubaitytė – „Verdainės“ motina	26
Darius KINIULIS Imperių maitinės ir atgimęs Tauragės muziejus	29
Pauliaus Lileikio fotoistorijos: Panemunė	35
Egidijus BACEVIČIUS Trakėnų veislės žirgai garsina gimtinę	38
Helena ŠVANYTĖ-ČERNIAUŠKIENĖ Iš kūrybinio rašytojo Rimanto Černiausko palikimo	45
Aksavera MIKŠIENĖ Kamana	52
Marytė GEČIENĖ Edukacinės erdvės mokyklos aplinkoje	55
Zusammenfassung	61
Abstract	63

Zita MAŽEIKAITĖ

Nuo Rambyno

*Aure – Mažvydo karvės rupšnoja
sultingą žolę pastoriaus pievose.*

*Pilvai – kaip tos rudos statinės
iš Tilžės bravoro, tešmenys velkās žeme,
seniai nemelžtos, pertvinkusios.*

*Mūkia, sustojusios pusračiu –
taip ilgesingai ir gaudžiai
kaip laivų sirenos.*

*Rūkas driekiasi pažeme tartum pienas,
šliaužia Rambyno šlaitais į Bitėnų kapines,
kur sugulę ilsisi lietuvninkai.*

PRISIMENANT PAGĖGIŲ KRAŠTO ŠAULIUS

Edmundas MAŽRIMAS

Kultūros paveldo specialistas

Šiomet Lietuvos Šaulių sąjunga mini 100-ąsias įkūrimo metines. 1919 m. birželio 27 d. laikoma LŠS įkūrimo diena. LŠS sumanytojas – Matas Šalčius, įkūrėjas – Vladas Pūtvis-Putvinskis, kurio kilmės šaknys, tėvonija yra Tauragės krašte. Šauliškos idėjos ir judėjimas iš Kauno greitai sklido po visą Lietuvą, o vėliau ir Mažojoje Lietuvoje.

Tauragės šaulių sąjungos rinktinė užgimė kovų su bermontininkais kontekste ir jau 1919 m. spalio 22 d. buvo išrinkta valdyba, kurią LŠS Centro valdyba patvirtino lapkričio 4 d. Prieškaryje beveik kiekvienas bažnytkaimis turėjo savo šaulių būrius, kuriuos steigė ir jiems vadovavo mokyklų mokytojai, valstybinių įstaigų tarnautojai, atsargos karininkai, kiti miestelio inteligentai. Tauragės apskrityje šios organizacijos steigėsi ir tvirtėjo iki pat sovietinės okupacijos.

Nors Klaipėdos krašto Šaulių sąjunga priklausė Centro valdybai, tačiau čia šauliai kūrėsi kitokioje aplinkoje ir jų veikla dėl krašto aplinkybių kiek skyrėsi nuo Didžiosios Lietuvos. Kalbant apie Tauragės krašto paribio gyvenimą, šiandien užsimename ir apie Pagėgių bei jos apylinkių šaulius, apie Tauragės ir Pagėgių šaulių bendrą veiklą. Straipsnis parengtas naudojantis tarpukaryje leistu laikraščiu „Trimitas“ ir kitomis to meto publikacijomis.

Šaulių veikla Mažojoje Lietuvoje

Klaipėdos krašte Lietuvos šaulių sąjunga veikė 1923-1939 m. Šauliai buvo pavaldūs XX šaulių rinktinei, siekė krašte

Lietuvos Šaulių sąjungai – 100. Ženklas

įtvirtinti ir ginti lietuviškumą. Jau iki 1923 m. pabaigos Klaipėdos krašte buvo įsteigti 9 šaulių būriai: Klaipėdos, Priekulės, Katyčių, Kretingalės, Vanagų, Kintų, Plaškių, Šilutės ir Pagėgių. Rinktinė rengė karinius apmokymus, daug dėmesio skyrė kultūros, sporto, rikiuotės klausimams.

Nuo 1928 m. gruodžio 27 d. Klaipėdos šauliai turėjo uniformą, panašią į Didžiosios Lietuvos šaulių, tik ne pilką, o žalsvą. Nuo 1924 m. birželio 24 d. Lietuvos šaulių sąjunga tapo pavaldi krašto apsaugos ministrai, o 1935 m., priėmus naują šaulių sąjungos įstatymą, rinktinių vadais buvo paskirti apskričių kariniai komendantai.

Šauliai, tarp jų ir Tauragės IV rinktinės šauliai, dalyvavo 1923 m. sausio 10-15 d. Klaipėdos sukilime.

1923 m. pradžioje buvo suburta per tūkstančių būsimų sukilėlių iš šaulių ir kariuomenės. Sukilimo metu žuvo 4 šauliai, 3 buvo sužeisti. 1939 m. kovo 22 d., Klaipėdos kraštą atplėšus nuo Lietuvos, šaulių veikla nutrūko.

Pagėgių būrys

Pagėgių miesto šaulių būrys įsteigtas 1923 m. gruodžio 7 d. tuometinio XX Klaipėdos šaulių rinktinės vado Jurgio Bruvelaičio. Pirmosios valdybos pirmininku buvo Butkus, pavaduotojas Zingfeldas, sekretorius Augustaitis, pavaduotojas Aušra, išdėninkas Kybrancas, pavaduotojas Brožaitis.

1926 m. šaulių būrys padidėjo tris kartus. Tais metais įsigijo vėliavą, vėliau būryje įsteigtas dūdų orkestras, suorganizuota meno sekcija. Visą laiką sėkmingai veikė sporto klubas. Didesnė šaulių dalis aktyviai dalyvavo Giedotojų draugijos mišriame chore. Iš Pagėgių šaulių būrio, kaip atskiri padaliniai, atsiskyrė Panemunės šaulių būrys, Geležinkelininkų šaulių būrys, Pagėgių šaulių moterų būrys ir šaulių rėmėjų būrys. Iš viso būrio apdovanoti garbinga Šaulių Žvaigžde šauliai Lekšas ir Jonas Juodkazis.

Pagėgių šaulių būrio vadais per gyvavimo laiką buvo: Aušra, Augustaitis, Jonas Juodkazis, Deikis, ltn. V. Šimkus, Račkauskas, ltn. Kavaliauskas; kuopos vadais: ltn. Jatulis, Abramikas; būrio valdybos pirmininkais: Butkus, Aušra, Bubelis, Brožaitis, J. Juodkazis, V. Senkus, Germanavičius, Kavaliauskas; būrio pirmininkų pavaduotojais: Zingfeldas, Dilys; sekretoriais: Augustaitis, J. Mackus, Vl. Balčiūnas; valdybos nariai: Aušra (sekr. pavad.), Kybrancas (ižd.), S. Guzikas (ižd.), J. Mackus (ižd.), Bubelis (ižd.), Brožaitis (ižd. pavad.), M. Smilgys (ūkio vedėjas), Štangenbergas (turto globėjas), Vl. Balčiūnas, J. Bartkus, M. Smilgys, Šimkus; kontrolės komisijoje: Mickaitis, Irzelis, J. Bartkus, Kenstavičius, Štangenbergas. Būrio kariniam paruošimui vadovavo ats. j. ltn. Dėdinas. 1931 m. įsikūrė būrio moterų skyrius, kuriam vadovavo Kotryna Juodkazienė, bei savišalpos sekcija, kuriai vadovavo Germanavičius. Meno sekcijai vadovavo šaulys Jonas Petkūnas, sporto sekcijai „Sporto klubas“ – Gintautas. Būrio garbės pirmininku išrinktas Martynas Jankus.

1939 m. išrinkta paskutinė būrio taryba: Kaškelis, Žilinskas, Henrikas ir Jagėla. Revizijos komisija: Mekas, Zinevičius ir Dirsė. Atstovas į rinktinės suvažiavimą – Paškevičius.¹

Antanas Žmuidzinavičius 1929-1934 m. Šaulių sąjungos centro valdybos pirmininkas

Kultūrinė veikla

1934 m. susibūrė Pagėgių geležinkelininkų šaulių būrio choras. Choro pirmininku paskiriamas ats. kapitonas Marcinkevičius, tačiau jis taip pat buvo ir šaulių tarybos pirmininkas, todėl nuo choro reikalų nusišalino. Jį pakeitė gimnazijos direktoriaus pavaduotojas šaulys Kavaliauskas. Choro dirigentu pakviečiamas žinomas chorvedis šaulys jaun. ltn. V. Šimkus. Jaunas kolektyvas per porą metų ne tik parengė programą, bet ir spėjo su koncertais apsilankyti Šiauliuose, Tauragėje, Kelmėje. Choras, minėdamas savo dvejų metų sukaktuves, spalio 10 d. gimnazijos salėje surengė koncertą. Dalyvauti koncerte pasikvietė ir operos solistus Antaną Kučingį bei Stasį Santvarą.²

Šaulių dramos sekcijai vadovavo šaulys Jonas Petkūnas. Jis parengdavo ir režisuodavo vaidinimus, kurie buvo rodomi ne tik Pagėgiuose, o ir kituose Lietuvos miestuose bei Tilžėje. Keletas šaulių vaidintų pastatymų: komedija „Karolio teta“ (1930 m.), Klaipėdoje suvaidinta Putino drama „Valdovo sūnus“ (1931 m.), Pagėgiuose Heidemano salėje vaizdelis iš nepriklausomybės kovų „Laisvės kovotojai“ (1931 m.), Vydūno vieno veiksmo paveikslas „Ragana“ (1932 m.), moterų skyrius vaidino „Paskolink man savo žmoną“ (1934 m.), dviejų veiksmų operetę „Adomas ir Ieva“ (1934 m.). Šauliai vaidino ir kitose salėse, veikla nenutrūko iki pat šauliškos veiklos uždraudimo.

Būrio šauliai turėjo veiklą šaulių būrio dūdų orkestrą ir „Sporto klubą“ bei futbolo komandą.

Šauliškos idėjos atspindėjo ir mergaičių prižiūrimuose darželiuose. 1933 m.

Pagėgių geležinkelio stotis. Šios stoties geležinkeliai susibūrė į šaulių sąjungą

Pagėgių pašto viršininkas Jonas Petkūnas (viduryje), režisavęs šaulių scenos mėgėjų vaidinimus. Iš knygos Vytautas Juodkasis. *Mažoji Lietuva-mano gimtinė*, - Vilnius, 2011, p.196

Kūno kultūros stovykla Rambyne 1934 m. rugpjūčio 19 d. Iš Edmundo Mažrimo archyvo

Šaulių pratybos prie Mažosios Lietuvos sienos Požerėnuose 1926 m.

Pagėgių pašto tarnautojai, uolūs šauliai, vadovavę Pagėgių šauliams, Jonas Juodkasis su žmona Kotryna ir vaikais. 1935 m. Iš kng. Vytautas Juodkasis. Mažoji Lietuva-mano gimtinė, - Vilnius, 2011, p.159

Iš Pagėgių šaulių gyvenimo

1930 m. Pagėgių šauliai buvo aktyvūs, neužleido veiklos pirmumo kitoms miesto visuomeninėms organizacijoms. Ruošė įvairiausias vakarus, susirinkimus, visuomenei rengė įvairių sukaktuvių paminėjimus, tautines ir valstybines šventes. Bendras kultūrinis, sportinis, karinis darbas būryje vyko aktyviai ir nuolat. Šaulių iniciatyva buvo įkurtas DLK Vytauto Didžiojo komitetas, kuris į bendrą darbą įtraukė ir vietines vokiečių organizacijas. 1930 m. dauguma šaulių buvo įsigiję nustatytas uniformas. Naujai paskiriamas būrio vadas šaulys Jonas Juodkazis, kuris ėmėsi entuziastingai vadovauti būriui. Buvo naujai išrinkta būrio valdyba, kuri toliau tęsė buvusios valdybos sumanymą kurti būrio dūdų orkestrą. Tada jau buvo užsakyti nauji instrumentai, būsiami orkestro muzikantai mokėsi teorinių dalykų. Valdyba užsibrėžė sutvarkyti būrio knygyną, suorganizuoti šaulių vyrų chorą.³

1932 m. šaulių būrys, išsiskiriantis lietuviškumu, rengė ir aktyviai dalyvavo visose šventėse, iškilmėse, minėjimuose. Čia daug pasišventimo rodė nenuilstantis būrio vadas J. Juodkazis. Išsiplėtė orkestras, tada jame grojo jau 13 muzikantų, sutvarkytas knygynėlis. Būrys buvo viena stipriausių organizacijų Pagėgiuose ir visoje apskrityje. Meno sekcija, vadovaujama šaulio J. Petkūno, buvo veikli, vaidino įvairiose vietose 22 kartus, pastatyti net 8 didesni veikalai. Būrio sporto sekcija „Sporto klubas“ iškovojo įvairiausių prizų. Būrio šaulės rengė šventes, ekskursijas, prisidėjo prie miesto gegužinių, švenčių rengimo ir ypačingai prie „Motinos dienos“

organizavimo. Būryje veikė savišalpos sekcija, kuriai vadovavo šaulys Germanavičius. 1932 m. būrys sukaupe 3545 Lt, o išleido 2515 Lt. Iš būrio grandžių Panemunėje ir Lauksargiuose įsteigti nauji būriai, kuriems teikiama visokeriopa pagalba.⁴

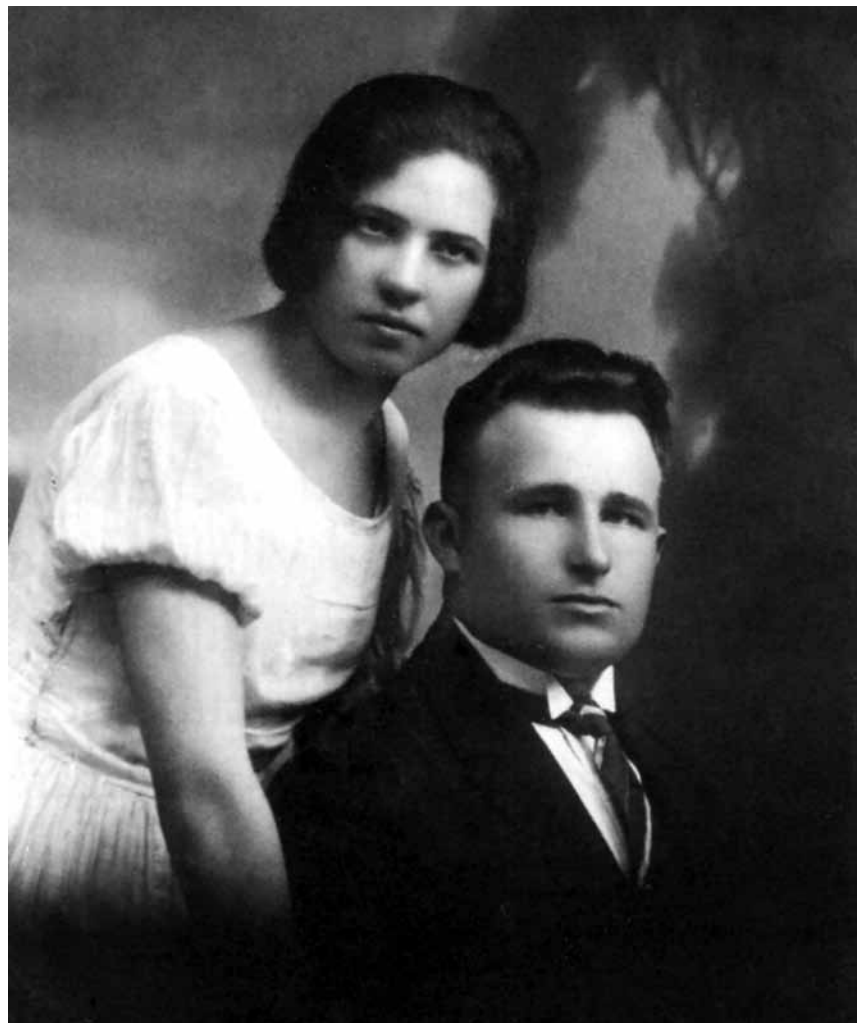
1933 m. būrys aktyviai prisidėjo rengiant Rambyno šventę, gausiai dalyvavo Klaipėdos krašto atgavimo minėjimo iškilmėse Klaipėdoje. Sistemingai vyko karinis pasirengimas, sukaupta 4288 Lt, o išleista 3927 Lt. Uniformomis apsirūpino 60% būrio šaulių.⁵

1934 m. buvo susirūpinta šaulių namais, jų statyba. Tam sudarytas būrio namų statymo fondas. Būrio štabui nuomojamomis patalpomis, jų jaukumu pasirūpino moterys šaulės. Prie būstinės atidaryta skaitykla ir biblioteka.

1937 m. kovo 14 d. Pagėgiuose vyko XX šaulių rinktinės kuopų ir būrių vadų susirinkimas, kuriame dalyvavo iš Kauno atvykęs Lietuvos šaulių sąjungos vadas plk. Saladžius, lydimas IV šaulių rinktinės vado plk. ltn. Bužinsko iš Tauragės. Šaulių sąjungos vadas buvo iškilmingai sutiktas prie pastatytų vartų su sąjungos vadą sveikinančiu užrašu. Prie Donelaičio gimnazijos vadą sutiko šaulių garbės kuopa ir šaulių orkestras.⁶

Juodkazių „šaulietiška“ šeima

Prieškaryje tarp jaunųjų šaulių sklandė toks pajuokavimas: kad jaunuoliai, mergina su vaikinų, jeigu draugauja, tai turi priklausyti

Pagėgiuose gyvenusi Jono ir Kotrynos Juodkazių „šaulietiška“ šeima 1925 m. Iš knyg. Vytautas Juodkazis. *Mažoji Lietuva-mano gimtinė*. Vilnius, 2011, p.190

šaulių sąjungai. Jei jaunuolis šaulys ar mergina šaulė tuokiasi, tai turi tuoktis ar ištekti už šaulio ir taip sukurti „šauliška“ šeimą. Tarpukariu jaunimas visiškai gyveno šauliška nuotaika, o būti šauliu buvo ne tik garbė, bet ir atsakomybė.

Prisiminus prieškario Pagėgių šaulius, pravartu prisiminti „šauliška“ Pagėgiuose gyvenusią Juodkazių šeimą. Su šia šeima susijęs beveik visas to laiko Pagėgių šaulių gyvenimas, veikla ir skaudi organizacijos baigtis. Abu buvo ne tik aktyvūs šauliai, bet ir jiems vadovavo. Jonas Juodkazis buvo būrio vadu, renkamas į valdybą, o Kotryna Juodkazienė, jo žmona, būdama aktyvi šaulė, 1931 m. subūrė šaulių moterų skyrių ir jam vadovavo.

Sužadėtiniai Kotryna Marcinkevičiūtė-Juodkazienė (1904-1991) ir Jonas Juodkazis (1901-1991) į Pagėgius atvyko 1926 m. iš Šiaulių, kur darbavosi pašte. Iš ten buvo perkelti dirbti į Pagėgių paštą.⁷ Atvykę iš Didžiosios Lietuvos čia, Mažojoje Lietuvoje, Tilžės katalikų bažnyčioje (Pagėgiuose katalikų bažnyčios dar nebuvo) susituokė ir joje krikštijo pirmuosius savo vaikučius.

Po Klaipėdos krašto nacių aneksijos labai nukentėjo tautiškai nusiteikę ir lietuviybę krašte tvirtinę lietuviai, mat naujai valdžiai juos išdavinėdavo palaikiusieji naciai. Įtampa jautėsi dar prieš 1939 m. kovo 23 d., tad Juodkazių šeima (du vaikai ir besiruošianti gimdyti mama) išvyko į Šiaulius. J. Juodkazis turėjo likti Pagėgiuose, nes Lietuvos ir Vokietijos vyriausybės buvo susitariusios, kad visos komunikacijos bus perduodamos visiškai tvarkingos. Jonas, iš kaimyno gavęs žinią, kad su juo ruošiamasi susidoroti, sava mašina išvyko Tauragės link. Prie Lauksargių jį sustabdė vietos hitlerininkai, atpažinę suėmė ir šis už lietuviybės skleidimą buvo sumuštas, o naktį numestas ant geležinkelio pylimo. Atsipeikėjęs patraukė Didžiosios Lietuvos link. Čia prieglobstį gavo Tauragėje, kur gydėsi ligoninėje. Apie šį įvykį pranešė Lietuvos radijas, rašė respublikos laikraščiai.

Taip „šaulietiska“ šeima paliko Pagėgius ir apsistojo Šiauliuose, įsidarbino pašte. Kotryna Juodkazienė Šiauliuose pagimdė trečią vaikėlį.

Pagėgių stoties šaulių būrys

XXII Geležinkelių šaulių rinktinės XXI Pagėgių stoties šaulių būrys įkurtas 1936 m., kuris 1937 m. spalio 3 d. paminėjo metinę sukaktį. Vyko pamaldos, būrio vėliavos pašventinimas, šaulių priesaika ir paradas. Vakare – meninė dalis: dainavo būrio, vadovaujamo ats. leitenanto V. Šimkaus, vyrų choras, šaulių teatro

mėgėjai suvaidino keturių veiksmų komediją „Patriotai“. Spektaklį režisavo šaulys J. Čaplinskas.

Bitėnų būrys

Bitėnų šaulių būrys buvo savotiškas tarpininkas tarp Mažosios Lietuvos ir Lietuvos šaulių. Šauliai, ir ne tik jie, rinkdavosi ant Rambyno kalno per Jonines. Čia dainuodavo, vaidindavo ir pramogaudavo. Rambyno kalnas traukdavo įvairiausių ekskursantus: atžygiavusius, atvažiavusius, atplaukusius laivais Nemunu, todėl Rambyno šaulių būrys, greta pasiruošimų Rambyno šventėms, siekė įkurti Šaulių namus, kuriuose rastų prieglobstį atvykę į šventes. Tam tikslui šauliai buvo įkūrę fondą ir kaupė lėšas namų statybai.

Apie tai 1936 m. „Trimitas“ rašė: „būrio vadas M. Kalasauskas paaiškino, kad Rambyno šaulių namai būtinai turi būti statomi, nes per visą vasarą atvyksta įvairių ekskursijų, daromos įvairių organizacijų iškylos, bet neturima, kur jų priglausti. Manoma, kad kiekvienas lietuvis nešykštės paaukoti keletą centų šiam kilniam tikslui. Sudarytas šaulių namų Rambyne statymo komitetas: pirmininkas būrio garbės narys, Rambyno saugotojas ir Mažosios Lietuvos patriarchas Martynas Jankus ir nariai: pasienio policijos rajono viršininkas M. Kalasauskas, muitinės punkto viršininkas A. Žvinakis, Lumpėnų pašto agentūros vedėjas M. Bungys, Elzė Jankutė ir šaulys St. Juškėnas.“⁸

Bitėnuose gyvenę Jankai visi buvo įsijungę į šaulišką veiklą. Martynas Jankus buvo išrinktas ne vieno būrio garbės šauliu, dažnai vykdavo į būrius, skleidė šaulių idėjas, stiprino jų veiklą. Dukra Elzė Jankutė darbavosi ne tik Bitėnų šaulių būryje, prisidėjo prie moterų šaulių veiklos Mažojoje Lietuvoje: ragino moteris šaules užsiimti rankdarbiais, siuviniais ir juos paskirti Ginklų fondui, organizavo rankdarbių parodas, iš kurių gautos lėšos buvo skirtos šauliškai veiklai ir Bitėnuose steigiamam vaikų darželiui.

Bitėnų šauliai buvo aktyvūs aktoriai, pastatė ir vaidino: operetę „Kuprotas oželis“ (1935 m.), Opstainyse Urbonių salėje komediją „Ponaitis“ (1936 m.), Volbergo salėje komediją „Avansai“ (1938 m.), 4 veiksmų „Dramą miške“ (1938 m.). Paprastai po vaidinimų vyko tautiški žaidimai, loterijos, šokiai. Per ruošiamus vakarus sukaupė lėšas dėdavo į įvairius fondus, naudojo šauliškai veiklai.

1938 m. gegužės 31 d. Bitėnų kapinėse palaidotas šaulių būrio vadas ats. ltn. Aleksandras Žvinakis, žuvęs autoįvykyje. Šaulys gimė 1907 m. kovo 24 d. Alytaus apskr. Miroslavo

valsč. Balkūnų k., buvo baigęs kariūnų - aspirantų kursus ir paskutiniu laiku tarnavo Finansų ministerijoje kaip Bitėnų perėjimo punkto viršininkas. Velionis paliko žmoną ir du mažus vaikus. Be šaulių būrio vado pareigų dar darbavosi Visuomenės sąjungoje ir Bitėnų ugniagesių komandoje. Visi jį gerbė. Šauliai su savo vadu atsiveikino šūvių salve.

Bitėnų šaulių būriui vadovavo būrio vadai: ats. leit. M. Kalasauskas, ats. leit. Aleksandras Žvinakis; būrio valdyboje darbavosi Elzė Jankutė, Juškėnas, A. Žvinakis, Bangys, Stakutis; kontrolės komisijoje dirbo Žemaitaitis, Urbonavičius, Šiuksteris, Šukys, Adomaitis; išdininkas – Maksas Bangys; moterų šaulių vadė – Vera Žvinakienė; meno sekcijai vadovavo Stakutis, Žemaitis ir

Pagėgių šauliai po pratybų išsirikiavę prie geležinkelio stoties. Iš kng. Vytautas Juodkasis. Mažoji Lietuva-mano gimtinė, - Vilnius, 2011, p.181

Šauliai žygiuoja rikiuotėje

Mackus; sporto sekcijai – Juodkazis, Mackus ir Adomaitis; korespondentais darbavosi St. Juškėnas, Stakutis.

1939 m. vasario 10 d. būrio susirinkime išrinkta nauja ir jau paskutinė būrio taryba: Šukys, Šuksteris, Adomaitis ir Kaškauskas; revizijos komisija: Mackus, Ygorius ir Gomas.

Panemunės būrys

Panemunės šaulių būrys įkurtas 1932 m. ir jau tą pačių metų rugpjūčio 7 d. Tilžės lietuvių giedotojų draugija susiruošė Panemunėje rengti didelę dainų šventę. Šioje šventėje be Tilžės choro turėjo dalyvauti prieš du mėnesius susibūręs Panemunės vyrų choras, vadovaujamas dirigento Šimkaus. Į šventę buvo pakviestas ir Pagėgių lietuvių mišrus choras. Tačiau kilo problema, mat choro dirigentas Ilčiūnas buvo išvykęs atostogų ir nebuvo kam chorui diriguoti. Liepos 30 d. į Pagėgius atvyko dr. Vydūnas ir ėmėsi darbo – paruošti chorą dainų šventei. Choras, diriguojamas dr. Vydūno, buvo labai patenkintas.⁹

1937 m. būrio vadas buvo ats. mjr. Petkelis, moterims vadovavo Danevičienė. Kitais metais būriui vadovavo Petrauskas; kuopos vadas – ltn. Vaičaitis; sporto reikalais rūpinosi Daugirdas, mokytojas Šitcas ir vachmistras Stelmokas.

Būryje aktyviausios buvo moterys. 1938 m. įsikūrė būrio moterų šaulių sekciją ir jai vadovavo Šilgalytė. Vos tik įsikūręs Panemunės moterų būrys suruošė vakarą – vaidino 2 veiksmų komediją „Avansai“, režisuotą šaulio ats. kpt. Mavžuchino. Šaulės iš gauto pelno 50 Lt paskyrė Palangos padegėliams. Tais metais jos buvo sukaupusios 978 Lt, o išleido 554 Lt. 1939 m. sausio 12 d. metiniame šaulių moterų būrio susirinkime išrinkta nauja taryba: Šilgalytė (pirm.), Norečionienė (pavad.), Kuprešienė (ižd.), Narbutienė; Švietimui vadovauti – Petrauskienė; kontrolės komisija – Purvinienė, Selienė ir Poškienė. Dvi šaulės pasiūstos į Klaipėdą sanitariniams 8 dienų kursams.

Lauksargių būrys

Lauksargių šaulių nedidelis būrys įkurtas 1932 m., kuriam vadovavo Lauksargių geležinkelio stoties viršininkas, būrio nariai buvo valstybinių įstaigų tarnautojai: paštininkai, geležinkelio tarnautojai, geležinkelio ir plentų remonto darbininkai, kai kurie mažlietuvių ūkininkų vaikai. Būrio šaulių sueigos vyko rėtai, susirinkę, kaip prisimena šio būrio šaulys Stanislovas Juodkazėnas,¹⁰ mokėsi rikiuotės, šaudymo reikalų.

Kaip rašo „Trimitas“, 1934 m. rugsėjo 29-30

dienomis Lauksargiuose vyko šaulių pratybos, kuriose dalyvavo Tauragės rinktinės vienas batalionas, sustiprintas raitelių – šaulių eskadronu prieš menamą priešą – Pagėgių šaulių kuopą. Raudonųjų pusę atstovavo pagėgiškiai, vadovaujami geležinkelių policijos Pagėgių nuvados viršininko Kenstavičiaus. Kuopa įsitvirtino Požerūnų kaimo aukštumose, kur taip įsitvirtinę galėjo apginti Lauksargių miestelį, o tauragiškiai, mėlynieji, vadovaujami ats. ltn. Rimkevičiaus, juos puolė. Pasibaigus pratyboms, pratybų vadovas kpt. Saunoris su dalyvavusiais šauliais aptarė pratybas, išsakė pastebėtas klaidas. Pripažino, kad sumanumo daugiau parodė pagėgiškiai. Pasibaigus pratyboms, Lauksargiuose iš lauko virtuvės buvo pateikti gardūs pietūs.¹¹

Lauksargiuose veikė ir nacistinę Vokietiją palaikančių žmonių grupė, kuri domėjosi šauliais, jų veikla. 1939 m. prasidėjus neramumams, nacių palaikantys ėmė kerštauti vietos šauliams. Lauksargių būrio šaulys ūkininkas S. Juodkazėnas iš kaimynės gavo žinią, kad su juo ruošiasi susidoroti vietos hitlerininkai. 1939 m. kovo 21 d. šaulys, paėmęs ginklą, slėpėsi prie Klaipėdos krašto ir Didžiosios Lietuvos sienos, o naktį nusigavo iki Tauragės. Vokiečiai dar ilgai neišleido jo šeimos, likusios Lauksargiuose.

Natkiškių būrys

Natkiškių šaulių būrys įkurtas 1924 m., pirmasis būrio vadas Bišovas. Šauliams pradžioje buvo gana sudėtinga, jų veiklai trukdė vokiečių kininkai. Jie ne tik trukdė, atkalbinėjo vietos ūkininkus stoti į šaulius, bet ir ėmėsi smurto, kuris atvedė iki teismų.

1924 m. rugpjūčio 23 d. vokiečių kininkai užpuolė šaulius, susirinkusius į būrio susirinkimą. Gindamiesi šauliai vieną jų, Peizerį, nušovė, kitą – sužeidė. Teisininkai, užuot ieškoję kaltininkų, suėmė būrio vadą Bišovą. Teismas jį nuteisė keleriems metams sunkių darbų kalėjimo, tik vyriausiojo tribunolo sprendimu bausmė buvo panaikinta, bet visgi šauliui apie vienerius metus teko nekaltai būti kalėjime.¹²

1934 m. gegužės 21 d. buvo paminėtos būrio įkūrimo dešimties metų sukaktuvės. Į šventę atvyko rinktinės vadas, tarybos pirmininkas Vanaigaitis, vadas Brūvelaitis, aplinkinių būrių atstovai, gausus svečių būrys.

Baltupėnų būrys

Baltupėnų šauliai užsiėmė kultūrine veikla. 1931 m. gegužės 31 d. šauliai viešame vakare Levrikaičio salėje suvaidino 3 veiksmų komediją „Klaidžiojanti Mitrodora“. 1938 m., per Velykas,

šauliai parodė 5 veikslių dramą „Prakeiktieji pinigai“, režisuotą mokytojo Juodlaukio. Aktorius grimavo Jagėla, vakarėlyje grojo būrio styginis orkestras.

Šauliai, siekdami įtvirtinti krašte lietuviškumą, įkūrė lietuvių ir vokiečių kalbos kursus. 1937 m. spalio 3 d. vyko būrio susirinkimas, kurį vedė būrio vadas Reizgys. Būrys nutarė organizuoti lietuvių ir vokiečių kalbos mokymo kursus. Mokyti sutiko privatus mokytojas Juodlaukis, muitinės valdininkai Černiauskas ir Vengrys. Į mokymo kursus užsirašė nemažas būrys šaulių ir ne tik jų. Susirinkę šauliai davė pažadus lankyti būrio chorą. Nutarta iš būrio lėšų nupirkti 10 tautinių vėliavų, kurias gyventojai turės išsipirkti per 3 mėnesius. Šaulės moterys pageidavo įsteigti savo skyrių ir prašyti rinktinės šaulių moterų vadės, kad atvyktų tarti darbo reikalais.

Šauliai rengė įvairiausių renginius, bendravo su Santaros skyriumi, kurio vadė Zabaraskienė paruošdavo ruošinių. 1938 m. šaulių būrio moterys Joninių šventėje parodė 2 veikslių komediją „Čigonėlė nemeluoja“. Šio vaidinimo pastatymu rūpinosi švietimo vadovė Kaminskienė. Apie šaulių būrio veiklą laikraščiui „Tritimas“ rašė Šeinauskienė. Būrys daug dėmesio skyrė kariniam parengimui, kultūrinei veiklai. Buvo ruošiami pasižymėjusių šaulių ir tautinių švenčių paminėjimai.

1939 m. sausio 8 d. būrio susirinkime buvo plačiai kalbama apie šaulių sportinius reikalus, buvo nutarta steigti fondą uniformoms įsigyti. Vasario 19 d. šauliai surengė viešą vakarą, kuriame suvaidinta Čechovo komedija „Piršlybos“. Po to koncertavo Pagėgių šaulių vyrų choras. Šauliai gyveno veiklos pilną gyvenimą ir apie šaulių būrio sunaikinimą nebuvo net nujaučiama.

Smalininkų būrys

Smalininkų šaulių būrys įsisteigė 1923 m. lapkričio 21 d. Vietiniai vokiečiai tam nepritarė ir trukdė šauliškai veiklai. Dar 1925-1928 m. dėl įvairiausių priežasčių būrys savarankiškumo neturėjo, buvo priskirtas prie Vilkyškių šaulių būrio kaip grandis. Tačiau nedidelis šaulių būrelis išaugo į rimtą būrį, rengė įvairiausių renginius, ekskursijas, rikiuotės pamokas, šaudymo pratybas ir kita. Šauliai iškilmingai paminėjo Vytauto Didžiojo metus, minėjime dalyvavo daugiau nei 260 žmonių, Vytauto Didžiojo fondui surinkta 600 Lt aukų.

Šaulių būrys 1930 m. turėjo įsteigęs savo knygynėlį, kuriam patalpas nemokamai suteikė ponas Vidikas. Tada būrio šauliai siekė įkurti

orkestrą ir chorą. Tų metų rugpjūčio 3 d. šaulių būrys surengė didelę gegužinę. Viena dalis vyko Vidiko salėje, o kita Pleikių pušyne, kur suvažiavo apie 500 žmonių iš Jurbarko, Pagėgių, Skirsnemunės, Sudargo ir kitų vietų. Čia koncertavo Kauno valstybinio teatro operos ir teatro artistai: St. Sodeika, Orentas ir Pilka. Pertraukų metu grojo Šakių šaulių būrio dūdų orkestras. Iš koncerto gauta pajamų daugiau nei 1000 Lt.¹³

1933 m. būrys išaugo į vieną didesnių Klaipėdos krašte. Būryje veikė futbolo sekcija, dūdų orkestras, biblioteka, meno sekcija, kuri spalio 18 d. suvaidino spektaklį „Aušros sūnus“; prieš tai, balandžio 23 d., dvi komedijas: „Atsargus pulkininkas“ ir „Nepasipriešink“. Dar 1930 m. šauliai suvaidino dvi komedijas: „Gaila ūsų“ ir „Advokato patarimai“; 1932 m. 4 veikslių farsą „Nepasisekė debiutas“.

1930 m. Smalininkų ir Viešvilės lietuviai, nenorėdami siųsti vaikų į vokiečių mokyklas ir nesulaukdami valdiškų lietuviškų mokyklų, pradėjo steigti privačias lietuviškas mokyklas. 1931 m. šauliai daug padėjo vietos lietuviškai mokyklai, remdami ją ne tik renginiais, bet ir materialiai, skirdami 1000 Lt. Lietuvių mokyklų draugija, nugalėjusi daug kliūčių, balandžio 15 d. atidarė privačią lietuvių mokyklą. Pradžioje joje mokėsi 36 mokiniai, vėliau jų skaičius užaugo iki 50 ir mokinių vis didėjo. Mokykloje mokytojavo Jurkaitis ir Muškotaitė, kurie vaikus, nemokėjusius lietuviškai, išmokė lietuvių kalbos per kelis mėnesius ir jie jau per Kalėdas prie eglutės skaitė eilėraščius, dainavo, vaidino lietuviškai.

Šaulės Pečenkienė, Dilienė, Pečiulaitienė labdaringai išsiuvinėjo būrio vėliavą. 1933 m. per Mažosios Lietuvos šventę ši buvo pašventinta XXVI Smalininkų būrio vėliava. Įsigyti vėliavą kainavo, neskaitant šaulių moterų įdėto didelio darbo, 500 Lt.

Viešvilės būrys

Tik įsikūręs Viešvilės šaulių būrys vos nesubyrejo. 1929 m. gegužės 26 d. buvo sukviestas lietuvių visuomenės sąjungos susirinkimas. Jame dalyvavo XX Klaipėdos krašto šaulių rinktinės vadas, aptarta vietos šaulių būrio veikla ir šaulių reikalai. Perrinkta nauja būrio valdyba: Ankudavičius (pirm.), Lelys (sekr.), Bernotas (įzd.). Būrio vadu paskirtas ats. ltn. Pranas Šulšauskas. Naujai atgimęs Viešvilės būrys priėmė nuostatą dirbti.¹⁴

Keletas žinučių iš šaulių būrio veiklos:

1931 m. gruodžio 26 d. suruoštame būrio vakare pilnoje Baumano salėje suvaidinta operetė

„Adomas ir Ieva“, po to grojo Pagėgių šaulių būrio orkestras, veikė loterija ir prizinis šaudymas. Vakaras davė daug pelno.

1935 m. sausio 20 d. įsisteigė šaulių būrio vyrų choras, pradžioje jį sudarė 30 narių, jam vadovavo mokytojas V. Kiaulius. Būryje atidaryta šaulių skaitykla, į kurią laiškanėšiai sunešdavo net 16 įvairių užsakytų periodinių leidinių ir laikraščių. Skaityklos vedėju paskirtas Pranas Neimanas.

1937 m. spalio 24 d. vyko Viešvilės ir Smalininkų šaulių būrių pratybos. Viešvilės šauliai buvo mėlynieji ir pratybose gynėsi, o Smalininkų šauliai – raudonieji – puolė. Abiejose pusėse dalyvavo dviratininkų grupė ir sanitarų skyriai. Pratybas stebėjo rinktinės vadai, kiti atsakingi karininkai.

Tauragės ir mažlietuvų šaulių bendras darbas

1926 m. gruodžio 11 d. vyko Tauragės šaulių karinės pratybos. Šauliai susiskirstė į žaliuosius ir geltonuosius. Pratybos vyko Požerūnuose, prie Mažosios Lietuvos buvusios sienos. Geltonieji išsidėstė Klaipėdos krašto pusėje, o pasivadinę žaliaisiais – Didžiosios Lietuvos pusėje. Pratybos prasidėjo 11 valandą ir priešininkai pradėjo improvizuotas kautynes. Šaudoma buvo mokomaisiais šoviniais. Kaip rašo tų metų „Iliustruotoji Lietuva“, „ Vietos gyventojai pamane, kad kas nors čia negerai, bet sužinoję, kad tai šaulių manevrai, drauge džiaugdami dalijosi išpūdžiais. O gražių išpūdžių galybės: sumanūs ėmimai į nelaisvę, supimas sparnu, persikėlimas per upes, atakos, medicinos personalo veikimas ir t.t.“¹⁵

Po pratybų visi dalyviai susirinko Staiginės kaime, prie 1812 m. Tauragės konvencijos paminklo. Čia buvo išnagrinėti manevrų veiksmai. Po to su daina rikiuote šauliai sugrįžo į Tauragę. Prie miesto šaulius sutiko dūdų orkestras, o Tauragėje prieš šaulių rikiuotę kalbą pasakė majoras Kaziutis-Kaziūtėnas.

1935 m. gruodžio 7 d. Tauragėje lankėsi Pagėgių šaulių kuopa. Dalyvavo apie šimtą šaulių su būrio orkestru. Lankantis Tauragėje, buvo susipažinta su naujomis ginklų rūšimis, fortifikacija, slėptuvėmis ir kt. Svečius Tauragės geležinkelio stotyje pasitiko Tauragės šaulių kuopos vadai lt. Rimkevičius ir Augustauskienė. Papyrusčiavę Tauragės šaulių namuose vyko į 7-to pėstininkų pulko aikštę, kur susipažino su ginkluote ir karo inžineriniais įrenginiais: priešdujinėmis slėptuvėmis, su įvairių rūšių vietinėmis užkardomis, kliūtimis ir kita. Įgulos karininkai išsamiai paaiškino ir aprodė naujausius ginklus ir jų veikimą. Svečiams didelį išpūdį

paliko erlikonas, naudojamas apšaudyti priešo lėktuvus. Ginklas šaudymui paruošiamas per 3 sekundes ir per minutę paleidžia 180 šovinių.

Po to kuopos vado lt. Rimkevičius ir sesių šaulių Augustauskienės, Remeikienės, Saupčikienės ir kt. buvo vaišinami pietumis. Per pietus pasveikino Tauragės šaulių rinktinės vadas pulk. Bužinskas. Jis paminėjo, kad dingusios senos sienos leidžia Mažosios ir Didžiosios Lietuvos broliams susitikti ir rūpintis bendrais tėvynės reikalais. Palinkėjo, kad tie ryšiai dar daugiau sutvirtėtų. Pagėgių šaulių kuopos vadas lt. Vaitys padėkojo už svetingumą. Vėliau, po filmo peržiūros, susipažinta su miestu.¹⁶

Šaulių padėtis po Klaipėdos aneksijos

1939 m. kovo 23 d. Klaipėdą užgrobė nacių Vokietija, iš miesto į Lietuvą pasitraukė dalis lietuvių ir žydai. Taip po Klaipėdos krašto aneksijos prie Didžiosios Lietuvos sienos telkėsi pabėgėliai. Daugiausia jų buvo Kretingos ir Tauragės apskrityse. Šiose vietose šelpti pabėgėliams sudaryti komitetai, paskelbtos rinkliavos pinigais ir daiktais, teikiama medicininė pagalba ir nemokami ar atpiginti kelionės bilietai. 1939 m. paskaičiuota, kad iš Klaipėdos krašto išvyko daugiau nei 10 000 žmonių. Nemažai Klaipėdos krašto mokinių, daugiausia ūkininkų vaikai, kurie norėjo baigti lietuviškas gimnazijas, išvyko tęsti mokslus į Lietuvą. Mokiniai iš Klaipėdos vyko į Kretingos Vytauto Didžiojo gimnaziją, iš Pagėgių apskrities nemažas skaičius buvusios Donelaičio gimnazijos mokinių vyko į Tauragės gimnaziją.

Po Klaipėdos krašto aneksijos Lietuvos šauliai ėmėsi padėti pabėgėliams iš Klaipėdos krašto. Tuo klausimu 1939 m. balandžio 3 d. Kaune vyko miesto šaulių dalinių vadų pasitarimas. Nors šauliai buvo gerokai pavargę nuo vykdomos rinkliavos ginklams, tačiau, atsižvelgdami į svarbą, ėmėsi vykdyti rinkliavą ir padėti broliams, Klaipėdos krašto lietuviams, jų varge.¹⁷

Balandžio 11 ir 12 d. šaulių rinktinių vadams buvo išsiųstas Šaulių sąjungos vado aplinkraštis rinkliavos reikalui. Aplinkraštyje rašoma: „Lietuvai netekus Klaipėdos krašto, tūkstančius lietuvių ištiko vargas ir nelaimė. Beveik visi Klaipėdos krašto lietuviai neteko darbo, savo turto ir turėjo apleisti gyvenamas vietas, todėl jų sunkią gyvenimo valandą mūsų didi pareiga suteikti Klaipėdos krašto lietuviams medžiaginės ir moralinės paramos.“

Nukentėjusiems Klaipėdos krašto lietuviams sušelpiti visoje Lietuvoje ruošiamą rinkliava aukų lapais. Rinkliava truks ligi gegužės 4 dienos. Aukos renkamos tik pinigais.

Siunčiu aukų lapus ir įsakau tuojau juos perduoti dalinių vadams ir paliepti vykdyti rinkliavą. Rinkliavai pasibaigus, dalinių vadai atsiskaito su rinktinių vadais.

Ligi gegužės 15 d. surinktus pinigus ir aukų lapus rinktinių vadai prisiunčia Šaulių Sąjungos štabui.

Vykdamt rinkliavą, aplankyti visus vietos miestų, miestelių bažnytkaimių ir kaimų namus ir paraginti kiekvieną lietuvi ir Lietuvos gyventoją paaukoti šiam kilniam ir itin svarbiam tikslui.“¹⁸

Taip pat Lietuvos šaulių sąjungos valdyba nurodė, kad Klaipėdos krašto XX rinktinės šauliai, pasitraukę į Didžiąją Lietuvą, iširašo tų rinktinių šaulių daliniuose, kurių ribose apsistojo. Su savimi turimą šaulių sąjungos turtą privalėjo įregistruoti dalinių štabuose, o rinktinių vadai apie

įregistruotą rinktinės turtą informuoti XX rinktinės vadą Šiauliuose.

Per sumaištį buvusios Klaipėdos šaulių rinktinės dalinių vadai, šauliai vangiai vykdė registraciją. Centro valdyba susirūpino dėl rinktinės dalinių išbarstytų vėliavų ir dar liepos 6 d. papildomai kreipėsi į atsitraukusius šaulius, kad šie paskubintų vėliavų pristatymą į likviduojamą XX rinktinės štabą Šiauliuose.

Gruodžio 6 d. buvo kreiptasi į buvusio XX Klaipėdos šaulių rinktinės kuopų ir būrių vadus, kad būtų galima suregistruoti šaulių chorų ir orkestrų vedėjus bei sporto klubų pirmininkus. Buvo prašoma apie šiuos žmones, kur jie dabar apsigyveno, pranešti Sąjungos štabui.

Mažosios Lietuvos šauliai, pasitraukę į Lietuvą, stojo į Lietuvos šaulių rinktines, būrius ir dirbo sąjungoje iki sovietinės okupacijos.

LITERATŪRA

1. Pagėgiai // Trimitas, 1939-01-19, Nr. 3, p. 69.
2. St. Aušrotas. Pagėgiai // Trimitas, 1936-10-29, Nr. 44, p. 1060.
3. Viksva. Pagėgiuose // Trimitas, 1930-04-10, Nr. 15, p. 298.
4. J. // Trimitas, 1933-01-05, Nr. 1, p. 17.
5. Pagėgiai // Trimitas, 1934-01-18, Nr. 3, p. 59.
6. Šaulių S-gos vadas Pagėgiuose // Trimitas, 1937-03-18, Nr. 11, p. 250.
7. Apie Juodkazių šeimą naudojausi knyga: Vytautas Juodkazis. Mažoji Lietuva – mano gimtinė, - Vilnius: Standartų spaustuvė, 2011, p. 396
8. Juškėnas. Bitėnai // Trimitas, 1936-02-20, Nr. 8, p. 189.
9. K. K. // Trimitas, 1932-08-04, Nr. 32, p. 634.
10. Vytautas Juodkazis. Mažoji Lietuva – mano gimtinė, - Vilnius: Standartų spaustuvė, 2011, p. 209.
11. Lauksargiai // Trimitas, 1934-10-11, Nr. 41, p. 817.
12. Naikiškių būrio 10 metų sukaktuvės // Trimitas, 1934-05-31, Nr. 22, p. 436.
13. A. P-la. Smalininkai // Trimitas, 1930-08-21, Nr. 34, p. 712.
14. A. K. Atgijo šaulių būrys Viešvilėje // Trimitas, 1929-06-13, Nr. 24, p. 394.
15. Tauragės rajono šaulių manevrai // Iliustruotoji Lietuva, 1927-01-15, Nr. 2, p. 7.
16. J. J. Pagėgiai // Trimitas, 1936-01-03, Nr. 1, p. 20.
17. Šauliai vykdo rinkliavą klaipe diečiams šelpti // Trimitas 1939-04-06, Nr. 14.
18. Rinkliava nukentėjusiems Klaipėdos krašto pabėgėliams šelpti // Trimitas, 1939-04-14, Nr. 15.

Kuršių nerijos kuršininkai – nykstanti kultūrinė ir kalbinė bendruomenė

Dr. Dalia KISELIŪNAITĖ

Lietuvių kalbos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja

Kalbėdami apie Klaipėdos krašto išskirtinumą, dažnai minime ne tik jo istoriją, valdymą, ekonomiką, materialinę ir dvasinę kultūrą, bet nepamirštame ir itin svarbaus faktoriaus – jo daugiakultūriškumo ir daugiatautiškumo. Įpratę tautą vaizduotis kaip daugmaž vienalytį darinį, kalbėdami apie klaipėdiškius iškart susiduriame su tapatybės problema, kuri nepasiduoda tokiems kriterijams, kuriuos esame įpratę taikyti kalbėdami apie Didžiąją Lietuvą. Jie nepadeda sudėlioti klaipėdiškių „į lentynas“: teritorinis vientisumas ir jo suvokimas labai sąlygiškas ir nulemtas politinių veiksnių, kalbinis išskirtinumas taip pat sunkiai apčiuopiamas dėl to, kad Klaipėdos krašto lietuviški dialektai yra Didžiosios Lietuvos dialektų arealo tęsinys (Donelaičio tarmė iš esmės yra Lietuvos zanavykų tęsinys, Kretingalės ar Priekulės tarmės nuo kaimynų žemaičių labiausiai skiria intensyvi vokiečių kalbos įtaka, Vilkyškių ar Viešvilės – labai artima jurbarkiškiams ir t.t.). Kalbėdami apie Prūsijos lietuvių kalbą, turime pripažinti jos pranašumą dėl to, kad ji anksčiau už Didžiosios Lietuvos regionų kalbą buvo pradėta norminti įvedant visuotinį raštingumą lietuvių kalba vienai iš didžiausių Prūsijoje etninių bendruomenių. Tačiau kalba netapo abipus Nemuno gyvenusių lietuvių etnosą vienijančiu politiniu veiksniu, nepasisekė šio faktoriaus išnaudoti net XX a. prijungus kraštą prie Lietuvos. Labiausiai klaipėdiškį nuo didlietuvio skiria ilgametė kultūrinė sąsaja su Europa per Vokietiją, o ne Lenkiją, padiktuota politinių aplinkybių. Būdami vienos valstybės, Prūsijos, piliečiai ir vienos konfesijos nariai, I pasaulinio karo išvakarėse klaipėdiškiai sudarė

kultūrinę regioninę bendruomenę, kurioje saviškai didesnę vaidmenį vaidino socialiniai, o ne etniniai skirtumai. Perėjimas iš vienos kalbinės – etnokultūrinės bendruomenės į kitą dažniausiai priklausė nuo socialinių veiksnių, ir tai kiekvienas individas ar šeima sprendė savaip. Kryptis ne visais laikais buvo „vokietėjimas“, kurio, žinoma, nuneigti negalime. Jeigu pažiūrėtume į pavardes žmonių, kurie XIX a. lankė lietuviškas, o ne vokiškas pamaldas, tarp jų rastume ne vieną vokišką, latvišką, prūsišką. Greičiau vokiečių miestų ir miestelių gyventojai, o kaime – dažniau pasiturintys nei mažažemiai, tačiau absoliutinti šių rodiklių nevertėtų. „Tie Reizgiai buvo dideli ūkininkai, bet nepasidavė suvokietinami“, – pasakoja viena priekuliškė. „Ar kalbėjote namuose vokiškai?“ – klausiu vienos pajūrio ūkininkų dukters. „Ne, o kam? Juk mes ne vokyčiai buvom!“ Apie tai, kaip sunku, o kartais neįmanoma buvo apibrėžti savo etninę tapatybę, rašo ne vienas klaipėdiškis savo atsiminimuose, iš kurių minėčiau meniniu lygiu ir patrauklumu išsiskiriančią vokiečių žurnalistės Ullos Lachauer parengtą knygą „Rojaus kelias“, kur autentiška patirtimi dalijasi klaipėdiškė Elena Grigolaitytė, arba Lėna Grigoleit. Ir XX a. pabaigoje, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, tarp Lietuvinių bendrijos narių esama ne vieno su vokiška pavarde. Dažnai tie žmonės pripažįsta, kad kažkas iš jo protėvių galėjo būti nelietuviškos kilmės, bet kada prasidėjo jų šeimos „lietuviškumas“, negali pasakyti.

Taigi kalbėdami apie klaipėdiškio etninę kultūrinę tapatybę, turime apsiprasti su šios sąvokos neapibrėžtumu, ir vartodami ją turime

aiškiai nusistatyti, koku aspektu apie ją kalbame: kalbos, kilmės, kultūrinio ar politinio apsisprendimo? Daugybę kartų šitie kriterijai eina kas sau.

Ir mokslinėje, ir viešojoje erdvėje dažniausiai diskutuojama opozicija tarp lietuviškumo ir vokiškumo. Tačiau daugiatautę bendruomenę sudarė ne tik šios dvi grupės, bet apie kitas kur kas mažiau kalbama, pvz., kad ir apie tai, jog pačiame pamaryje, kuriame nuo XV a. apsigyveno ir iki XVIII a. gausėjo atsikėlėlių iš Kuršo bendruomenė. Jų etninės tapatybės klausimas dar keblus, mat jie turi rinktis tarp vokiško, lietuviško ir „kuršiško“. Pastaroji dalis pamario etninėje kultūroje labai mažai ištirta, ryškiausia ji – kalboje. *Kuršininkų*, liaudiškai vadinamų *kuršiais* arba *kopininkais*, kalba yra ryškus etninio išskirtinumo požymis, deja, kalbėdami apie ją dažniau vartosime būtąjį laiką. Kuršininkų kalba (etnolektas, geolektas ar dialektas – palikime šitą terminologinę painiavą kalbininkams) skiriamas prie nykstančių ir šios kalbos laukia prūsų kalbos likimas. Deja, UNESCO nykstančių kalbų sąrašė jos nėra. Laimė, mokslui ji nebus galutinai prarasta, nes yra gana neblogai dokumentuota ir dokumentuojama iki šiol.

Nustatyta, kad pirmieji atsikėlėliai iš Kuršo sukūrė gyvenvietes prie Kuršių marių ir Sembos pajūryje netrukus po Ordino karų XV a., Klaipėdos

Istorinė nuotrauka: žvejienė prie rūkyklos. Nuotrauka iš Lietuvių kalbos instituto archyvo

komtūro pakviesti, jie turėję aprūpinti Ordino konventą žuvimis (tada buvę labai daug pasninko dienų). XV a. iš Kuršo migracija vyko keliomis bangomis (Diederichs 1883 49-52). Latvių istorikai kai kurias iš jų sieja su maro ir bado periodu Kurzemėje XV a. (Kapenieks 2018: 75). To laikotarpio migracija iš Kuršo į Prūsijos pajūrį ir Kuršių marių apylinkes paliko pėdsakų ir vietovardžiuose – antai Mortensenų nurodomi apgyvendinti kaimai Semboje: jau 1400 m. kaip nauja gyvenvietė minimas *GroßKuhern* (*Didieji Kuršiai*), 1540 m. *Neukuhren* (*Naujieji Kuršiai*) (Mortensen 1923: 297, 331). Sembos kuršius XVII a. mini ir Matas Pretorius (Prătorius 1721: 539f.). Gali būti, kad ten dalis gyventojų nusikėlė ne tiesiai iš Kuršo, bet iš Klaipėdos, t.y. Kuršių marių apylinkių (Bezenberger 1889: 266). To priežastis galėjo būti nepalankios gamtinės sąlygos. XVI a. dokumentuose nurodoma, kad Kuršių nerijoje 1541 m. ne mažiau kaip 162 žvejai, kilę iš Ventspilio, Kandavos ir kitų Kuršo vietų, mokėję Kuršių marių žvejo mokesčių (Forsttreuter 1981: 287).

XVI a. pradžioje kuršių vardu vadina mi ir Nemuno deltos žvejai (Žulkus 2004:

198). Taigi, be jau minėtų XV a. Sembos „kuršiškų“ kaimų, XVI a. naujakuriai iš Kuršo jau buvo įsikūrę abiejose marių pusėse ir Nemuno deltoje (Forstreuter, ten pat). Įdomu tai, kad šie gyventojai, patekę į gausią žemdirbių bendruomenę, anksti sulietuvėjo, tačiau paliko savo kalbos ir kultūros pėdsakų, kurie dar menkai tyrinėti. Kalbininkas P. Salys akcentavo kuršiškų dialektų įtaką kalbėdamas apie pamario lietuvių tarmes (apie Kintus, Saugas, Priekulę ir Kretin galę), viena kita užuomina nubrėždamas tokio skirstymo kriterijus (Salys 1930: 266-271). Čia ne pro šalį paminėti vieną kitą kuršininkų pėdsaką lietuviško pamario vietovardžiuose: *Vepriai, Muižė, Aukštumala, Lacyčiai, Peskojai, Graudūšiai, Ašpurviai* ir kt. Kad gyventojai turėjo būti išskirtiniai lietuvių kontekste, rodo ir kaimų vardai, kilę iš etnonimo *kuršis* arba asmenvardžio *Kuršis* (*Kuršiai, Kuršeliai, Kuršlaukiai* ir pan.). Panašus vaizdas atsiveria pažvelgus į gyventojų pavardes: pvz., net gana toli nuo marių esančiame Šakinių kaime (vok. *Matzkieken*) gyveno gana gausios šeimos pavardėmis *Purvins, Putnins, Sprogis, Kiošis, Panars, Lacytis*...¹ Žinoma, dalis jų galėjo būti ir vietiniai senųjų kuršių palikuonys, bet sąsajos su latvių kalba ir latvišku vardynu pernelyg akivaizdžios, kad ignoruotume jų migracijos galimybę.

XVII a. Kuršo superintendantas Paulius Einhornas neabejodamas identifikuoja Sembos ir Kuršių marių pakrančių gyventojų kalbą kaip latvišką. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, pasak jo, šie patys nieko negalintys pasakyti apie savo kilmę (Einhorn, 1649: 1). Tai turėtų reikšti, kad jų čia gyvena jau kelios kartos. XVI a. pačioje Kuršių nerijoje vyksta stiprūs demografiniai pokyčiai – 30 metų laikotarpio pietinės dalies bažnyčių ir mokesčių registrai rodo naujų gyventojų antplūdį, kuris negali būti paaiškinamas vidine kolonizacija (Gierszewski2013:70). Kuršių nerijoje XVI a. prasitautė kelios maro bangos. Sprendžiant iš gerokai pasikeitusios gyventojų sudėties, panašu, kad būtent į šiaurinę nerijos dalį po didžiųjų pustymų ir maro epidemijų galėjo atsikelti nauja gyventojų banga (Elertas 2014: 57). Asmenvardžiai rodo, kad nemaža jų dalis turėjo būti iš Kuršo. Naujos migracijos iš Kuršo bangos pasiekė Kuršių neriją ir Klaipėdos apylinkes ir XVII a. (Seraphim, 1892).

Didelę reikšmę gyventojų migracijai turėjo smėlio pustymai. Dėl jų kaimai turėjo po kelis kartus keltis iš vietos į vietą, dalis gyventojų pasitraukdavo į gretimą kaimą. Smėlio pustymai nesiliovė iki XIX a., kol buvo pradėtas sodinti miškas, todėl buvusio Karvaičių kaimo gyventojai papildė Juodkrantę, o Stangenvaldės, La-

tenvaldės, Priedinės – Pilkupą ir Rasytę (Mager 1938: 145-151). Taigi Kuršių nerijos gyventojai kilnojosi iš vieno kaimo į kitą, taip pernešdami skirtingus kalbos ar tarmės variantus.

Lietuvių kilmės moterų iš kito marių kranto vaidmuo Kuršių nerijos žvejų etninei tapatybei buvo labai svarbus. Atitekėdamos moterys atnešdavo šeimos papročius iš lietuvių bendruomenės, jų drabužiai, kuriems medžiagas pirkto turguje Klaipėdoje arba Šilutėje, beveik niekuo nesiskyrė nuo kito kranto gyventojų, nors kai kurių papročių kopose tekdavo atsisakyti, pvz. verpti, austi, nereikėjo čia dirbti ir daugelio lauko darbų. Dėl to transformavosi ir nereikalingi tapo kai kurie žemdirbių kalendoriniai papročiai. Kartu su tuo išnyksta ir tokios temos kalboje. Dar nėra etnologų detalai ištirta, tačiau esama nemažai duomenų, liudijančių itin ryškų lietuviškų papročių, žemdirbiams būdingos mitologijos plitimą žvejyba besiverčiančiame krašte (Kiseliūnaitė 2010: 23).

XVIII – XIX a. padažnėjo santuokų ne tik su artimesniais kito kranto gyventojais, bet ir tarp kaimų pačioje Kuršių nerijoje. N. Strakauskaitė (2001:45,46), tyrinėdama Juodkrantės bažnyčios knygų įrašus, pastebi giminystės ryšius tarp Juodkrantės, Karvaičių ir Nidos kaimų, nustato L. M. Rėzos giminės paplitimą Karvaičių, Naglių (Agilos) ir Juodkrantės gyvenvietėse. Šio straipsnio autorė mano, kad labiausiai įtikėtina jo pavardės kilmė – kuršiška.

Sustabdžius smėlio pustymą, XIX a. nerijoje nusistovi daugmaž sėslus gyvenimas, kraštą maitina žvejyba, ji diktuoja žmonių gyvenseną. Šiaurinėje nerijos dalyje XIX a. pabaigoje kalbininkų fiksuojamos gausios žvejų šeimos, kalbančios įvairių Kuršo tarmių mišiniu (Bezenberger 1888:133).

Kadangi XIX a. antroje pusėje atsikėlėlių iš Kuršo dialektais kalbėjo ne tik Kuršių nerijos, bet ir Melnragės, Karklės ir Klaipėdos priemiesčio Bomelsvitės žvejų bendruomenės, kalbininkai ne iš karto rado jam tinkamą terminą. Vokiečių literatūroje vieni vadino *Prūsijos latvių kalba* (Bezenberger, ten pat), kiti tiesiog *kuršių kalba* (nepaisant to, kad XVI a. Kurše kuršiai jau buvo sulatvėję), tretį siūlė įvesti terminą *nehrungskurische Sprache* (Schmid 1989) (t.y. nerijos kuršių), kitų netenkino ir pastarasis, nes netiko apibrėžti Klaipėdos pajūrio žvejų kalbai ir siūlė *neukurische* (naujoji kuršių) (Range 1995). Baltistikoje nusistovėjo lietuviški ir latviški terminai *kuršininkų* ir *kurseniuku*, kurie tinkami dėl to, kad pabrėždami lingvistinę priklausomybę latviškiems Kuršo dialektams, tuo pat metu pasakome, kad tai

nėra senoji kuršių kalba, bet naujai susidaręs geolektas. Atitrūkęs nuo savo etninės tėvynės, jis gyveno kaip Prūsijos kalbinė mažuma savo gyvenimą. Laikui bėgant jis patyrė didelę lietuvių ir vokiečių kalbų įtaką ir vystėsi kaip savarankiška kalba. Tiesa, jos vartojimo sfera buvo labai siaura ir galimybių ją plėsti nebuvo. Priešingai, ji faktiškai užsidarė žvejų bendruomenėje – už šeimos ir žvejybos ribų nebuvo vartojama. Taigi šeimos, kurios Kuršių nerijoje užsiėmė žvejyba, šią kalbą vartojo, nors ne visiems ji buvo gimtoji (ją perimdavo dėl įvairių priežasčių į žvejų sociumą patekę kitakalbiai). Tai rodo žmonių, kurie tvirtina, jog jų šeimoje senoji karta nemokėjusi vokiškai, pavardės: *Rademacher, Foegel, Wiesel* ir kt.

Pietinėje nerijos dalyje nuo senų laikų būta keliasluoksnės visuomenės struktūros – be žvejų, čia gyventa ir įvairių tarnautojų, pašto keliu pietinėje dalyje apsigyveno žmonių ne tik iš Kuršo, bet ir iš Sembos, nuolat atsikeldavo lietuvių iš antro marių kranto (Safronovas 2018: 23). Kad kuršininkai nebuvo ryškiai dominuojanti etninė grupė, rodo ir A. Becenbergerio atlikta asmenvardžių analizė: tarp 1569 m. dokumentuose pietinėje nerijos dalyje užfiksuotų asmenvardžių jis nustatė apie 40 vokiškų ir per 50 nevokiškų asmenvardžių (Bezenberger 1889: 259-260). Kalbų ir kultūrų sąveikos procesas

pietinėje nerijos dalyje perėjo į germanizacijos etapą greičiau negu sėslinėje pusiasalio šiaurėje. Matyt perėjimas į vokiečių kalbą mokykloje vyko dar prieš Bismarko reformą, nes 1820 metais dar gausi kalbančiųjų bendruomenė (Jachmann 1829: 201) amžiaus viduryje ėmė sparčiai tirpti ir kuršininkų kalbos nykimas pusiasalio pietuose XIX a. pab. pasiekė tokią ribą, kad Pilkupoje ir Rasytėje beveik nebeliko kuršininkų kalbos vartotojų (Bezenberger 1888:3). Svarbus faktorius buvo tai, kad maždaug pagal dabartinę Lietuvos ir Rusiją sieną ėjo ir valsčių riba, išvesta 1537 m. (Mager 1931: 49), o tai reiškė, kad abi nerijos dalys buvo skirtingai administruojamos ir palaikė skirtingus kontaktus. Tuo tarpu šiaurinėje nerijos dalyje kalbančiųjų kuršininkų skaičius iki Pirmojo pasaulinio karo laikėsi beveik stabiliai (Nidos mokyklos kronika 2016, 37). Ypač svarbu buvo sprendimai dėl bažnyčios ir mokyklos kalbos. Neturėdama rašto ir nedėstoma mokyklose, kalba lieka buitiniame lygmenyje ir tik labai gausus kalbėtojų skaičius bei intensyvus jų tarpusavio bendravimas nutolina jos išnykimą.

Kodėl tiek mažai bežinome apie kuršininkus ir jų kalbą? Pirmiausia todėl, kad pati negausi kuršininkų bendruomenė kartu su visais klaipėdiškiais emigravo 1944 m. pabaigoje, traukdami nuo sovietų armijos, o repatrijavu-

Herbert Sakuth g. 1925 Nidoje su žmona, viduryje latvių istorikas Krišas Kapeniekas. Asmeninio archyvo nuotrauka

sioji dalis, kaip ir kiti klaipėdiškiai, pasitraukė 1958-aisiais, vadinamais Klaipėdos krašto sodybų tuštėjimo metais. Nors tai ir buvo lemtinga priežastis, paspartinusi įvykius, tačiau kalbos likimas buvo nulemtas, matyt, jau gerokai anksčiau. Paminėsime dar kelias.

Pirmoji priežastis – ilgalaikė kalbinė izoliacija nuo savo etninės tėvynės. Atsiskyręs nuo etninės tėvynės, Kuršių nerijos latviškasis dialektas pateko į kitos valstybės teritoriją, per 500 metų ne tik užsikonservavo, ne tik nepatyrė etninėje tėvynės kalboje vykstančių pokyčių, bet ir nuolat buvo veikiamas socialiai stipresnių Prūsijos kalbų (lietuvių ir vokiečių). Tokiu būdu ant senųjų Kuršio dialektų sluoksnių užsiklojo kontaktinių kalbų naujovės, ir kalba gana sparčiai ir pastebimai keitėsi. XX a. viduryje „atradę“ Kuršių neriją latviai nustebo radę gyventojus, kalbančius archajišku Kuršo dialektu, bet ne visada galėjo su jais susikalbėti dėl daugybės leksinių skirtumų, mat tam reikėjo gerai mokėti ne tik vokiškai, bet ir lietuviškai, ir ne šiaip lietuviškai, bet išmanyti Prūsijos lietuvių rašytinės ir sakininės kalbos variantus. Pvz., kuršininkų kalboje nebuvo latviams įprastų žodžių *strādāt* „dirbti“ (vietoje jo turėjo *dzievuot*), nežinojo netgi žodžių *paldies* „ačiū“, *ļoti* „labai“, *liels* „didelis“ (vietoje jų vartojo *dieku*, *dikti* ir *diži*, *dižs*), o kai kurių žodžių reikšmės taip skyrėsi, kad dažnai vieni kitų nesuprasdavo; pvz., kuršininkų varpas raut latviai suprastų „*varpas rauti*“ (kam jas reikia rauti?), o jų kalboje tai reiškė „varpus traukti, t.y. skambinti varpais“.

Visuotinai pripažinta, kad mažų kalbų nykimui lemiamos įtakos turi politiška ir socialiai priverstinė dvikalbystė. Iki XIX a. kuršininkų kalba buvo Prūsijos etninės mažumos kalba, tačiau ji neturėjo tokių teisių kaip, pavyzdžiui, Prūsijos lietuvių, kuri turėjo raštą, buvo mokoma mokyklose, vartojama bažnyčioje (atitinkamai ja buvo leidžiama religinė literatūra), ja buvo spausdinami laikraščiai. Kuršininkų bendruomenei dėl jos neskaitlingumo nebuvo skirta nei pakankamai dėmesio, nei lėšų – XVI–XVIII a. parapijų mokyklose vaikai buvo lavinami lietuviškai, liuteronų bažnyčioje pamaldos taip pat laikomos lietuviškai. Paraleliai jie buvo mokomi vokiškai, o nuo XIX a. pabaigos visoje Vokietijoje buvo pereita tik prie vokiečių dėstomosios kalbos. Taip kuršininkų kalba užsidarė žvejų šeimose ir buvo vartojama žvejyboje. Oficialioje aplinkoje ją išstūmė vokiečių kalba. Prūsiškojo patriotizmo dvasia buvo auklėjama kiekviena jaunoji karta. Lietuvos valdymo laikais, nuo 1923 -ųjų iki Antrojo pasaulinio karo, germanizuotiems kuršininkams

buvo bandoma įbrukti lietuvių kalbą (tuo laikotarpiu Klaipėdos krašte buvo kultūrinė autonomija ir oficiali dvikalbystė), tačiau nesėkmingai: gyventojai laikė save vokiečiais ir lietuvių kalbos mokėsi nenoriai.² Gimtosios kalbos vartojimo sfera ir toliau siaurėjo.

Kalbėtojų bendruomenės skaitlingumas itin svarbus norint, kad kalba nepereitų į kritinę būklę. Netgi rašto neturinčios kalbos ilgai gyvuoja, jei yra sąlyginai didelis jų vartotojų skaičius. Kaip minėjome, kuršininkų kalbą vartojusi bendruomenė buvo nedidelė, XX a. pr. ją sudarė vos keli tūkstančiai kalbėtojų, tai buvo viena iš priežasčių tiek Vokietijos, tiek Lietuvos valdžioms ignoruoti kalbos išsaugojimo klausimą. Po dviejų karo ir pokario sukeltų evakuacijų XX a. pabaigoje tik pavieniai kuršininkų kalbos vartotojai, daugiausia tie, kuriems sovietų valdžia uždraudė išvykti, ir tie, kurie buvo sukūrę mišrias šeimas, liko Lietuvoje, tačiau bendravimas gimtąja kalba nutrūko, „vokiečiavimas“ pokariu taip pat nebuvo pageidautinas, todėl kuršininkų kalbos vartotojų saujelė perėjo į lietuvių kalbą.

Labai svarbi kalbos išlikimo ar išnykimo sąlyga yra kalbos prestižas. Kalbame ne tik apie tai, kaip atitinkamą kalbą vertina kitakalbiai, bet ir (ypač) apie jos prestižą pačių vartotojų aplinkoje. Kuršininkų kalbos atveju gimtosios kalbos prestižas menkėjo perėjus prie vaikų mokymo vokiečių kalba. Žvejų bendruomenė matė savo vaikų ateitį Vokietijoje, kurios valdžia pasitikėjo, tačiau savo gimtąją kalbą vertino kaip tam tikro etninio tapatumo atributą ir sociolektą. Panašiai ją vertino ir netgi panaudojo turistiniam patrauklumui didinti ir Kuršių nerijoje dirbę kultūrininkai, tokie kaip Ernstas Molenhaueris ir mokytojas Henris Fuchsas. Pagal Vokietijos pavyzdį tarpukariu buvo net sukurta tautinių drabužių draugija „Trachtenverein“, kurios tikslas buvo didinti kultūrinį vietos patrauklumą. Tačiau nevertėtų puoselėti iliuzijų, kad tai buvo daroma pačių kuršininkų etninės tapatybės skatinimui. Matydami, kad jie save laiko visiškai integruota ir paklusnia vokiečių tautos dalimi (nepaisant to, kad kraštą valdė Lietuva, bet kaip tai vyko realiai, mes žinome iš kitų publikacijų), minėtieji kultūrininkai naudojo šią etninės tapatybės „raziną“ ne be politinio užtaiso. Tarpukariu kuršininkus lankę latvių inteligentai konstatavo faktą, kad kuršininkai nejaučia jokios meilės Latvijai (ir iš kur ji turėjo atsirasti, jeigu jie paliko Kuršą, kai Latvijos kaip tokios nebuvo), kad Lietuva taip pat juos apleido ir atidavė suvokietėjimui (Kapenieks2018, 78). Jie konstatavo jų kalbą esant skurdžią ir pačių nuvertintą (Endzelīns 1931: 573). Nidos mokyklos kronikoje

(2016) netrūksta epizodų, kuriuose matyti vietinių mokytojų konfrontacija su Lietuvos valdžia dėl lietuvių kalbos vartojimo viešajame gyvenime. Ilgainiui jos vartojimas buvo sąlygojamas daugiau intuityvios pagarbos šeimos tradicijai, kartų susikalbėjimui, negu būtinybės. Poreikis ją vartoti vis mažėjo, daugiausia išsilaikė bendraujant žvejybos metu. Tai rodo ir tas faktas, kad tarp Pirmojo ir Antrojo pasaulinio karo, Kuršių nerijoje plėtojant turizmą, moterys, kurios likdavo namuose ir aptarnavo vasarotojus (daugiausia iš Vokietijos), tik epizodiškai vartojo kuršininkų kalbą ir perėjo į vokiečių. Vokiškai šeimose kuršininkai kalbėjo ir dėl to, kad vaikams būtų lengviau mokytis mokykloje. Tačiau teisybės dėlei reikia pasakyti, kad ne kuršininkų, o lietuvių kalba 1923-1939 m. Kuršių nerijoje turėjo menkiausią prestižą. Dėl augančios politinės įtampos tarp Lietuvos ir Vokietijos kentėjo net nuo seno krašte gyvenusių lietuvių kalbiniai ir kultūriniai interesai – lietuvių kalba, nors buvo privalomai dėstoma mokyklose, nebeturėjo to statuso, kurį turėjo iki XIX a. vidurio, kai kuršininkai lankė lietuviškas pamaldas, giedojo iš lietuviškų giesmynų ir kalbėjo lietuviškai su motinomis, kurios atitekėdavo iš kito kranto.

Gimtosios kalbos prestižas kuršininkų saviemonėje išaugo tik emigracijoje. Beveik visi kuršininkai emigravo į Vokietiją, tačiau išsisklaidė po šalį ir, mirus tėvams, gimtąja kalba nebeturėjo su kuo kalbėtis. Pasikeitus Vokietijoje politinėms nuotaikoms, į nykstančią gimtąją kalbą imta žiūrėti kitaip. Štai Herta Detzkeit kalbasi su savo tėvynainiais: „Mums reikėjo kovoti už savo kalbą, kaip kovoja fryzai, sorbai ir kitos Vokietijos tautos“. Ir čia pat priduria: „Bet mes patys esame kalti, kad leidžiame jai mirti – kodėl mes neišmokėme jos savo vaikus?“

Ir dar viena iš svarbiausių kuršininkų kalbos išnykimo priežasčių – kalba nebuvo perduodama tolimesnei kartai. Suprantama, kad dauguma žmonių kalbą vertina pirmiausia dėl jos komunikacinės funkcijos – kam mokytis kalbos, kuri niekam, išskyrus šeimos narius, nebus suprantama? Su kuo kalbėsi gyvendamas kitoje kalbinėje aplinkoje? Kam ji reikalinga Vokietijoje? Kunigas Manfredas Šekanas (Schekahn), paskutinis Nidos bažnyčioje prieš pat bėgimą pakrikštytas kuršininkų vaikas, prisimena, kad jo tėvai Vokietijoje kalbėdavęsi tarpusavyje kuršininkų kalba, tačiau iš šios jo atmintyje likę vos keli žodžiai.

Kalbų nykimas, deja, yra neišvengiamas ir kalbininkų bei kultūros specialistų jėgomis nesustabdomas reiškinys. Ką turime ir ar turime ką nors daryti su išnykstančia kalba, jeigu ją sukūrusi ir

vartojusi bendruomenė yra visiškai asimiliuota? Turbūt vieno atsakymo nebus. Pats paprasčiausias būtų – nieko. Jei nėra bendruomenės, kuri vartotų kalbą komunikacijos tikslais, tai ir kalba nebereikalinga. Galima ją užmiršti arba nurašyti į nuostolius. Tačiau jokia visuomenė negali laikyti savęs civilizuota, jei laikosi tik pragmatinių vertybių ir atitinkamai vertina kultūrinę pažangą – kurti tik tai, kas apčiuopiamai naudinga materialiojo kūno egzistencijai čia ir dabar. Humanitarinių mokslų pridėtinė vertė nėra matuojama tą pačią dieną „apsuktais“ pinigais, bet projektuojama toli į priekį, jos tikslas – pasaulį ir save pažįstantis ir kuriantis žmogus. Turbūt jau niekam šiais laikais nekykla klausimo, kam reikia tyrinėti mamutų kaulus, ieškoti naujų žinių apie Lietuvos didikus ar kokį nors mįslingą istorinį įvykį. Tačiau šių eilučių autorė ne kartą girdėjo klausimą – kam reikia tyrinėti ir išmanyti apie mirštančią kalbą, jeigu jos jau nebeprikelsi? Kad ir kaip keistai skambėtų, tokių klausimų tenka išgirsti net iš aukštas pareigas švietime ir kultūroje (!) užimančių asmenų. Tai ne anoniminių interneto komentatorių replikos, o mūsų mokslo ir kultūros vadybos pozicijos apraiškos. Ar ne panašiomis vadovavosi Brazilijos mokslo ir kultūros politikai, nepaisydami Nacionalinio muziejaus perspėjimų apie nepakankamą finansavimą tiek pastatams, tiek fondų apsaugai? Tarp daugelio vertybių gaisre žuvo keliasdešimt tūkstančių garso įrašų – tai buvo vietinių kalbų, kuriomis jau nebekalbama, garso įrašai, kurių rekonstruoti nebepavyks, nes nebuvo pasirūpinta jų kopijomis. Jos visiems laikams pradingo civilizacijos (?) džiunglėse.

Kalbant apie mokslinę vertę, pirmiausia pasakytina, kad kuršininkų kalbos tyrinėjimai reikalingi baltų kalbų istorijai. Tai ne kartą pabrėžė tiek lietuvių, tiek užsienio baltistai. Šios Kuršo latvių kalbos dialektų palikuonės tyrinėjimai reikšmingai papildė baltistikos studijas, atsako į daugelį baltų kalbų istorijos klausimų, jos medžiaga padeda rekonstruoti baltų-vokiečių kalbų kontaktų istoriją, teikia vertingos medžiagos tipologijos tyrinėjimams. Įdomiausia tai, kad bene didžiausią dėmesį šiuo klausimu rodė vokiečiai – būtent Vokietijoje išleisti keli svarbūs šia tema tyrinėjimai ir publikuoti rašytiniai šaltiniai (kaip jau minėta, kuršininkų kalba neturėjo savo rašto, tad ją užrašinėjo kitų kalbų rašmenimis). Tai kalbininkų Becenbergerio (A. Bezzenberger), Šmido (W. P. Schmid), Hincės (F. Hinze), Ch. Mogharbel, Ch. Schiller darbai bei kuršininko R. Pyčo (R. Pietsch) ir mokytojo Kvaukos (P. Kwauka) žodynai ir etnografinė studija. Latvių dėmesys kuršininkų kultūrai ir etnosu raidai epizodiškai palaikomas (minėtini J. Kursytės (Kursite) ir K. Kapenieko

(Kapenieks) darbai), tačiau kalbos tyrinėjimai prasidėjo ir baigėsi vienintele J. Plakio studija (Plāķis 1927), kuri laikytina vertingiausiu iki šiol išėjusiu jų kalbos aprašu. Lietuvoje keletą straipsnių šiai temai yra skyręs V. Urbutis (1981), o nuo 1995 m. reguliariai ją tyrinėja ir publikacijas skelbia šių eilučių autorė kartu su savo mokine Arina Ivanickaja. Kuršininkų kalbos šaltiniai yra vertinga informacija ir etnografams bei istorikams – pasakodami apie savo šeimos, savo krašto gyvenimą jie pateikia autentiškų faktų, detalių, vertinimų, kuriuos jų kalbą suprantančiam žmogui pasakoja visai kitaip nei prašalaičiui. Pagaliau kuršininkų kalba yra užrašyta šio krašto tautosaka, kurios nemaža dalis gyva ir paskutinės kalbėtojų kartos lūpose.

Tačiau ar tikrai mirštančios kalbos ir jomis kuriami tekstai įdomūs tik mokslininkams?

Čia norėtusi akcentuoti kompleksinę paveldo-sauginę kalbos vertę. Į UNESCO saugojamų objektų sąrašą įrašyta pati Kuršių nerija kaip vietovė (tiek Lietuvos pusėje esanti teritorija, tiek Rusijos). Jos įtraukimas į UNESCO sąrašą grindžiamas kultūrinio kraštovaizdžio vertės išsaugojimu.³ Kitaip sakant, dabar vertinama tai, ką čia, prisitaikęs prie reto grožio, bet itin sunkių gamtos sąlygų, sukūrė žmogus: pirmiausia žvejybos tradicijos, kurios mūsų laikais yra „nebegyvos“ (Kuršių mariose, kurios prieš karą maitino tūkstančius šeimų, verslo žvejyba beveik nefunkcionuoja, o atkurtos laivų kopijos naudojamos turistų pramoginėms kelionėms mariose); antra saugotina vertybe laikoma

architektūra – išlikę autentiški namai ir jų statybos tradicija, kuri mūsų laikais pritaikoma jau ne žvejų šeimų poreikiams, o turizmo verslui; į saugotinių verčių sąrašą įtraukti sakralinio paveldo elementai (kapinių paminklai, bažnyčia); žmogaus sukurtas barjeras, kopų kalnagūbris, slenkančiam smėliui sustabdyti, tuo pačiu tikslu užsodinti miškai; įvairios kultūrinės tradicijos (kulinarinis paveldas, amatai, tautodailė ir pan.). Deja, kuršininkų kalba nėra įtraukta į saugotinių verčių sąrašą, o folkloras kažkodėl suprantamas atsietai nuo kalbos. Jau daugelį metų situacija yra tokia, kad kuršininkų kalbos saugojimu ir dokumentavimu užsiima tik lingvistai.

Su kolegomis prieš metus įvykdėme tarptautinį projektą „Kuršių nerijos kuršininkų kalbos ir etninės kultūros archyvas: šaltinių skaitmeninimas“.⁴ Reikia pripažinti, kad kol kas archyvu labiau naudojasi tik mokslininkai ir studentai, ypač užsieniečiai, nors jo medžiaga prieinama internetu visiems.

Kitas klausimas – kiek šios kalbos išlikimu, jos studijomis ir galbūt galimu atgaivinimu domisi ne akademinė bendruomenė? Kiek šis darbas reikalingas Lietuvos, Latvijos, Vokietijos ir pagaliau Rusijos, kurios teritorijoje yra dalis Kuršių nerijos, visuomenėms?

Kuršių nerija po Antrojo pasaulinio karo, kaip ir visas Klaipėdos kraštas, patyrė esminių demografinių pokyčių, beveik visi dabartiniai jo gyventojai neturi jokių etninių ar kultūrinių sąsajų su senaisiais. Po demografinio lūžio

Kuršininkų kalbos kursai Juodkrantėje 2019 03 05. Asmeninio archyvo nuotrauka

„svetimos teritorijos“ mentalinis įsisavinimas reikalauja nemažai laiko ir pastangų, tačiau itin aktualu akcentuoti *genius loci* svarbą tokiose kultūriškai jautriose vietose, kokia yra Kuršių nerija. Kalbos paveldo ignoravimas yra nuostolingas tiek paveldosaugai, tiek turizmo plėtojei, tiek pačių Kuršių nerijos gyventojų, kurie verčiasi iš turizmo, kultūrinei savimonei. Ignoruodami autochtonų kalbos pažinimo svarbą, kultūros, turizmo bei paveldosaugos sektoriaus darbuotojai naudojami antriniais ir dažnai nepatikimais šaltiniais, mėgėjų interpretacijomis žiniasklaidoje. Tokiu būdu jie kuria paviršutinišką, neretai politiškai angažuotą ir nereprezentatyvų vietos įvaizdį.

Dalyvaujant ne tik akademinėje, bet ir kultūrinėje veikloje, tenka įtikinėti Lietuvos kultūros paveldo institucijas, kultūrinę bendruomenę ir pačius gyventojus kuršininkų kalbos ir su ja susijusio etninio paveldo išsaugojimo būtinumu. Pamažu auga pritariančių žmonių skaičius, straipsnio autorė kviečiama skaityti paskaitų, pristatyti filmų, savo ruožtu informaciją skleidžia kolegos istorikai, daug nuveikiama per žiniasklaidos priemones ir socialinius tinklus. Visiškai neseniai, pristatė A. Baryso filmą „Išbarstyti žodžiai“ Neringos bendruomenei, prisistatė keletas vietinių žmonių, pasiūliusių

organizuoti jų bendruomenei kuršininkų kalbos kursus. Toks projektas jau pradėtas Juodkrantės kultūros centre – būrelis entuziastų gilinasi į kuršininkų kultūros savitumą. Nepuoselėjant per daug optimistiškų vilčių, kad kuršininkų kalbą galima atgaivinti gyvam vartojimui, komunikacijai, verta akcentuoti tai, kad mokymiesi kalbos ir skaitydami ja užfiksuotus tekstus, klausydami garso įrašų, vietos gyventojai ieško asmeninio ryšio su kultūriniu kraštovaizdžiu. Ir tai atrodo prasminga.

Panašių ar analogiškų atvejų esama daugelyje valstybių. Lietuvos pavyzdys rodo, kad visuomenė vis labiau išitraukia į savo etninės tapatybės suvokimo ir kūrimo procesą, kuriame itin svarbus yra glaudus bendradarbiavimas su mokslininkais. Jeigu žmonėms įdomu, kaip buvo daromi senoviniai daiktai, drabužiai, maistas, tai dalykai, apie kuriuos jie gali sužinoti betarpiškai per naratyvus, perteikiamus atitinkamos kultūros atstovų autentiška kalba, yra dar akivaizdesni.

Gyvas asmeninis santykis su istorija lemia kultūros subjekto nuostatą, nuo kurios priklauso, koks bus paveldo likimas. Komunikacinė kalbos funkcija veikia ne tik horizontaliai, t.y. vienos kalbėtojų kartos komunikacijai, bet ir vertikalčiai – dialogui su tais, kurių čia nebėra, bet kurie čia šimtus metų kūrė kultūrinį kraštovaizdį.

LITERATŪRA

1. <http://genwiki.genealogy.net/Matzkieken/Bewohner>.
2. Nidos mokyklos kronikoje (2016) netrūksta epizodų, kuriuose matyti vietinių mokytojų konfrontacija su Lietuvos valdžia dėl lietuvių kalbos vartojimo viešajame gyvenime.
3. Remiamasi UNESCO dokumentu, prieiga internete <https://unesco.lt/kultura/pasaulio-paveldas/pasaulio-paveldas-lietuvoje/kursiu-nerija>.
4. Prieiga internete <http://nerija.ku.lt:8080/kncka/>
5. Bezenberger Adalbert (1888). Ueber die Sprachederpreussischen Letten. Vandenhoeck und Ruprecht's Verlag.
6. Bezenberger Adalbert (1889). Die Kurische Nehrung und ihre Bewohner. Stuttgart.
7. Diederichs Victor (1883). Die kurischenerung und die Kurenin-Preuzen. Magazin herausg. v. der Lettisch-Literarischen Gesellschaft. Mittau: Stephenhagen und Sohn.
8. Einhorn Paul (1649). Historialitica. Dorptin Liefeland.
9. Elertas Dainius (2014) XVI a. visuomenės siluetas šiaurinėje Kuršių nerijos dalyje. Res humanitariae. T. XV. P. 17-67.
10. Endzelins Jānis (1931). Parkurseniekiem un viņu valodu. Darbu izlase 3 (1). Rīga, Zinātne (perpubl. 1979). P. 571-578.
11. Forstreuter Kurt (1981). Das Volk der Kurischen Nehrung. Wirkungendes Preusslandes. Studien zur Geschichte Preußens. 33. Grote. P. 280-296.
12. Gieszewski Andrzej (2013). Procesy demograficzne w źródłach historycznych w rejonie jezalewu Kurońskiego w XVI wieku. Towarzystwo naukowe Pruthenia. T. VIII, P. 59-94.
13. Jachmann auf Nettelbeck (1829). Nachrichten über die kurische Nehrung. Preussische Provinzial-Blätter 1. P. 195-220.
14. Kapenieks Krišs (2018). Ārpuslatviešu tautas palikušie: Kurseņiekupiemērs. Ceļā uz latviešu tautu. Latvijas nacionālā vēstures muzeja raksti. Nr. 24. P. 73-81.
15. Kiseliūnaitė Dalia (2010). Pamarių sakmės (sudarytoja, įv. straipsnis). Tautosakos rinkinys. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
16. Mager Friedrich (1938). Die Landschaftsentwicklung der Kurischen Nehrung. Königsberg (Pr.): Gräfe und Unzer.
17. Mortensen Hans (1923). Siedlungsgeographiedes Samlandes. Stuttgart, Verlag von J. Engelhorn's Nachf.
18. Nidos mokyklos kronika. 2016. Sud. Gitanas Nausėda ir V. Gerulaitėnė. Vilnius. Petro ofsetas.
19. Plāķis Juris (1927). Kursenieku valoda. Latvijas Universitātes raksti. 16. Rīgā: Valstsapirispriekšniecība.
20. Prātorius, Matthäus (1721): Vonden unterschiedlichen Mund = Artender alten Preussen. Acta Borussica Ecclesiastica, civilia, literaria Oder Sorgfällige Sammlung Allerhand zur Geschichte des Landes Preussengehöriger Nachrichten, Uhrkunden, Schriften und Documenten. Des II. Bandes, Erstes Stück. Königsberg und Leipzig, bey Christoph Gottfried Eckart, Anno 1721. P. 534-654.
21. Range Jochen (1995). Balten und Deutsche. Bemerkungen zum Nehrungskurischen. Acta Borussica: Beiträge zur Ost- und Westpreussischen Landeskunde. V. P. 104-117.
22. Safronovas Vasilijus (2018). Migrantai ir pabėgėliai Kuršių nerijoje XX amžiaus viduryje. Mokslo studija. Vilniaus dailės akademijos leidykla.
23. Salys Antanas (1930). Die žemaitischen Mundarten. Kaunas. Perpublikuota: Raštai. Lietuvių kalbos tarmės. IV. 1992. P. 142-286.
24. Schmid Wolfgang Peter (1989). Nehrungskurisch. Sprachhistorische und instrumentale phonetische Studien zu einem aussterbenden Dialekt. Mainz: Akademie der Wissenschaften und Literatur; Stuttgart: Franz Steiner Verlag Wiesbaden GMBH.
25. Seraphim August (1892). Ueber Auswanderungen lettischer Bauern aus Kurland nach Ostpreußen im 17. Jahrhundert. Altpreussische Monatsschrift Bd. 29. P. 317-331.
26. Strakauskaitė Nijolė (2001). Kuršių nerija – Europos pašto kelias. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
27. Urbutis Vincas (1981). Kuršininkų žuvų pavadinimai. Baltų etimologijos etudai. Vilnius: Mokslas. P. 135-179
28. Žulkus Vladas (2004). Kuršiai Baltijos jūros erdvėje. Vilnius: Versus Aureus.

Lietuvininko tvirtybė. Majorą Joną Šimką prisimenant

Rasa ŠIMKUTĖ

Šiandien, itin svarbią Lietuvos valstybei dieną, čia turėtų stovėti iškilios lietuvininkų giminės palikuonis, majoro Jono Šimkaus sūnėnas ir mano mylimas tėvelis Gediminas Šimkus. Deja, vos prieš keletą mėnesių išlydėjome jį Amžinybėn. Jam ši diena būtų buvusi nepaprastai įsimintina. Juk didelė garbė ir laimė prisiminti iškilius protėvius, visa širdimi atsidavusius Tėvynės labui. Šiandien apie Joną Šimką tenka kalbėti man. Gediminas Šimkus, žinoma, būtų papasakojęs daugiau detalių, išgirstų iš savo tėvo, mano senelio Miko Šimkaus. Deja, laiko upė ne tik nuneša Amžinybėn mūsų mylimus žmones, bet ir negailestingai trina atmintį, todėl ypatingai svarbu kalbėti, fiksuoti, neužmiršti, įamžinti.

Klaipėdos universiteto docentas, teatro pedagogas Gediminas Šimkus visą gyvenimą paskyrė Lietuvos mėgėjų teatro puoselėjimui ir pedagoginiam darbui. Šiandien tėvelio pradėtus darbus prasmingai tęsia ir Lietuvą užsieniuose garsina jo buvę studentai. Tačiau nesuklysiu pasakydama, kad ne ką mažiau jam rūpėjo įprasminti ir įamžinti savo dėdės, Lietuvos nepriklausomybės kovų savanorio, Vyčio kryžiaus kavalieriaus, majoro Jono Šimkaus atminimą. Esu tikra, iškeliaudamas Amžinybėn, tėvelis nusinešė su savimi užtikrintumą, kad jo šventa misija – įamžinti dėdės majoro Jono Šimkaus atminimą – pradeda realizuotis. Už tą prasmingą darbą visos likusios Šimkų giminės vardu širdingai tariame ačiū Pagėgių savivaldybės merui Virginijui Komskiui, šios savivaldybės vyriausiajai specialistei kultūrai Ingridai Jokšienei, Martyno Jankaus muziejaus direktorei Liudvikai Burzdžiuvienei, Čikagoje gyvenančiam istorikui Ernestui Lukoševičiui, Karaliaučiaus lietuvių

Majoras Jonas Šimkus su žmona Marija (tarpukaris). Martyno Jankaus muziejaus fondo nuotruka

bendruomenės pirmininkui Sigitui Šamborskiui, Lietuvos šaulių sąjungos V.Putvinskio-Pūtvio klubo prezidentui Stasiui Ignatavičiui, Kauno šaulių sąjungos nariams. Tai žmonės, kurie nuoširdžiai rūpinasi Mažosios Lietuvos istorijos ir svarbių asmenybių įamžinimu bei sklaida. Nuostabu, kad su jais dar spėjo susipažinti ir pabendrauti mano šviesios atminties tėvelis. Džiugu, kad mūsų dažnai neskaidrumu nuspalvintoje valstybėje yra valdininkų, kurie savo darbą dirba su meile ir nesiekdami naudoti sau. Už finansinę paramą įrengiant Pagėgiuose atminimo ženklą majorui Jonui Šimkui taip pat dėkojame: LR Kultūros ministerijai, Kultūros tarybai, Šaulių sąjungoms Lietuvoje ir išeivijoje, Mažosios Lietuvos fondui ir draugijai Čikagoje, „Draugo“ laikraščio redakcinei kolegijai.

Štai keletas svarbių fragmentų iš žymaus lietuvininko nueito gyvenimo kelio. Jonas Šimkus gimė 1889 metų vasario 1 d. Vidutaičių kaime Kulminų valsčiuje ūkininkų Elskės ir Jono šeimoje. XIX amžiaus pabaigoje Vidutaičiuose gyveno 42 šeimos, iš kurių tik dvi buvo vokiškos kilmės. Paties Jono Šimkaus prisiminimu, visas kaimas, net ir tos dvi šeimos, kalbėjo lietuviškai.

Vidutaičių Šimkai buvo stambūs ūkininkai, valdė 40 hektarų žemės. Jie buvo susipratę lietuviai, jautriai išgyvenę krašto vokietinimą. Jonas ir Elskė Šimkai gausią savo šeimą – penkis sūnus: Joną (būsimąjį majorą), Mikelį (tai mano senelį ir docento Gedimino Šimkaus tėvą), Martyną, Dovą, Gustavą ir keturias dukras: Aną, Lidiją, Marykę ir Martą – išauklėjo karštais lietuvių tautos patriotais.

Prasidėjęs Pirmajam pasauliniam karui, Jonas Šimkus buvo mobilizuotas į vokiečių kariuomenę,

ketverius metus kovėsi įvairiuose Europos frontuose. Vokiečiams karą pralaimėjus, grįžo į gimtinę kaip leitenantas. Tuo metu, 1918-1919 m., atsikuriančiai Lietuvos valstybei skubiai reikėjo įkurti savo ginkluotąsias pajėgas ir gintis nuo priešų. 1919 m. kovo 19 d. Jonas Šimkus su keliais draugais atvyko į Tauragę ir savanoriu stojo į Žemaičių pėstininkų pulką. Jis šiame pulke ėjo instruktoriaus pareigas. Netrukus perkeliamas tarnauti artilerijon. Tų pačių metų gegužę mažlietuvis Jonas Šimkus išvyko į frontą kautis su bolševikais. Leitenantas Jonas Šimkus yra ir nepriklausomybės kovų už Latviją dalyvis, kariavo šios kaimyninės šalies teritorijoje.

Nepriklausomybės kovose su bolševikais, bermontininkais ir lenkais 78 Lietuvos kariuomenės artileristai už narsą, drąsą ir sumanumą pelnė aukščiausiąjį karinį apdovanojimą – Vyčio Kryžių. Tarp jų ir majoras Jonas Šimkus.

1922 metais Jonas Šimkus paskirtas sunkiosios artilerijos (haubicų) baterijos vadu. Iškovojus Lietuvai nepriklausomybę, jis tarnavo Krašto apsaugos ministerijoje. Čia buvo apdovanotas LDK Gedimino ordinu.

1932 metais, turėdamas majoro laipsnį, išėjo į atsargą. Netrukus buvo komanduotas į Berlyną pasitobulinti ugniagesybos srityje. Grįžęs į Lietuvą, 43 metų amžiaus Lietuvos nepriklausomybės kovų dalyvis tapo laikinosios sostinės ugniagesių brandmajoru – priešgaisrinės apsaugos vadu. Jonas Šimkus su mažlietuvišku pedantiškumu priešgaisrinėje tarnyboje įvedė griežtą karinę drausmę, pats ne kartą vadovavo didesnių ir sudėtingesnių Kauno gaisrų gesinimui. Savo darbo patirtimi dosniai dalijosi su kaimyninių valstybių ugniagesiais.

Jonas Šimkaus gimtasis namas Vydučiaiuose. Martyno Jankaus muziejaus nuotrauka

Už nuopelnus ugniagesybai brandmajoro Jono Šimkaus krūtinę papuošė net devyni Europos valstybių priešgaisrinių organizacijų medaliai.

Gyvendamas Kaune, Jonas Šimkus aktyviai dalyvavo ir visuomeniniame gyvenime, ypač aktyviai reikėsi šaulių organizacijoje, buvo Kauno šaulių kuopos pirmininkas. 1936 metais sukūrė šeimą - Kaune vedė Mariją Markšaitytę.

Amžininkai Joną Šimkų prisimena kaip aukštą, atletiško sudėjimo, taktišką, mandagų, ramaus būdo, visados pasitempusį karininką, kuris mėgo tokius pat kaip ir jis - augalotus ugniagesius. O 1933 metais laikraštis „Palanga“ savo skaitytojus informavo: „Palangos kurorte vyko kurorto karaliaus rinkimai: juo tapo atsargos majoras Jonas Šimkus iš Kauno, dirbantis ten gaisrininku. Vicekaraliumi buvo išrinktas Valsybės operos teatro solistas K. Mažeika“.

1944 m. Jono Šimkaus šeima gelbėdamasi nuo tremties į Sibirą buvo priversta bėgti - atsidūrė politinėje tremtyje Vakaruose ir kurį laiką gyveno Vokietijoje, Liubeke. Įdomus faktas, kad šeimą tuo metu aplankydavo Vydūnas. Jono Šimkaus našlė Marija viename laiške mūsų šeimai rašė: „Vydūnas, kai gyvenome Vokietijoje, atėdavo pas mus, turėjo apie ką kalbėti su Jonu.“

1949 m. Jonas Šimkus su dviem mažamečiais sūnumis ir dukra bei žmona emigravo į JAV ir apsigyveno Detroite. Gyvendamas Amerikoje brandmajoras aktyviai įsitraukė į visuomeninę veiklą: pasireiškė Detroito lietuvių bendruomenės, St. Butkaus šaulių kuopos, Lietuvos kūrėjų savanorių, romuvėnų, šaulių ir kitų organizacijų

bei lietuvių evangelikų liuteronų bažnyčios veikloje, rėmė lietuviškos spaudos leidimą, įvairius tautinius fondus, Vašingtone ir Niujorke dalyvavo Lietuvių bendruomenės organizuotose akcijose prieš sovietinę okupaciją.

Jonas Šimkus mirė Detroite 1968 m. balandžio 10 dieną, sulaukęs 79 –erių, čia ir palaidotas. Viename savo laišku apie 1990-uosius Jono Šimkaus našlė Marija Šimkienė mums rašė: „Kodėl aš noriu į Lietuvą? Jonas, mano vyras, taip norėjo numirti savo Tėvynėje. Gediminai, dėl dėdės Jono atminimo gerai darai, nes čia tai būtų nereikšminga. Jei gali, prašau atvažiuoti, padėti man, kartu važiuosime į Lietuvą. Aš meldžiu Dievą, kad mane dar laikytų, noriu matyti savo kraštą“. Deja, nei Jonui, nei Marijai nebuvo lemta sugrįžti į savo išsvajotą ir be galo išsiilgtą Tėvybę.

Įvairios Amerikos lietuvių organizacijos ne kartą, tiek gyvam esant, tiek ir po mirties, pagerbė Joną Šimkų už jo didelį patriotizmą, nenuilstamą kovą dėl Lietuvos laisvės – kaip žmogų, daug nuveikusį savo krašto gerovei. Beje, viename išėivijos laikraščių rašoma, kad Jonas Šimkus labai rūpinosi, jog ne tik Klaipėdos kraštas, bet ir visa Mažoji Lietuva būtų prijungta prie Didžiosios Lietuvos. 1965 m. majoro 76 metų sukakties proga Erdmonas Simonaitis rašė: „Jūsų gimtadienio proga sveikinu jus Mažosios Lietuvos Tarybos ir savo vardu ir linkiu jums praleisti dar daug saulėtų dienų. Mielai atsimenu tą laiką, kada mažlietuviai ėjo broliams Didžiojoje Lietuvoje į talką laisvinti Lietuvą, ir mudu stojome organizuoti Žemaičių batalioną

Jonas Šimkus su tėvais ir broliais. Martyno Jankaus muziejaus fondo nuotruka

Jonas Šimkus su ekskursantais. Martyno Jankaus muziejaus fondo nuotruka

Kauno gaisrinės vadovas - brandmajoras Jonas Šimkus. Martyno Jankaus muziejaus fondo nuotruka

Tauragėj. Jums iš pat jaunų dienų rūpėjo lietuviybė ir Tėvynė. Jūs buvote ir esate puikus pavyzdys mūsų augančiai generacijai, kaip reikia kovoti už brangią Tėvynę Lietuvą“.

Labai džiugu, kad visi 19 majoro Šimkaus pelnytai užtarnauti medaliai ir ordinai, tarp kurių Vyties kryžius, LDK Gedimino ordinas, Lietuvos kūrėjų savanorių medalis, Lietuvos nepriklausomybės medalis, Latvijos nepriklausomybės medalis, Latvijos, Estijos, Suomijos ugniagesių garbės ženklai, šiandien yra Lietuvoje. Taip pat ir mažytė trispalvė, kurią Jonas Šimkus išsivežė į Ameriką ir ją per 20 politinės tremties metų išsaugojo. Ne tik šias relikvijas, bet ir daugybę iškarpu iš išeivijos spaudos, taip pat vertingus laiškus, nuotraukas 1989-aisiais man teko laimėti parsigabenti į Lietuvą. Brangias relikvijas iš susijaudinimo virpančiais pirštais ir apsiašarojusi man tuomet į lagaminą sukrovė Jono Šimkaus našlė Marija Šimkienė sakydama, kad čia, Amerikoje, visa šita medžiaga yra bevertė. Tikras stebuklas, kad, dar Lietuvai neatgavus Nepriklausomybės, 1989 – ujų vasarą man pavyko pasisvečiuoti Jungtinėse Amerikos valstijose pas Jono Šimkaus našlę, kuriai tuo metu buvo 86-eri, aplankyti jų sūnus Joną ir Arnoldą, dukrą Beatricę su šeimomis. Iš tuometės viešnagės valstijose labiausiai man atmintyje įstrigo epizodas, kai Amerikos televizija parodė reportažą iš Baltijos kelio, o mudvi su teta Marija apsikabinusios iš džiaugsmo verkėme.

Man grįžus iš Amerikos, tais pačiais 1989-aisiais mano tėvelis Gediminas šitaip rašė savo pusbroliui Arnoldui: „Mielas pusbroli Arnai, (...) Man buvo didelė ir maloni staigmena, kad Rasa parvežė tavo Tėvo memorialinį palikimą (...). Apie Joną Šimkų bus straipsnis Lietuvos spaudoje, kurį aš šiuo metu rašau. Rašau su pasididžiavimu! (...) Tavo Tėvo ir mano Dėdės gyvenimas ir kova dėl Lietuvos turi būti žinoma dabartinėje Lietuvoje! Medžiagą apie majorą Šimkų ruošiu besikuriančiam Mažosios Lietuvos muziejui Klaipėdoje. Esu laimingas, kad likimas lėmė man šią šventą misiją atlikti. Gaila, kad šios valandos nesulaukė mano Tėvukas. Jis su tokia meile ir pasididžiavimu pasakodavo apie savo brolių Joną!..“

Netrukus mano tėveliui pavyko ne tik šią parodą suorganizuoti, paskelbti keletą publikacijų spaudoje, bet ir iškilmingai perduoti Vydūno laiško, rašyto 1947 metais Jonui ir Marijai Šimkams, originalą Kintų Vydūno muziejui. Tuo metu apie savo dėdę jis parengė ir leidinį, deja, tuo metu jo išspausdinti nepavyko.

Kaip jau minėta, ne tik Jonas Šimkus, bet ir

kiti didelės Šimkų giminės atstovai darbavosi Lietuvos labui, o skleisdami lietuviybę labai rizikavo. Mano senelis Mikas Šimkus buvo aktyvus visuomenės veikėjas, lietuvininkų tautinio sąmoningumo žadintojas, nuosekliai siekęs Mažosios Lietuvos prijungimo prie Didžiosios. Tiek Mikas, tiek Jonas Šimkai, abu dalyvaudavo vaidinimuose, bendravo su Vydūnu, o šis tuos jų spektaklius yra žiūrėjęs. Spalvingas ir tragedijomis nužymėtas Miko Šimkaus gyvenimo kelias susilaukė ir rašytojo Kosto Kauko plunksnos – keletas linksmų ir tragiškai gaudžių epizodų apie lietuvininkų tragediją aprašyti apybraižoje „Tėvų ir protėvių šviesa“. Manychiau, kad mano senelio archyvas – ilgametis susirašinėjimas su išeivijos mažlietuviams – žymiais visuomenės veikėjais ir liuteronų kunigais – taip pat vertas istoriko žvilgsnio. Šimkai, kaip tipiška lietuvininkų šeima, įtraukti į Mažosios Lietuvos enciklopediją. Šiai šeimai teko gintis nuo germanizacijos, kentėti tiek nuo nacių, tiek nuo bolševikų, patirti politinę tremtį užsienin ar kai kam į Sibirą – skirtingai susiklostė devynių vaikų likimai. Gustavo, Anos, Jono, Marykės palikuonys išsibarstę Jungtinėse Amerikos valstijose, Kanadoje, Vokietijoje. O mūsų, likusiųjų Lietuvoje – Miko, Dovo ir Martyno – atžalų rūpestis – sutvarkyti apleistas Vidutaičių kapinaitės, kuriose ilsisi garbingos šeimos pirmtakai.

Labai tikėtina, kad kitų metų vasarą paminclinio ženklo Pagėgiuose apžiūrėti ir aplankyti tėvų žemės pirmą kartą atvyks majoro Jono Šimkaus vaikai: sūnūs Arnoldas ir Jonas bei duktė Beatricė su šeimomis. Jie labai džiaugiasi ir yra dėkingi Pagėgių rajono savivaldybei už savo tėvo atminimo įamžinimą.

Šiandien, kai gyvename nors ir laisvoje, bet neskaidrumų ir įvairiausių blogybių alinamoje Lietuvoje, itin svarbu kalbėti ir įamžinti tokių žmonių, kaip majoras Jonas Šimkus, atminimą ir imti iš jų pavyzdį. Tai dvasios grynuoliai, tyri ir tvirti savo įsitikinimais žmonės, kuriems tėvynė buvo šventa. Tokie, kaip Jonas Šimkus ir savanoris iš Panemunės miestelio Jurgis Civinskas, buvo pasiryžę už ją paaukoti gyvybę. Viliuosi, kad vydūniška šviesa, taurių mažlietuvių gyvenimo istorijos apšvies mūsų širdis ir protus naujai suvokti šiuos legendinius J.Zauerveino žodžius:

Lietuvininkai mes esam gimę,
Lietuvininkai mes turim būt.
Tą garbę gavome užgimę,
Tą ir neturim leist pražūt.

Regina Jokubaitytė – „Verdainės“ motina

Giedrė SKIPITIENĖ

Bitėnai

Regina Jakūbaitytė. Asmeninio archyvo nuotrauka

Kai užsiminiau Reginei Jokubaitytei, kad ketinu rašyti straipsnį apie ją ir jos atsidavimą kultūrinei Mažosios Lietuvos ir paribio veiklai, ji nustebo ir tarė: „Ne apie mane reikia rašyti, o apie „Verdainę“, kuriai 2018 metais sukako 30 metų. Kas aš be „Verdainės?“ Trisdešimt metų folkloro ansambliui vadovauja Regina Jokubaitytė. Tik vienminčiai, vienmečiai gali tiek metų išbūti kartu. Pasirodo, „verdainečiai“ vienas kitą augino, dalyvavo ansamblio veikloje ne tik

šeimomis, bet ir kartomis: seneliai, tėveliai, vaikeliai, anūkėliai ir Regina.

Regina Jokubaitytė nuo mažens žinojo, kad jos kelias bus susietas su muzika. Tėvelis buvo muzikalus, pats savarankiškai išmoko groti įvairiais instrumentais ir labai mėgdavo groti; mama dainuodavo, turėjo puikų balsą ir muzikinę klausą, lakštingala ją vadino. Matyt, įgimta tai buvo. Juk Sibiro platybėse ir stingdančiame šaltyje nerūpėjo balsą ir klausą lavinti. Reginos senelių šeima, ūkininkai iš Skuodo apylinkių, buvo ištremta į Irkutską. Ona Beržanskaitė, Reginos mama, tuo metu mokėsi Klaipėdos mokytojų seminarijoje, paskutiniame kurse. Labai norėjo būti mokytoja, deja, ja nepavyko tapti. Gyvenimas po karo lyg ir nusistovėjo, jaunimas bandė kurti gyvenimą tomis sąlygomis, kurios buvo, bet retas galėjo ramiai gyventi ir dirbti. Atėjo ir jauna studentė išsivedė tiesiog iš paskaitų. Tris paras kalėjime laikė, o paskui išvežė į Krasnojarsko kraštą. Mergina su savo tėvais susitiko tik po 13 metų, kai jau buvo ištekėjusi, turėjo tris vaikus, kai kiekvienas savais keliais grįžo į Lietuvą. Trentyje, Krasnojarsko žemėje, Reginos tėveliai susipažino, susituokė, ten gimė Regina ir du jos broliai. Tėvelio Petro Jokubaičio šeima Sibire vargo dėl turėtų 35 hektarų žemės, kuria Lietuvos kovų už nepriklausomybę savanoris, Reginos senelis, buvo apdovanotas Lietuvai tapus laisvai. Regina buvo trejų, kai grįžo į Lietuvą. Gimtuosiuose tėvų ūkiuose apsigyventi valdžia neleido. Šeima apsistojo Rietave. Regina iš to baisaus laikmečio ne ką teprisimena. Tačiau gerai prisimena, kad būdama pradinukė turėjo rašyti rašinį, kuo norėtų būti užaugusi. Ji

parašė, jog bus solistė. Ir niekada to nepamiršo. Nepamiršo ir jos pradinių klasių mokytojas Edvardas Cirtautas. Po daugelio metų jie susitiko dainų šventėje Vilniuje ir mokytojas Reginai priminė jos didžiulį norą būti soliste. Nors gyvenimas šeimos nelepino, bet vaikystę Regina prisimena kaip labai jaukią ir laimingą, gal dėl to, kad namai buvo pilni muzikos, kad mama buvo solistės pavyzdys Reginai. Dar besimokydama vidurinėje mokykloje, mergaitė jau turėjo privilegiją – lankė muzikos mokyklą, o paskui stojo studijuoti muzikos Klaipėdos fakultete. Pasirinko chorvedybą. Atrodo, kad Reginos talentas bendrauti su žmonėmis, jausti juos ir muziką yra įgimtas, bet kuklioji moteris teigia, kad viską pasiekė intensyviu ir atkakliu darbu. Tie kurso draugai, kurie buvo talentingi, bet nedarbštūs, taip ir nebaigė studijų. Iki galo „ištempė“ tik darbščiausieji. O Šilutėje ji atsidūrė atsitiktinai. Nebuvo čia buvusi, nežinojo krašto specifikos. Džiaugėsi, kad paskyrimą gavo netoli namų. Kultūros namams tada vadovavo Mintaras Smelevičius ir, pamatęs uolią, darbščią praktikantę, prikalbino, baigus mokslus, apsistoti Šilutėje. Dabar Regina Jokubaitytė jau tikra šilutiškė, o Mažosios Lietuvos folkloras suformavo jos gyvenimo būdą. Didžioji gyvenimo dalis skirta Šilutei, bet širdimi Regina - Kvietiniuose. Ciruliai, mieliausias jos kaimas, jau išnykęs nuo žemės paviršiaus ir žemėlapių, bet ne iš žmonių atminties ir meilės gimtinei. Ji džiaugiasi, kad ten yra reikalinga ir vertinama, ir su džiaugsmu bei jauduliu kiekvieną pirmadienį atiduoda senelių, tėvų ir savo gimtinei. Mama su

šiuo pasauliu atsisveikino jau seniai, bet tėvelis, nors ir reikalauja aplinkinių paramos, savo atmintimi ir energija remia jaunąją kartą. Šiomet Lietuvoje - vietovardžių metai, o tėvelis prisimena visus savo Cirulių kaimo gyventojus, kokios linksmos būdavo gegužinės ant Minijos kranto ir kitokių linksmų bei liūdnujų kaimo gyvenimo momentų gali papasakoti. Tėvelio dėka sugrįš Cirulių istorija. Būtent jis 1991 metais suorganizavo savųjų, mirusių Sibire, palaikų pargabenimą į Lietuvą. Dabar visi čia, Lietuvoje. Jam ramu.

Kaip atsirado „Verdainė“? Regina pasakoja, kad baigusi Klaipėdos universitetą buvo paskirta dirbti viso Šilutės rajono meno vadove. O Šilutės rajonas, iki atsiskiriant Pagėgių savivaldybei, buvo pats didžiausias Lietuvoje. Kultūros namų daug, ansamblių, būrelių, ratelių dar daugiau, ir viską reikėjo žinoti, suspėti. Tačiau labiausiai Reginos širdį užbūrė „Inkaklių dainorėliai“. Iki šiol širdis virpa juos prisiminus. Tai buvo žmonių su pašaukimu ir pajautimu sambūris. Dabar ansamblis dar egzistuoja, bet anos dvasios jau nėra. Regina nustemba, kad dar yra žmonių, nemačiusių filmo „Inkaklių dainorėliai“.

„Verdainė“ – vienas iš keturių kaimų, kuriems susijungus 1511 m. susikūrė Šilutės miestas (Šilokarčema – Heidekrug). Regina Jokubaitytė tarsi išsaugojo šią Šilutės dalį. 1988 metais ji subūrė ansamblį, kuris jau trisdešimt metų gyvuoja ir vadinasi „Verdainė“. Kolektyvą sudaro proseneliai, seneliai, tėveliai, vaikeliai – jie tarsi viena šeima. Repertuare - Šilutės rajono klaipėdietišką ir žemaitišką dalyje užrašytos dainos, šokiai, pasakojimai, burtai, žaidimai.

R. Jakūbaitytės vadovaujamas ansamblis „Verdainė“. Asmeninio archyvo nuotrauka

Kolektyvas ne kartą dalyvavo televizijos laidoje apie Klaipėdos kraštą. 1997 m. „Verdainė“ skirta Šilutės r. „Sidabrinės nendros“ premija už krašto tradicijų puoselėjimą. „Verdainė“ yra visur: rajono, respublikos, tarptautiniuose folkloro festivaliuose (2015 m. – Makedonija, 2016 m. – Italija, 2017 m. – Bulgarija), kalendorinėse šventėse, Advento vakaruose, Užgavėnių šurmulyje, gatvių ir įmonių atidarymuose. „Verdainė“ 2008 metais nominuota „Aukso paukšte“ kaip geriausias respublikos miesto folkloro ansamblis. Nuo pirmosios ansamblio dienos Regina Jokubaitytė su savo „šeima“. 1988 metais, tik susikūrus ansamblui, buvo minimos spaustuvinininko Martyno Jankaus 130-osios gimimo metinės. „Verdainė“ išsiruošė į iškilmes. Pakeliui pakartojo repertuarą, kurį turės atlikti ant Martyno Jankaus spaustuvės pastato pamatų. Viena ansamblietė, Zina Biesevičienė, beje, gimusi 1926 metais, pasiūlė važiuojant pasimokyti „Tautiška giesmė“. Iki tol jos niekas nežinojo ir nedainavo. Gražiausia, ką buvo galima atlikti lietuviui brangaus, tai „išvalyta“, „išfiltruota“ „Lietuva, tėvyne mūsų...“ O apie šią giesmę, tautos himną, niekas nežinojo, baimės nebuvo. Po gražių ir bereikšmių kalbų buvo užgiedota „Tautiška giesmė“. Kad kažkas negerai, Regina pajuto pamačiusi Šilutės rajono valdininkų išbalusius veidus. Bet jau niekas nedrįso priekaištauti, nes

Lietuva buvo iš priespaudos. O „Verdainė“ į istoriją įėjo kaip pirmoji Šilutės rajone, gal net visoje Mažojoje Lietuvoje, gal ir dar plačiau, garsiai ir viešai atlikusi mūsų tautos ir valstybės himną.

Reginos klausiu, ar nepavargstate, ar nenusibodo, ir išgirstu atsakymą – „šeima nenusibosta“. Būna visko, bet šis darbas atsiperka, žinoma, ne finansine prasme. Regina nedrįsta garsiai pasakyti, koku piniginiu atlygiu įvertintas jos pašaukimas, žinios ir meilė. Tai labai mažai, bet yra žmonės. Štai 1995 metais dešimtmetis berniukas išvyko gyventi į Vokietiją ir, grįžęs į Šilutę jau su dvylikamečiu sūnumi, atėjo į repeticiją, pašoko ir pasigyrė, kad savo vestuvėse šoko puikiai, o žmona nemokėjo. Neseniai buvo vienos buvusios „verdainietės“ vestuvės. Visas ansamblis dalyvavo bažnyčioje.

Be „Verdainės“ Regina Jokubaitytė dar vadovauja vokaliniam ansamblui „Mingė“. Šis ansamblis dar vyresnis, jam jau keturiasdešimt. Regina jo vadove tapo prieš dvidešimt aštuonerius metus. 2018 metais „Mingė“ išleido pirmąją kompaktinę plokštelę „Ne todėl dainuoju, kad dainuot išmokau, o todėl, kad širdžiai norisi dainos“.

Išsipildė Reginos vaikystės svajonė su kaupu – ir solistė, ir ansamblietė, ir choristė, ir šokėja, ir vadovė, ir viskas todėl, kad širdžiai norisi dainos.

Imperijų muitinės ir atgimęs Tauragės muziejus

Darius KINIULIS

Tauragės krašto muziejaus „Santaka“ istorijos-etnografijos skyriaus vedėjas

Imperijų muitinės ir atgimęs Tauragės muziejus

Šiandien Tauragė Lietuvos mastais gana nemažas miestas, apskrities, regiono, pramonės centras. Ir tikriausiai būtų dar didesnis bei gražesnis, jei ne didieji karai ir sudėtingos politinės permainos, istorijoje nuolat pasikartojęs gyventojų praradimas. Kaip bebūtų, už Tauragę apie 110 km spinduliu nėra didesnio miesto, neskaičiuojant Tilžės ir Įsruties miestų, kurie mums tokie istoriškai artimi ir kartu tokie svetimi. Į juos įprastai nenuvažiuosi eilinį savaitgalį jaukiai pasėdėti senamiesčio kavinėje. Daugelis ryšis geriau važiuoti per aplink, daug toliau, bet vis tiek į Prūsiją, užsukdami į Geldapę ar Lėcių (Giżycko). Ir taip bus paprasčiau, ramiau, gražiau.

O galėtų būti kitaip. Iš Tauragės savaitgalį turėtų būti galima be vargo greituoju traukiniu nuvažiuoti į Berlyną ar bent Karaliaučių. Pramogauti Tilžės apylinkių gyventojai galėtų Tauragėje ir aplink, o mes – lankyti istorines, kultūrines vietas, džiaugtis sutvarkytais, atstatytais, jaukais Karaliaučiaus krašto miestelių senamiesčiais. Traukiniu iki Pagėgių ar Tauragės atvykti be vargo galėtų vakarų Europos turistai. Europoje taip įprasta. Tai būtų visiems ypač naudinga, įdomu ir tiesiog – žmogiška. Deja, kol kas taip nėra. Prisiminkim laikus, kai prekyba per sieną vyko gerokai intensyviau.

Tauragės virsmas iš mažo miestelio į miestą

Tauragės pasikeitimas didžiąja dalimi buvo nulėmtas po eilinio, tik šįkart itin didelio gaisro 1836 m., kuris sunaikino didžiąją dalį miesto medinių pastatų. Iki tol miestelis buvo išsidėstęs beveik vien Majorato gatvėje (dabar Laisvės), kuri tęsėsi

nuo Tauragės dvaro iki dabartinės Stoties g. Naujo Rusijos imperijai itin svarbaus plento Tilžė – Tauragė atkarpa buvo suprojektuota kaip tik panašiu metu. Po gaisro skubiai suprojektuotas iš esmės beveik naujas miestas, kurio centras perkeltas į dabartinę vietą apibus pradedamo tiesti naujojo plento. Su caro palaiminimu naujasis planas reiškė, kad Tauragei skiriamas daug svarbesnis vaidmuo nei anksčiau, nors gyventojų gausa tuo metu miestelis pasigirti dar tikrai negalėjo. Tuomet suprojektuota 80 sklypų, o juos apstačius, gatves numatyta tęsti lygiagrečiai su plentu. Numatyta vieta pašto kompleksui, muitinei, evangelikų liuteronų bažnyčiai, naujai turgaus aikštei. Sklypai buvo per porą metų apstatyti, todėl jau 1839 m. parengtas naujas projektas, praplečiantis senojo ribas.¹ Panašiu metu numatytos vietos sinagogai, pasienio įgulos cerkvei ir kitiems svarbiems pastatams. Mieste ima dygti pirmieji mūriniai pastatai.

Gyventojų skaičiaus kaita

Gyventojų kaitą katalikų parapijose neblogai iliustruoja 1903 m. leidinys „Prieauglius Žemaitijos gyventojų per 70 metų“, kuriame išvardyti Batakių „džiakonystės“ miesteliai su kunigų ir gyventojų skaičiumi 1830 ir 1900 m.² Beje, tai vienas senesnių spausdintų lietuviško Tauragės vardo paminėjimų. Jame užrašas „Tauragai“ kitur beveik nesutinkamas, tad įdomu, kaip vietos gyventojai lietuviai apie 1900 m. iš tiesų įvardijo miestą. Bendram miestelio gyventojų skaičiui nustatyti lentelė netinka, kadangi apima tik katalikus. Taip pat svarbu neužmiršti, kad dauguma gyventojų, ypač lietuvių, tuomet gyveno kaimuose. Tauragėje ir apylinkėse, kaip žinia,

dar nuo XVIII a. įsikūrė daug zalcburgiečių kolonistų – evangelikų liuteronų, kurie namais šį kraštą pasirinko tuomet, kai Tauragės valda 1688-1793 m. faktiškai buvo valdoma Prūsijos karalystės, nors formaliai ir išliko LDK dalimi. Mieste gyveno daug žydų, kurių ypač daug atsikėlė nutiesus plentą bei susidarius itin palankioms prekybos sąlygoms, ir, žinoma, rusų, kurie, su šeimomis atvykę iš plačiosios imperijos, čia tarnaudavo muitinėje, pasienyje, pašte, cerkvėje ir kitose įstaigose. Lentelėje matome, kad Tauragės parapijoje 1830 m. katalikų gyveno 1836 asmenys, tačiau abejonių nekyla, kad dauguma jų buvo kaimuose. Pačiame miestelyje įvairių religijų žmonių gyveno nedaug – vos apie 500. Jau 1885 m. Tauragėje suskaičiuojami 4722 asmenys.³ Pirmojo pasaulinio karo išvakarėse 1914 m. mieste gyveno 10000 žmonių. Šis skaičius vėl pasiektas tik 1939 m., o paskui vėl iš naujo dar kartą apie 1957 m. Šie kataklizmai nutraukdavo miestiečių tradicijas, savastį reikėdavo kurti iš naujo. Tai gerai iliustruoja faktas, kad jau tarpukario Tauragėje niekas nebežinojo, kada pastatyta pilis, priskyre statybą Jonuši Radvilai... O buvo praėję gal tik 80 metų. Šis gandas buvo gyvas ir sovietmečiu, pateko į lenkiškas istorijos knygas.

Tauragės pilis ir jos rūsūs

Labai trumpai susipažinę su plento svarba ir miesto augimu, susikoncentruokime ties naująja muitine, tuo metu išdygusia Tauragėje. 1847 m. pastatytas dviejų aukštų mūrinis pastatas, skirtas pasienio areštuotiesiems ir muitinės patikroms. 1852 m. pastatas aptvertas mūro tvora, kieme pastatyta pirtis, ūkinės paskirties pastatai, iškastas šulinys. Pastarasis sovietinio pokario laikais buvo užpiltas ir užmirštas. Per 2010-2012 m. kapitalinę kiemo rekonstrukciją statybininkų aptiktas, bet, niekam nesakant, vėl paslėptas siekiant išvengti projekto

korekcijų. Tačiau 2016 m. rudenį šulinio vietoje pravažiavus sunkiasvoriui automobiliui atsivėrė smegduobė. Nuardžius likusias trinkeles, paaiškėjo, kad tai užpiltas šulinys su išlikusiu raudonų plytų rentiniu. Muziejaus iniciatyva nutarta šulinį išvalyti, atkurti virš žemės nuardytą rentinį, o angą uždengti stiklu. Dabar šulinys – vienas iš pilies kiemelio traukos objektų, ant kurio „gyvena“ plieno skulptūra – baltų požemių dievybė Barzdukas. 1866 m. visas ansamblis perstatytas į pilies kalėjimą, tada atsirado ir kampiniai bokštai, šaudymo angos. 1886 m. pilis įgavo iki šių laikų išlikusį vaizdą ir išplanavimą, tik po karo, 1971 ir 1986 m., pilies kieme pastatyti dar du nauji pastatai, architektūriškai gana derantys prie senųjų. Tuo metu nugriauti ir menkaverčiai priestatėliai, išdygę įvairiais laikotarpiais.

XIX a. vid. užbaigus statyti pagrindinį korpusą, skliautuotuose rūsiuose įrengtas kalėjimas sugautiems sienos pažeidėjams, nelegaliai kirtusiems Prūsijos – Rusijos sieną ir/ar gabenusiems nelegalias prekes (įskaitant knygas). Rūsiuose pabuvojo daug knygnešių. Tai liudija užrašyti jų atsiminimai ir biografijos. Rimtesni prasižengėliai buvo gabenami teismui į gubernijos centrą – Kauną, kur sulaukdamo pinigines bausmės arba ilgo įkalinimo, arba tremties į tolimus Rusijos imperijos kampus. Kalinimo sąlygos pilies kalėjime nebuvo geros, nes ne vienas kalinys pasiligojo, o knygnešys Antanas Lukočius iš Putokšlių 1898 m. rūsiuose mirė.⁴ Skaudu, kad iki pat 2010 m. rūsyje keletu langų angose buvusios autentiškos XIX a. grotos tuometinės išorės rekonstrukcijos metu išardytos. Neatsirado atsakingo asmens, kuris būtų dėjęs pastangas virbus išsaugoti. Gerai nors tai, kad 2018 m., vykdant meniu tvarkymo projektą, surastas autentiškas grotų virbas, kuris dabar saugomas Tauragės krašto muziejuje.

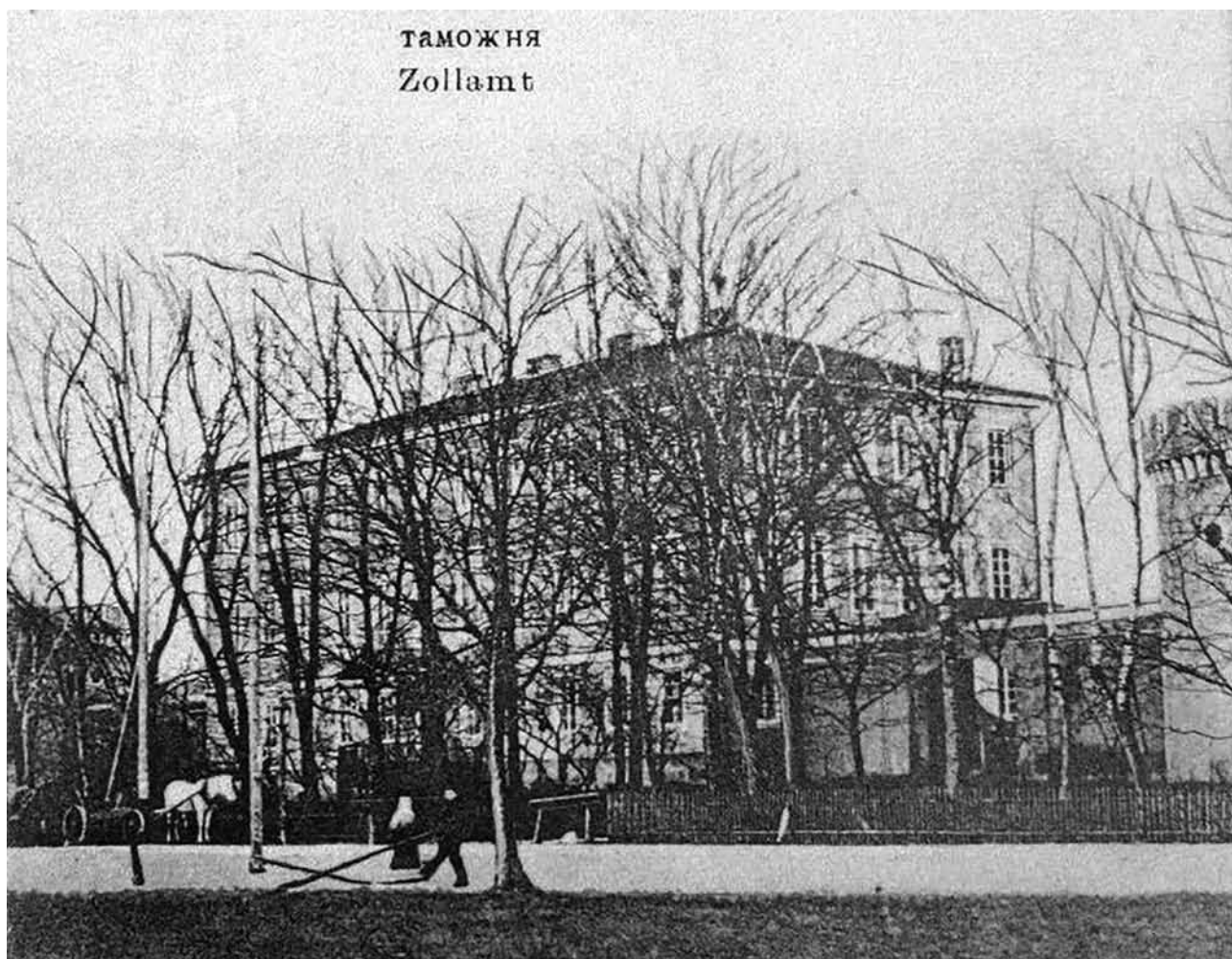
Cariniu laikotarpiu pilyje, o ir rūsiuose, dirbo ne vienas iškilus to meto tarnautojas, vėliau padaręs įspūdingą karjerą visos imperijos mastu. Muitinėje XIX a. vid. dirbo iki 10 muitininkų, vėliau jų daugėjo. Per Tauragės muitinę daugiausia buvo gabenami linai, javai, arkliai, karvės, kiaulės, žąsų. Bažnyčiose skelbta, kada atvyks pirkliai iš Vokietijos ir supirkinės produktus.⁵

1908 m. lenktynės Niujorkas-Paryžius ir pilis

Menės slepia ir pasaulinio įvykio atminimą, kuris labai mažai kam žinomas. Rūsiuose įkalinti buvo ir 1908 m. automobilių lenktynių

Vardai parapijų	1830		1900	
	Sk. ku- ni- gu	Skaitl. gyvent.	Sk. ku- ni- gu	Skaitl. gyvent.
V. Batakių džiakonystė.				
1. Pāšilė	3	1268	2	2890
2. Kāltinēnai	3	4407	3	6911
3. Šilālis	4	3578	4	6450
4. Gir diškiai	3	2852	3	5431
5. Stul'giai	2	1193	2	3190
6. Nemākšēiai	2	2619	2	4199
7. Adukāvas	2	728	1	1539
8. Skaudvy'le	2	1062	3	3402
9. Batakiei	2	1619	3	3858
10. Pāgāmantys	1	575	1	2488
11. Gaurē	3	3250	3	4878
12. Tauragiei	2	1836	3	6034
	29	24987	31	52304

1903 m. sudaryta Batakių džiakonystės parapijos katalikų lentelė. Iš: epaveldas.lt

Tauragės muitinė apie 1910 m. Tauragės krašto muziejaus archyvas

Italijos lenktynių komanda „Züst“ 1908 m. Iš: italiantribune.com

aplink pasaulį Niujorkas – Paryžius dalyviai – italų komanda „Züst“. Šios lenktynės turbūt beprotiškiausios istorijoje. Tuo metu automobiliai dar buvo retenybė, į juos žiūrėta nepatikliai, pasaulyje labai mažai gerų kelių. Dalyvauti pasiryžo šešios komandos iš Jungtinių Amerikos Valstijų, Vokietijos, Italijos ir Prancūzijos. Lenktynes po pusmečio užbaigė tik trys. Visi ekipažai važiavo pro Tauragę. Italų komandos „Züst“ automobilio signalas prie Tauragės išgąsdino arklius, traukiančius vežimą. Arkliai pasibaidė, nulėkė nuo kelio ir užmušė vieną iš dviejų pakelėje žaidusių berniukų. Italai įkėlė vaiko kūną ir nuvežė pareigūnams.⁶ Už tai buvo trims paroms įkalinti Tauragės pilies kalėjime – rūsiose, kol nutarta, jog dėl nelaimės kaltas vadeliojęs ūkininkas. Nesusiprattimas įvyko daugiausia dėl kalbos barjero, nes italai nesusikalbėjo su rusų pareigūnais. Taip jie prarado tris brangias dienas ir lenktynes tada užtikrintai laimėjo JAV komanda „ThomasFlyer“. Pralėkę pro Tauragę lenktynių dalyviai toliau skriejo pro Tilžę Berlyno link.

Rūsio paskirties kitimas

Pirmojo pasaulinio karo pradžioje 1914-1915 m. Tauragė ėjo iš rankų į rankas atitekdama tai rusų, tai vokiečių kariuomenėms. Išvairius rusų valdžią, vokiečiai pilyje įkūrė psichiatrijos ligoninę. Atkūrus Lietuvos valstybę, laikinai įsikūrė apskrities ligoninė, kariuomenė, vėliau įsitvirtino Komercijos mokykla, galiausiai sovietų kariai su karo technika. Pokariu apgriautus pastatus ėmė remontuoti čia įkurdintos vidurinės mokyklos bendruomenė.

1967 m. įsikūrus politechnikumui, rūsiose veikė valgykla, rūbinė. Jau atkūrus nepriklausomybę, įrengtas restoranas „Vaiduoklis“, veikė Moksleivių kūrybos centro būreliai, dalį erdvės fotostudijai įrengti panaudojo fotografas, muziejaus darbuotojas Romualdas Vaitkus. Tačiau ilgainiui patalpos nugyventos ir tapo retai naudojamos.

Menės atgyja

Jau kurį laiką svarstyta, ką daryti su neišnaudotomis erdvėmis. Būta kalbų apie viešbučio, restorano kūrimą. Pasinaudota viena iš paskutinių galimybių gauti Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšas rekonstrukcijai. Projekto „Pastatų kompleksas, vad. Tauragės pilimi, rūsio paprastojo remonto projektas, kompleksinis atnaujinimas (kultūros paveldo savybių išsaugojimas ir pritaikymas bendruomeniniams poreikiams)“ vykdytojas Tauragės rajono savivaldybės administracija, jį koordinavo Tauragės rajono savivaldybės plėtros, investicijų ir turto valdymo skyriaus vyriausioji specialistė Edita Gaižauskienė, atlikusi titanišką darbą, bei statybos skyriaus vedėjas Aivaras Preikšaitis. Projekto vykdymo metu reikėjo atlikti nemažai korekcijų, kad galutinis rezultatas būtų išties vertas pasigėrėjimo. Viena svarbiausių sąlygų – menės turi būti naudojamos bendruomenės poreikiams, gerinti lankytojų aptarnavimo kokybę, didinti objekto lankomumą. Dėl šių priežasčių erdvė perduota krašto muziejaus žinion. Iš pradžių reikėjo apsispręsti – kurti niūrų kalėjimą, kuris čia kadaise buvo, ar kurti XIX a. atspindinčias prabangias erdves, kurių čia, rūsyje,

Tauragės pilies menės 2019 m. Juozo Petkevičiaus nuotrauka

nebuvo. Dalis žmonių teigs, kad sukurtą butaforiją, istorijos klastojimas. Jie bus iš dalies teisūs. Tačiau pasigilinkime.

Dvaro rūmai, kurių reikėjo

Daugelyje rajonų jau atgimė ir vis atgimsta išsaugoti dvarų rūmai su atkurtais ir sukurtais ištaigingais interjerais. Juose solidu vystyti kultūrinį gyvenimą, pakviesti svečius, rengti vestuvių fotosesijas, įkurti restoranus, muziejus. Karų ypatingai niotas dabartinis Tauragės rajonas neturi nė vieno bent kiek daugiau autentikos išlaikiusių dvaro rūmų. Gražuolis Gaurės dvaras sudegintas dar Pirmojo pasaulinio karo metais, Adakavo dvaras grubiai perstatytas sovietmečiu. Vokišką Rytprūsių kultūrą menantys Oplankio dvaro rūmai taip pat perstatyti ilgos okupacijos metu ir dėl valdžios sprendimų bei tenyškčių gyventojų neūkiškumo baigia nugriūti. Apgailėtinos būklės medinis Norkiškės dvaro ponų namas nugriautas jau po Nepriklausomybės atkūrimo. Ištaigingo Trepų dvaro likę tik nykūs likučiai.

Nors rūsyje-kalėjime tokios prabangos tikrai nebuvo, tačiau dalis XIX a. aukštųjų, gerai apmokamų muitinės tarnautojų su šeimomis gyveno butuose viršutiniuose aukštuose ir dėl prabangos trūkumo, matyt, nesiskundė. Baldai ir interjeras – vėlyvojo klasicizmo – ampyro stiliaus (empire – imperija (pranc.)), kuris buvo populiarus XIX amžiaus pradžios ir vidurio Europoje. Ampyru būdingos simetriškos monumentalios formos, puošnus dekoras, vaizduojami valdžios simboliai. Akylesnis menių lankytojas pastebės ir secesijos (Art Nouveau) stiliaus apraiškų (klestėjusio XX a. pr. iki Pirmojo pasaulinio karo), kurios matomos elektros jungtukuose, tualetų čiaupuose ir durų papuošimuose. Kadangi tai kultūros paveldo objektas – išsaugota ir atidengta daug rastų autentiškų detalių: originalus grindinys, nišos, skliautai. Menėse tapytojas Algirdas Remeikis ištapė du paslaptinius herbus. Kairėje raudoname skyde pavaizduotas Bartoševičių giminės herbas, o dešinėje geltoname skyde – Kontautų. Kodėl? XV amžiaus pababaigoje, po Pajūrio dvaro savininko Jono Kontauto mirties žmona Jadvyga Aleknaitė-Kontautienė ištekėjo už Stanislovo Bartoševičiaus ir dvaras tapo šios šeimos valda. 1507 m. Jadvyga fundavo besikuriančio Tauragės miesto pirmosios katalikų

bažnyčios statybą, o klebonas už tai buvo įpareigotas išlaikyti antrą pagal senumą parapinę mokyklą Žemaitijoje.⁷ Tame rašte pirmą kartą minimas Tauragės vardas.

Modernūs sprendimai

Nedidelėje patalpoje, kurioje išliko viena iš krosnių, skirtų apšildyti visą pastatą, užsidėję virtualios realybės akiniai atsidursime toje pačioje vietoje, tik jau pilnoje magijos. Netrukus balsas ausinėse pasiūlys leisti į kelionę po kai kuriuos Tauragės istorinius objektus. Panaudota Lietuvoje retai sutinkama šešėlių teatro technologija, sujungianti kompiuterinius vaizdus su išpjaustytais dekoracijomis. Jos primena keliaujančius miniatiūrinius lėlių teatrus, kurie buvo populiarūs XIX a. pab. Žvilgsnį pritrauks jau minėta apšviesta tūrinė fototeka iš daugybės miniatiūrinių istorinių nuotraukų.

Menės atidarytos 2018 m. gruodžio 20 d., ten nuolat vyksta jaukūs renginiai, atvyksta turistų grupės. Tauragės krašto muziejus „Santaka“ 2019 m. vasarą lankytojams pristatys kitą senąją pilies korpusą, kuriame įrengiamos modernios Istorijos, Etnografijos bei Gamtos ekspozicijos, o anksčiau kaip sandėlis naudotas vienas iš pilies bokštų nustebins animaciniu filmu apie Tauragės istoriją, kuris rodomas ratu

Lausgargių atvirukas apie 1897-1902 m. Antra nuotrauka vaizduoja muitinę. Iš: bildarchiv-ostpreussen.de

Lausgargių karališkoji muitinė apie 1905-1910 m. Iš: bildarchiv-ostpreussen.de

aplink visą vidinį bokšto perimetrą. Ši technologija dar visai nauja ir kol kas tai vienintelis pavyzdys Lietuvoje bei kaimyninėse šalyse. Vaizdo sinchronizaciją atlikti vyko specialistai iš Estijos bei Vokietijos. Kartu tai ir vienintelis bokštas, turintis rūšį (kiti kadaise buvo užpilti), į kurią nusileidus šturpulus sukels instaliacija „Dingusi Tauragė“, kurioje garso, vaizdo, eksponatų ir azoto dūmų pagalba bus galima pajusti karų nuniokoto miesto atmosferą.

Sugriauta Lauksargių muitinė

Likimas taip suklostė, kad šiandieniniame Tauragės rajone buvo du muitinės kompleksai, priklausę skirtingoms imperijoms. Retame atviruke, vaizduojančiame pasienio miestelį – Lauksargius, galime matyti tikriausiai XIX amžiaus pabaigoje pastatytą medinę (ar kuklią mūrinę) Vokietijos imperijos muitinę. 1861 m. ir kiek vėlesniuose žemėlapiuose ši vieta greta plento ir valstybių sienos dar neužstatyta.⁸ Medinės vietoje mūrinė muitinė iškilo apie 1905–1907 m. Tai buvo itin puošnus neogotikos statinys, pabrėžęs valstybės galią ir vakarietišką kultūrą. Statybos metu vargu, ar kas galvojo, kad partneriai dar nuo Napoleono pralaimėjimo laikų, kurių valdžios atstovai greta valstybinės sienos draugiškai 1912 m.

paminėjo Tauragės konvencijos pasirašymo šimtmečio jubiliejų, po poros metų taps visa naikinančiais nuožmiais priešais. Taip gražusis Lauksargių muitinės pastatas, neištovėjęs nė dešimties metų, buvo sugriautas 1914–1915 m. kovose, kai laukai tarp Tauragės ir Tilžės buvo virtę mirties frontu. Prieškario žemėlapiuose ir retuose atvirukuose matyti tiksli muitinės stovėjimo vieta. Važiuojant nuo Tauragės, iškart kirtus senąją valstybių sieną, statinys stovėjo šiandien tuščioje pakelės pievoje dešinėje. Ją patogų matyti prieš pat Lauksargius sustojus automobilių stovėjimo aikštelėje kairėje. Šalia jos muziejaus iniciatyva pastatytas informacinis stendas, pasakojantis apie Melno taikos sieną. Iš keleto karo laikų atvirukų matome vis labiau sugriautą pastatą. Pasibaigus Didžiajam karui, rusų invaziją patyrę miesteliai buvo atstatyti (Širvinta, Eitkūnai ir kt.). Ne išimtis ir Lauksargiai. Tačiau muitinė nebebuvo reikalinga. Nuo Vokietijos atskirtą Klaipėdos kraštą keletą metų valdant Prancūzijos administracijai, nespėta griuvėsių atstatyti, o ji užėmus Lietuvai nebeliko prasmės. Kol kas nepavyko rasti prisiminimų, kas atsitiko muitinės griuvėsiams, tačiau labiausiai tikėtina, kad likučiai buvo išardyti ir plytos panaudotos remontuojant Lauksargių bažnyčios bokštą bei kitus apylinkių pastatus.

LITERATŪRA

1. Mažrimas E., Tauragė – istorija ir urbanistinė raida, 2002, Tauragė, p. 17-18.
2. Prieauglius Žemaitijos gyventojų per 70 metų, Nr. 4, 1903, p. 96 (epaveldas.lt).
3. Географическо-статистический словарь Российской империи, Т. 5, Санкт Петербург, 1885.
4. Almonaitis V., Almonaitienė J., Pietų Karšuva, Kaunas, 2017, p. 47.
5. Jakubčionis A., Lietuvos muitinės, Vilnius, 1999, p. 24.
6. Jancevičius A., Niuorkas-Paryžius per Taurogeną / Tauragės kurjeris, 2017-07-25, Nr. 58, p. 8-9.
7. Almonaitis V., Almonaitienė J., Pietų Karšuva, Kaunas, 2017, p. 37.
8. Laugszargen und Umgebung im Preußischen Urmesstischblatt Nr. 49, 1861 [prieiga internete: <http://genwiki.genealogy.net/Laugszargen>; žiūrėta 2019-03-24].

Pauliaus Lileikio fotoistorijos: Panemunė

Eugenijus SKIPITIS

Paulius Lileikis baigė žurnalistikos mokslus (fotospecializacija) Vilniaus universitete, yra įvairių konkursų prizinininkas, laureatas, daugelio parodų dalyvis, dažnas kasmetinio Lietuvos spaudos fotografijos konkurso dalyvis, ne kartą buvo ir vertinimo komisijos narys. Tris kartus tapo Lietuvos spaudos fotografijos konkurso temų „Pramogos“ (2002 m.), „Politinės naujienos“ (2004 m.), „Naujienos“ (2010 m.) nugalėtoju, buvo įvertintas Aukšinio kadro apdovanojimu. Dalį fotografo archyvų yra priglaudęs Lietuvos centrinis valstybės archyvas, nemažai darbų rado kelią į ne vieną vadovėlių, enciklopediją ar privačią kolekciją. Kaip savo srities profesionalas ne vienerius metus dėstė fotografijos pagrindus universitete, ne kartą kviestas perteikti fotografijų redagavimo ir kompozicijos principų Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto žurnalistikos profesinių studijų programos klausytojams. Nuo pirmųjų Sąjūdžio dienų – jo metraštininkas, to meto populiarus savaitraščio „Mažoji Lietuva“ fotožurnalistas ir vienas Vilniaus skyriaus kūrėjų. P. Lileikis už nuotraukas, kuriose įamžinti sudėtingi Lietuvos nepriklausomybės atgavimo įvykiai, yra pagerbtas Estijos Marijos Žemės Kryžiaus 5 klasės ordinu. Fotografas 18 metų dirbo viename didžiausių šalies dienraščių „Lietuvos rytas“ – ragavo tiek fotokorespondento, tiek fotoredaktoriaus duonos. Žurnalo „Rambynas“ skaitytojų dėmesiui pateikiame 1990 m. kovo 18 d. Panemunėje ties Tilže darytas P. Lileikio nuotraukas, kur grupė Klaipėdos sąjūdiečių ir žurnalistų prie Lietuvos ir Karaliaučiaus krašto sienos panaikino sovietinę praeitį menančias raides, palikdami tik Lietuvos R.

Trakėnų veislės žirgai garsina gimtinę

Egidijus BACEVIČIUS

Klaipėda

Šiandienos žemėlapiuose be reikalo ieškotume Trakėnų (*Trakehnen*). Nugulęs senuose spaudiniuose ir Rytprūsių istorijos vingiuose pasimetęs vietovardis ištrintas iš kasdienės apyvertos. Jį mena Rusijos Federacijos Kaliningrado srities *Jasnaja Poliana* (rus. Ясная Поляна). Kultūros istorikams *Didžieji Trakėnai* (*Gut Trakehnen*) yra talpi sąvoka. Tai vietinės jojamųjų žirgų veislės gimtinė. Trakėnų žirgyno įkūrimas, du šimtus metų trukęs veislės kūrimas bei daug pastangų reikalavęs išsaugojimas yra jaudinantis Vidurio Europos žirgininkystės istorijos tarpsnis, bendra Vokietijos, Mažosios Lietuvos^{9,13}, o šiais laikais ir Rusijos kultūros vertybė.

Trakėnų žirgynas

Trakėnų kilmė susijusi su krašto kultūrinimu ir Prūsijos galios stiprinimu. 1713 balandžio 3 d. Prūsijos karalius Frydrichas Wilhelm'as I (pramintas „Kareivių karaliumi“ / *Soldatenkönig* (1688–1740)), norėdamas kelti armijos karinius gebėjimus bei medžiaginį aprūpinimą, išleido *Ediktą dėl prūsiškų žirgų veisimo tobulinimo*. Pagal nutarimą

visos arklidės pradėtos jungti į stambesnius darinius. 1731 m. liepos 11 d. nutarė surinkti visus Prūsijos arklius ir pradėti kryptingai rūpintis raitąja kavalerija, kitų šalių pavyzdžiu sukurti valstybės poreikius ir vertybes atitinkančią žirgų veislę. 1732 m. gegužės 1d. tarp Stalupėnų (šiandien – Nesterov) ir Gumbynės (Gusev) Trakėnuose, karališkuose medžioklės miškuose, greta šlapių pievų, įsteigtas Prūsijos žirgynas (*Königlich Preussische Stutamt Trakehnen*).^{3,7,8,10} 10 000 margų plote buvo laikoma 1100 arklių, iš jų 513 – kumelės. Arklių veisimas ir priežiūra pavesta prižiūrėtojams iš 15 aplinkinių dvarviečių. 1739 m. žirgynas padovanotas sūnui Frydrichui II (*Frydrichas Didysis*, vadintas „*Senasis Frydrichas*“ arba *der alte Fritz* (1712–1786). Gavęs dovaną, anuometinis kronprincas laiške savo žmonai Elizabetai Kristinai (*Elisabet Christine*) rašė: „Karalius man buvęs itin dosnus ir maloningas, padovanojo Trakėnų žirgyną, ir tai gražiausia, didžiausius mano

Trakėnų žirgyno pagrindinis pastatas. Priekyje matyti paminklas Tempelhueter'ui, ant stogo vėtrungė–„Faetonas“

gyvenimo troškumus ir siekius pasaulyje įkūnijanti dovana“. Tapęs karaliumi, ir toliau rūpinosi žirgyno plėtra ir gerove. Nuo 1848 m. Prūsijos žirgyną ir arklių veislės kūrimo darbus perėmė valstybė. Trakėnų žirgyno¹⁶ plotai siekė 140 kvadratinį kilometrų, apėmė aplinkines derlingas pievas ir miškus. Trakėnų veislės pagrindinės savybės sukurtos XIX a. II pusėje, ypatingo tobulumo pasiekusi 1891–1912 m., kai veisimo darbams ėmėsi vadovauti vyriausiasis Krašto žirgynų prižiūrėtojas *Burchard'as Oettingen'as*. Trakėnų dvaro puošmena tapo pavyzdinis Žirgyno pastatas, gretimais – arklidės, viešbutis svečiams Elch („Briedis“) ir darbuotojams. Dirbo vyriausiasis žirgyno meistras (direktorius), du veterinarai, aštuoni inspektoriai. Talkino daugiau negu 3 400 prižiūrėtojų ir lauko darbininkų. Veislės priežiūros ir gerinimo darbus vykdė vyriausieji žirgyno meistrai p. Domhardt'as, grafas Lindenau, Burgsdorf'as, Schwiechow'as. Žirgyno istorijoje išskirtinę vietą užėmė grafas Zygfriidas fon Lėndorfas (*Siegfried Graf Lehnendorff*, 1869–1956) ir daktaras Ernstas Elertas (*Ernst Ehlert*, 1876–1957), kurie 1922–1931 m. buvo pagrindiniai veislės kūrimo ir puoselėjimo idėjiniai vedliai ir įgyvendintojai^{4,7,8,10}. Trakėnų žirgai buvo kilniausia jų gyvenimo prasmė.

Taurieji šiltakrajai žirgai

Trakėnų veislės pirmtakais laikytini vietiniai Sveikų (*Schweiken*) atmainos arkliai. Jie 145–150 m aukščio, kresno sudėjimo, kilme artimi Europos miškų arkliams tarpanams. Į juos panašūs Lietuvos žemaitukai. (Pavadinimas „Schweiken“ kildinamas iš lietuvių kalbos žodžio sveikas, tvirtas, gyvybingas, t.y. guvus). Trakėnų pirmtakai išsiskyrė dydžiu ir ištvirme. Pradėta kryptinga atranka ir atskirų požymių vystymas. XIX a. II pusės viduryje, siekiant pagerinti vadinamosios *Rytprūsių šiltakraujų* (t.y. ramaus būdo) / *Ostpreußisches Warmblut*) veislės eksterjerą, jie kryžminti su iš Lenkijos atvežtais grynakraujais jojamaisiais Anglijos ir arabų žirgais. Nuo 1889 m. vedamos Rytprūsių grynaveislių kumelių kilmės knygos (*Ostpreussen Stutbuch*)⁷, laikytos vietos archyve. Jų nuorašai saugoti Prūsijos pagrindinių žirgynų Gradice (Graditz) ir Noištate (Neustadt) trijuose kataloguose. Įrašomos tik tos kumelės, kurių kilmė atsekama iki trečios kartos, ant kairiosios šlaunies joms išdegindavo žymenį. Visų Trakėnų žirgynė gimusių arklių, kurių tėvas buvo Tempelhuter'is, vardai prasidėjo raide „T“ – pvz., Teichrose, Tarsine ir kt. Vėliau šios taisyklės atsisakyta.

Pagal šiandieninį pasaulio arklių veislių grupavimą Trakėnų veislė priskiriami šiltakraujų (pagal elgsenos ir charakterio būdą) jojamųjų – universalių žirgų grupei.^{9,10,13,14,15} Jų aukštis per gogą (ties krūtine) 160–165 m, svoris: kumelių 560, eržilų –

600 kg. Akys didelės, burna maža, galva santykinai maža, grakštus į viršų siaurėjantis kaklas. Kūnas raumeningas, aukštas, harmoningai nuaugęs, matyti tvirtų šonkaulių vagas; kojos aukštos, kaulai tvirti. Dažniausiai jie būna sarti, bėri ar juodbėriai, rečiau – kerši. Trakėnų veislės arkliai buvo labai plačiai auginami Rytprūsioose, Lenkijoje ir Vokietijoje. Daug jų augino Klaipėdos krašto būrai ir dvarininkai. Išbandomi ir apmokomi Istrutės (Insterburg) ir Gumbynės (Gusev) hipodromuose. Nuo 1821 m. Trakėnų žirgynė užaugintais arkliais aprūpinama Prūsijos raitoji armija. Jais vykstama į ištaijingas medžiokles, nuo 1839 m. dukart per metus Istrutės kareivinių hipodrome vykdavo aukcionai. Didelis sujudimas vykdavo per „Golco lenktynes“ (v.d. *Goltz – Querfeldein, Großes Trakehner Jagdrennen*), pasisekimą turėjo Prūsijos žirgų dailiojo ir ištvirmės jojimas bei konkūrai. Yra žinoma, kad 1764–1780 m. šiais arkliais buvo pasiektas išbandymo greičiu aukščiausias pasiekimas – iš Karaliaučiaus į Berlyną jais nuvažiuota per 24 valandas! I pasaulinio karo metais jie naudoti vietinio susiekiimo ir lengvųjų žemės ūkio darbų reikmėms.

Legendiniai žirgai – pradininkai^{7,11}

Trakėnų žirgyno istoriją ir veislę ženklina keli istoriniais tapę žirgų vardai, pasidarę bendrosios Trakėnų veislės pažinimo dalimi. Vienas pirmųjų trakėnų veislės pradininkų buvo eržilas Morgenstral'is. Jis gimė Trakėnuose 1896 m. Jo protėvių linijos pradininkai kilę iš Anglijos 1874 m. ir atvežti į Rytprūsius. Žirgas buvo lordo Londsdalio dovana Vokietijos kaizeriui. Nuo 1900 m. Morgenstral'is buvo pagrindinis, vyriausiasis motininės bandos eržilas. Veislę ypač pagerino vadinamasis moderniosios trakėnų veislės linijos pradininkas eržilas Tempelhuter'is (*Tempelhüter*). Jis buvo eržilo Perfectionist, laimėjęs 1896 m. Anglijos jojikų varžybas Derbyje ir St. Leger, sūnus, gimęs 1904 m. Braunsberge, ir 1906–1931 m. buvo pagrindinis Trakėnų žirgyno bandos eržilas. Šiam žirgui buvo pastatyta puošni mūrinė arklidė ir erdvus aptvaras. Nuo jo seka visa „tikrosios“ trakėnų veislės linija. Nusenęs eržilas 1933 m. tauriu to meto papročiu buvo nušautas. Primintinas veržlusis eržilas *Dampfross'as* (*Dampfroß*), gimęs 1916 m. Stoniškiuose (Šilgaliuose), išaugintas Sendvaryje pas Jansą Gubą (Klaipėdos kraštas). Puiki išorė, nepriekaištingas būdas bei nuovokumas anuomet įvertintas net 600000 markių. Žirgas laikytas pagrindinėje Trakėnų arklidėje. Turėjo išskirtinai išraiškingą mažą galvą, tvirtą liemenį ir taisyklingas kojas. Žinovai vertino orią pasitikinčio ristūno laikyseną. Širmas kailis ypatingai žvilgėjo. Šis žirgas tarsi įkūnijo arklio kūno harmoniją, taurią jėgą, lengvą ir grakščią eisena.

Ypatingai darnios išvaizdos, nuovokių ir lengvai dresuojamų palikuonių gauta iš „Dampfross’o-Perfectionist’o“ linijos. Nusenęs Dampfrossas užmigdytas 1937 metais. Ne mažiau svarbus bandos išsaugojimui ir pagerinimui buvo eržilas Julmond’as, gimęs 1938 m. balandžio 26 d. Po II pasaulinio karo pervežtas į Vokietiją ir nuo 1956 iki 1965 m. laikytas kaip pagrindinis Marbacho valstybinio žirgyno (*Haupt- und Landgestut Marbach*) eržilas. Nuo jo pradėta pokarinė Trakėnų linija. 1965 m. jam kaip ir kitiems pradininkams pastatytas paminklas. Paskutinytis Trakėnų arklidėse gimęs trakėnų veislės eržilas buvo Keith’as.

Paminklai pradininkams

Žirgyno administracijos pastate buvo visa arklių paveikslų galerija su Stefeko, Kocho, Krauzės ir kitų dailininkų-hipologų kūriniais. Salėse rodomi medaliai ir garbės taurių rinkiniai. Ant pagrindinio žirgyno prižiūrėtojo pastato stogo bokšto buvo skulptoriaus Reinholdo Kiubarto (*Reinhold Kübart* (1879–1937)) vėtrungė-stovyla Faetonas. Tas pats skulptorius nuliedino tikroviškas minėto trakėnų linijos pradininkų Morgenstral’io (*Morgenstral*) skulptūrą. 1914 m. metais skulptūra kaip karo trofėjus (*Siegestrophäe*) pervežta į Maskvą. 1930 m. prie Insterburgo hipodromo pastatyta kumelės Konstancijos (*Constanze*) skulptūra. 1932 m., švenčiant dviejų šimtų metų Trakėnų žirgyno įkūrimo sukaktį, kieme priešais pagrindinį įėjimą ant postamento pastatyta R. Kiubarto atlieta bronzinė eržilo „Tempelhiuter’iui“ skulptūra. Per atidengimo iškilmes buvo įvestas ir pats bandos pradininkas. Išpūdingas kūrinys daugelį metų puošė pagrindinį įvažiavimą ir tapo istoriniu žirgyno atvaizdu. 1936 m. susuktas dokumentinis filmas „Žirgų rojus“ (*„Das Paradies der Pferde“*), išleistas kelionių vadovas po Trakėnus ir jų apylinkes, gausiai iliustruotas

1932 m. švenčiant žirgyno 200-ųjų metų įkūrimo jubiliejų skulptorius Reinholdas Kiubartas (*Reinhold Kübart*) nuliejo Tempelhiuter’io skulptūrą. Nuotrauka iš „Kaimynas“, 1932, Nr. 35

Sumažinta bronzinė Tempelhiuter’io skulptūra. Luneburgo muziejaus nuotrauka

arklių nuotraukų rinkiniais. Muzikos mokytojas Fr. Alshutas (*Fritz Alshuth*) sukūrė „Trakėnų maršą“, kuris buvo giedamas iškilmių progomis. 1967 m. Marbacho žirgynė eržilui Julmondui taip pat pastatytas paminklas.^{9,10, 13,14, 15}

Įdage – septyniašakio briedžio ragas

Trakėnų veislės žirgai žymėti įdage su septyniašakio briedžio mentės atvaizdu, žinomu nuo 1787 metų. Po 1815 m. grynaveisliai trakėnai pradėti žymėti dvigubais ragais. Šis ženklas trakėnų veislės arkliams ženklini naudojamas ir šiandien. Briedžio mentė žymeklyje atsiradusi neatsitiktinai. Briedis – tai taurus Rytprūsių miškų žvėris, rago mentė vaizduojama miestų herbuose.

Trakėnai šiandien

Iki 1913 m. per penkiasdešimt nuosimčių Trakėnų žirgų buvo grynakraujai. 1914–1915 m., karo metais, gelbėjant žirgus, pagrindinis trakėnų būrys išgintas į Sileziją. Po karo susigrąžinti atgalios. Iki II pasaulinio karo buvo 15 000 trakėnų veislinių arklių savininkų ir žirgynuose laikyta apie 25 000 kumelių ir 1 200 eržilų, iš jų 750 pagrindiniai. Trakėnams lemtingi buvo II pasaulinio karo metai. Artėjant frontui (1944 m. spalio 17 d.), 30 000 arklių bandyta išgelbėti išgenant juos į Vokietiją. Kelias per Aistmares ledu. Įlūžę ir vietomis iki pilvo vandenyje bridę, permirkę žirgai sušalo. Saugią vietą pasiekė tik 1000, iš jų 800 eržilų. Po 1945 m. Vokietijoje buvo išlikusios tik 27 grynaveislės kumelės. Per karo suirutes kone sunaikintos veislės eržilai tapo atskirų Vokietijos žemių valstybine nuosavybe ir ypatingai saugoti. Daug pastangų tam skyrė Dr. Fricas Šilke (*Fritz Schillke*) ir grafas Zygfridas fon Šrioteris (*Siegfried graf von Schrötter*). 1947 m. spalio 23 d. Hamburge buvo įsteigta „Šiltakraujų trakėnų kilmės arklių augintojų ir jorikų Sąjunga“ (*Verband der Züchter und Freunde des Warmblut Pferdes Trakehner Abstammung e.V.*). Ji geriau žinoma trumpiniu „Trakėnų žirgų veisėjų Sąjunga“ (Trakehner Verband). Pagrindinės Trakėnų žirgų veisimo ir gryninimo vietos

Trakėnų veislės žirgų įdage – septyniašakiai briedžio ragai

Trakėnų žirgas. „Nemuno žirgyno“ nuotrauka.

Ižymusis eržilas Dampfros'as jėgų žydėjimo metais. Trakehner Gesellschaft nuotrauka

Trakėnų žirgas. „Nemuno žirgyno“ nuotrauka

tapo Schleswig-Holstein žemės Rostock–Dummersdorfo Gyvulininkystės instituto (*Institut für Tierzuchtforschung*) ir Graditz ir Ganschow žirgynai. 1957 m. buvo sudarytas visų likusių eržilų su tiksliais kilmės įrašais sąrašas. Iš Rytprūsių kilusios kumelės ir eržilai sudarė pagrindą Marbacho žirgyne atkurti Trakėnų veislę, kurios tęsėjas tapo Giltene (*Nieder Sachsen*) laikytas, 1976 m. nusibaigęs paskutinis Trakėnuose gimęs 35 metų eržilas Keitas (*Keith*). 1962 m. Noimiunsteryje įvyko pirmoji naujosios linijos eržilų paroda. Šiais laikais Vokietijoje surašyta 4 500 kumelių ir 280 veislinių eržilų, kasmet gimsta iki 1 600 kumeliukų. Šiuo metu pavojus Trakėnų veislei negresia. Siekiama išsaugoti gerąsias veislės savybes. Paminėtinas Rusijos centras. 1944 m. vėlyvą rudenį keli geležinkelio ešelonai su trakėnais (660) pateko į prie Dono ir Klūgos arklininkystės instituto esančias arklides. Tai buvusi geriausioji bandos dalis su visa apskaita ir kilmės knygomis, tapusiomis karo trofėju. Jos saugomos Rostovo srities Kirovo valstybinio arklių veisimo fabrike. Čia auginami trakėnų žirgai truputį skiriasi nuo savo pirmtakų Vakarų Europoje, dėl to vadinami Rusijos trakėnais. Trakėnų veislės žirgų veisiama Skandinavijos, Benelukso ir Kanados žirgynuose. Vyksta parodos ir žirgų lenktynės.

Lietuvoje anksčiausiai minimi vietinės senosios veislės arkliai: žemaitukai (artimi tarpanams), stambieji žemaitukai ir Lietuvos sunkieji arkliai (juos dažnai matome senosiose juodai baltose nuotraukose). Trakėnai dvaruose ir turtinguose ūkiuose auginami nuo pat veislės sukūrimo laikų.^{6, 13}

Pagrindinės šios veislės žirgų auginimo vietos yra Jurbarko, Pagėgių ir Šilutės apylinkės. Yra žinoma, kad Klaipėdos krašto arklininkai prieškaryje veisė žirgus Lietuvos Respublikos artilerijai, o po II pasaulinio karo gelbėjo išlikusius arklius nuo išpjovimo maistui. Tai jau kita istorijos dalis. Priminiu, kad 1945 m. Šilutės rajone (Trepuose) buvo įsteigtas „Nemuno žirgynas“ (šiand. Lietuvos žirgyno padalinys (Šilgalių kaimas, Pagėgių savivaldybė). Grynaveisliai trakėnai sugražinti 1961, pradėti auginėti 1967 m., o veisti dar vėliau tik nuo 1974-ųjų metų. Nepriklausomos Lietuvos laikais įsteigta Lietuvos trakėnų žirgų mėgėjų draugija (1993), „Lietuvos trakėnų veislės žirgų augintojų asociacija“ (2000). Jos būstinė yra Šilgalių kaime, 1669 m. įkurto dvaro patalpose (Stoniškių seniūnija). Žirgynas veikia nuo XIX a. pradžios, kai jį valdė savininkas *Habendakas*. Šiais laikais Lietuvoje auginama apie 877 trakėnų veislės žirgų (1934–1939 m. jų buvo 700–800 vnt.). Vien Pagėgių seniūnijoje ganosi 40 kumelių ir 100 eržilų. Lietuvos trakėnų veislės arkliai žymimi įdagu, vaizduojančiu septyniašakius ragus su Lietuvos Gedimino stulpais apačioje. Nusipelnę žirgai: Emyras ES, Verdenas, Chalifas, Hepatitas, Horalas, Ezopas, Hamanas, Topazas, Lavysas, Elektronas, Liteksas, Losjonas, Komfortas, Gluosnis. Nemuno žirgynas atsakingas už Trakėnų veislės palaikymą Lietuvoje, palaiko ryšius su pagrindine Trakėnų veislės draugija Vokietijoje. Jos nariai vyksta į tarptautinius konkūrus ir dalyvauja parodose. Rengiamos Europos sąjungos rytų šalių Trakėnų žirgų vertinimo aukcionai ir mugės.

Kavalerija ant žirgų Pagėgiuose. Pagėgių savivaldybės archyvo nuotrauka

Tradicijos atgaivinimas

Šiandien trakėnų veislės antrąją tėvynę ir kultūrinio Prūsijos arklinių klostės paveldo perėmėja ir puoselėtoja tapusi Vokietijos Šlezvigo-Holštein (*Schleswig Holstein*) žemė. Saugomi nuo pat XVII amžiaus veislinių arklių registrai, tęsiami arklių genealoginiai medžiai, ruošiamos žirgyno prižiūrėtojų biografijos, skelbiami jų prisiminimai. Lüneburgo miesto kraštotyros muziejuje įrengta pastovi paroda apie Rytprūsių legenda tapusius Trakėnų žirgus, veislės kilmę ir išgelbėjimo darbus. Įsteigta *Trakėnų veislės žirgų augintojų sąjunga* (<http://www.trakehner-verband.de>). Susirūpinta trakėnų žirgyno liekanų, dabar esančių Kaliningrado srityje, išsaugojimu. Trakėnų žirgynė stovėjusi skulptūra Tempelhuter'ui per II pasaulinio karo negandas tik nesunkiai pažeista užklydusių kulkų ir šėveldrų. 1945 m. kaip rusų armijos karo laimikis atvežta į Maskvą, puošė gyvulininkystės instituto pastato fontoną. Liūneburg'o muziejaus tyrėjų pastangų dėka sužinota apie apgailėtiną šios skulptūros būklę. Surinktos piniginės lėšos ir atlikti būtini skulptūros atnaujinimo darbai. Nutarta ją perkelti į *Rusijos Arklių muziejaus kiemą*. Vokietijos Trakėnų arklių išsaugojimo bendrija įsteigė Lüneburg'o Rytprūsių muziejaus padalinį Verden'e (*Aller*). Miesto kraštotyros muziejus (įk. 1930) 1965 m. tapo atskiru Vokietijos arklių muziejumi (*Deutsches Pferd-museum*). Renkamas Rytprūsių žirgininkystės paveldas, vykdoma šviečiamoji veikla. Muziejaus atstovo Hans Joachim Köhler prašymu 1974 metais Maskvos liejykloje nulieta bronzinė *Tempelhuter'io*

kopija pastatyta muziejaus kieme. Per atidengimo iškilmes dalyviai buvo sujaudinti, kai buvo atvesta seniausia Trakėnuose gimusi ir karo negandas išgyvenusi kumelė, vienintelė gyvoji iš 700-ų Vokietijoje likusių šios veislės atstovių.

Rusijos arkliniai kuria naujas ir tęsia senas trakėnų veislės puoselėjimo tradicijas. Kaliningrado srityje ankstesnis paveldas tampa antrąją krašto vertybe. Daug kas daroma padedant Vokietijos fondams, ženklinta rusų, o jei nedraudžiama, tai ir vokiečių kalba. 2001 m. atnaujinti istorinio Trakėnų žirgyno vartai. Išsaugotas 1932-ųjų jubiliejinių įkūrimo metų įdago ženklų įrašas su „1732 metais“. Trakėnų žirgyno pagrindinio pastato vaizdas puošia atvirukus ir knygas. Nuo 2006 m. sritys Majevkoje (buv. *Georgenburg*) gyvenvietėje rengiamos Rusijos trakėnų žirgų dailiojo joji-mo varžybos. Žirgyno įkūrimo 280-ųjų sukakties metų proga bandyta sutvarkyti aplinką. Trakėnų žirgų veislės atminimo vietų puoselėtojas Braunschweiger miesto gyventojas p. Hagen'as Mörig'as 2007 m. įkūrė Trakėnų draugiją (*Verein „Hilfe für Trakehnen“*). 2009 m. vasarą kartu su grafu Heinrichu Zenen (*der Freiherr H. von Sennen aus Steimb-ke*) trakėnų keturkinke iš Berlyno vyko per Lenkiją iki pat Rusijos pasienio. Per kelionę surinko 40 000 eurų aukų. Už juos pagal Maskvoje esantį originalą atliejo Tempelhuter'io skulptūrą, kuri atidengta 2013 m. rugsėjo mėn. istorinėje žirgyno vietoje Jas-naja Poliana, priešais atnaujintą Trakėnų žirgyno prižiūrėtojo pastatą (dabar tai mokykla). Taip ku-riama, garsinama Trakėnų veislė ir puoselėjamas pirmtakų palikimas.

LITERATŪRA

1. Anonimas. Kaimynas, 1932. Nr. 35. (Ruošiama Tempelhuto skulptūra Trakėnų žirgynė; taip pat Juozas Zabelavičius, 2005, lapkr. 30, Klaipėda, Gilija, p. 11.
2. Barauskas V.. Arklinių klostė.– Vilnius, 1982.
3. Binding, Rudolf G. Das Heiligtum der Pferde–Documenta Hippologica, Georg Olms Verlag, Nachdruck der Ausgabe von 1956, –Hildesheim. 1997.
4. Brock, Paul. Von Memel bis Trakehnen. – Rautenberg, Leer Ostfriesland, Nr. 40, 1955/ 1972.
5. Clough, Patricia. Die Flucht der Trakehner aus Ostpreußen. In langer Reihe über das Haff – München, Deutsche Verlags-Anstalt, 2004.
6. Danilevičius, E. Oi, žirge žirge. – Vilnius: Vyturys. 1986.
7. Grote, Wilhelm. Führer durch das Hauptgestüt Trakehnen. Stallpönen: Verlag H. Klutke. (Nachdruck durch den Trakehner. Förderverein, Ritterhude und den Trakehnen, Trakehner Verband, Neumünster). S. 74, 1934.
8. Heling, Martin. Trakehnen: Das Hauptgestüt als Quel und mitelpunkt des ostpreußisches Pferd-zucht. – Munchen-Bonn-Wien. BLV- Verlagsgesellschaft, S. 173, 1959.
9. akštas, Petras. Lietuviškas arklys. Iš Mažosios Lietuvos arklinių klostės praeities.– Šilutė, 1986 m. spalio 7 d.
10. Knoblauch, Alois. Reiterland Ostpreußen: 100 Jahre Renn- und Turnier sport. Insterburg-Trakehnen. – Tilsit: Holzer, S. 49. 1939.
11. Lehndorff, Hans, Graf. Menschen, Pferde weites Land. (Kindheits- und Jugenderinnerung u.a. vor allem in Trakehnen, Sohn des Landstallmeister Graf S. Lehndorff), 2001.
12. Lehndorff, Siegfried Graf. 1991. Ein Leben mit Pferden. Documenta Hippologica. Nachdruck der Ausgabe von 1956, Georg Olms Verlag, Hildesheim (Lebenserinnerungen des Landstallmeisters).
13. Svetlauskas, Stasys. Trakėnų veislės istorija. Kn. Lietuviški žirgai. – Vilnius. Baltos Lankos, 2008, p. 151–171.
14. Tautorat, Hans Georg. Trakehnen.– Gluckstadt: Reutenberg, S. 58. [Hergestellt von Landsmanschaft Ostpreußen, Abteilung Kultur und Vereine zu Erhaltung und Förderung der Zucht der trakehner Pferdes], 1982.
15. Камзолов Б. В., История тракенецкой лошади. Кавлер Публшперс. 2002.
16. Königlich Preußisches Hauptgestüt Trakehnen

Iš kūrybinio rašytojo Rimanto Černiausko palikimo

Helena ŠVANYTĖ-ČERNIAUSKIENĖ
Skirmantė, Neringa ČERNIAUSKAITĖS

Bukai žiūriu į tuščią kompiuterio ekraną, o mintyse kalbuosi su tėvu: „Rašau apie tave, prašau, ateik ir padėk...“ Einu surankioti jo turimų knygų, atsiverčiu pirmą pasitaikiusią – iš ten iškrinta nuotrauka, apie kurios egzistavimą buvau visiškai pamiršusi. Lietuviška žiema: aš paskendusį pusnyse, tėvas, ką tik nukasęs taką, stovi už manęs ir švelniai mane prilaiko.

Ačiū tau, tėve, už nuolatinį palaikymą čia ir iš anapus. Ačiū tau už neprarastą humoro jausmą, už originalų būdą parodyti savo buvimą kartu.

Svarstant apie Rimanto kūrybą, iškyla klausimas, kas apskritai yra kūryba? Ar tai tik rašymas, tapymas ir piešimas, ar šis tas daugiau?

Pasak filologijos daktaro, literatūrologo Regimanto Tamošaičio, „kūryba apskritai yra žmogiškojo bendravimo būdas: kurti norisi, kai jaučiame daug galimybių ir norime jas parodyti kitiems. Kūryba žmones vienija, – taip išryškėja pirminė kūrybos esmė – meilė gyvenimui. Meilė žmones vienija, tad kūryba yra meilės išraiška. Kiek mes galime mylėti, tiek ir galime kurti.“ Kūryba – tai

Rašytojas Rimantas Černiauskas. Nuotrauka iš H. Švanytės asmeninio archyvo

ir originalumas, ir eksperimentavimas idėjomis, ir vaizduotė ieškant naujų sprendimo būdų. Kūrybiškas gali būti ir visas gyvenimas, ir požiūris į jį.

Kūrybiškai Rimantas žiūrėjo į visą savo gyvenimą. „Gyvenimas daug turtingesnis, negu mes privalojame rašydami savo knygas“, - sakė jis vieno savo interviu metu. Kūrybą Rimantas išvelgė visur: knygoje, žmonėse, net skaičiuose. Kad įrodytų sau ir kitiems, jog matematika gali būti kūrybiška, jis įstojo į Vilniaus universiteto Matematikos fakultetą ir sėkmingai baigė studijas.

Meilę gyvenimui, švelnumą, jautrią sielą ir romantiką Rimantas paveldėjo iš savo mamos; uždarumą ir jausmų slėpimą – iš tėvo. Užvaldytas romantiškų jausmų, po savaitės draugystės jis pasipiršo savo vienintelei žmonai ir išgyveno su ja 35 metus iki paskutinių savo gyvenimo dienų. Rimantas nemėgo didelės viešumos, buvo gana kuklus ir vengė, kai girdavo kiti. Tad Helena Švanytė (R.Černiausko žmona) jį nuolat stūmė į viešumą, mezgė ir aktyviai palaikė kontaktus su vokiečių bei rusų rašytojais ir menininkais, padėjo jam atsidurti ne vienoje rezidencijoje užsienyje ir visuomet ryžtingai palaikė jo kūrybinius sumanymus.

Visą gyvenimą svajojęs apie sūnų, Rimantas išmoko mylėti savo keturias dukras. Su visomis bendravo skirtingai, prisiderindamas prie kiekvienos asmenybės, tai ypač ryškiai matyti iš susirašinėjimų laiškais. Apie savo kasdienes įvykius jis rašo vienai iš savo dukterų: „Ne muzikantas aš, bet aktorius. Šiandien vėlėk vaidinau rašytoją Simonaitytės

bibliotekoje. Buvo Sventickas, Krainas, Latvėnas ir Rita su tavo mama. Va, kiek veizėtojų. Ir dar nuo Saugų Algio žmona, ir dar nuo Švėkšnos Viktorija, ir dar dailininkų visa krūva, ir kitų mano draugų. O tavo (draugų) nebuvo, nebėt Sondra ar Grajauskis. O po dviejų savaitių važiuosiu vėlėk pas ruskius in kranto miestą. Pavydėk. Tėtis.“

Žiūrėdamas į atsiųstas nuotraukas iš angliško pajūrio, Rimantas rašo: „Gerai ir sveikai atrodote, blaivos ir nepiktos, bet vienišos. O aš čia su mama. Ji gavo naują pasą, galim vėl ženyti. O kada aš mačiau jūrą – neprisimenu. Rezultatų iš pirmos knygos konkurso dar neturim, bet žinau, kad ten didelė konkurencija. Geriau tą konkursą pamirškim, kad būtų paprasčiau kvėpuoti. Gavau asmeninį pakvietimą į Vaikų festivalį Islandijoje rugsėjo 19-23 dienomis, ta proga jie ką nors iš sliėkų išvers ir į savo kalbą. Tai naujienos neblogos, o greitai, regis, girdėsiu dar geresnių. Laikykitės, neliūdėkit ir valgykit, nes nuotraukoje - sulysusios. Tėtis.“

Rimantas niekada nemėgo naujųjų technologijų. Iki pat savo gyvenimo pabaigos taip ir neišigijo išmaniojo telefono. „O kam man jis? Kad mane bet kas ir bet kur surastų? Ne jau, ačiū“, - sakydavo. Apie nemeilę technikai ir pirmenybę gyvam bendravimui jis dažnai primindavo ir savo elektroniniuose pokalbiuose su kitomis dukromis. „Kaip kvaila barbenti tuos klavišus“, - rašo jis į mažą langelį kompiuterio ekrane. - „Aš noriu matyti veidą, va. Kaip kvaila kalbėt tuo kompiuteriu, tu jau atsakiusi, o aš dar tik klausiu, man labai nepatinka tai, kas pigu...“

Skirmantė kartu su tėčiu Švėkšnoje prie tėvų namo. Raimondo Šeštakausko nuotrauka

Su Juozu Šiksneliu dabartiniu Klaipėdos rašytoju skyriaus pirmininku per Rimanto Černiausko jubiliejinį vakarą, 2010 m. Nuotrauka iš H. Švanytės asmeninio archyvo

Su muzikantais ir labai gerais draugais : profesoriumi Pranu Narušiu ir jo žmona pianiste Saulyna Atkočiūnaite. Nuotrauka iš H. Švanytės asmeninio archyvo

Rašytojas buvo išsiugdęs stiprų atsakomybės ir pareigos jausmą už kiekvieną duotą pažadą ar išartą žodį, ypač, jei jis buvo susijęs su rašymu, į kurį žiūrėjo itin jautriai. Štai kartą viename iš eilinių nuotolinių pokalbių, guodėsi, jog „Aš tai apsikaulinau savo paties akyse, nesugebėjau parašyti apsakymo konkursui, bet bala jo nematė, parašys kas nors kitas. <...> Išgyvenu ne dėl konkurso, o dėl to, kad nebemoku rašyt. O dabar man kiekvieną dieną skambina iš kokio mažo miestelio ir kviečiasi į svečius, bijau, kad pasidarysiu gastrolierius, o rašymą teks palikti kitiems.“ Rašymas jam nebuvo kažkokia saviraiškos forma, veikiau tai buvo grynoji atsakomybė prieš skaitytoją, prieš visą literatūros istoriją ir jos veikėjus. Neveltui vėlyvuosiuose jo apsakymuose rašytojai tampa gana komiškais personažais su savomis istorijomis – Rimantas buvo vienas iš jų.

Rimantas labai daug jėgų ir laiko skyrė savo paskutinei ir jam svarbiausiai knygai, kuri buvo išleista jau autoriui iškeliavus anapus. „Tekstai apie Donelaitį surankioti. Stengiuosi jį atkurti istoriškai teisingą, kad būtų kuo arčiau tikrovės. Bet duomenų nėra pakankamai – tik įsivaizdavimas, koks jis galėjo būti. Kitų jis būtinai vaizduojamas ilgais plaukais, nors gal jis plikas buvo, kas žino“, – yra sakęs Rimantas.

Paskutiniaisiais Rimanto gyvenimo metais jo kūryboje ir kasdienybėje labiau jaučiamas pesimizmas ir nusivylimas esama situacija: „...o ką daryt, jei nesmagūs darbai teikia duonos, o smagių niekam nereikia... Dabar aš jaučiuosi, kad mano rašymas – tuštumai. Visa Lietuva greit išvažinės. Niekas nekalbės lietuviškai. Juk jūs irgi greit nebenorėsit nieko lietuviško. Pagalvoju ir jaučiuosi blogiau už Donelaitį tarp beraščių būrų...“

Nepaisant niūresnių nuotaikų, rašytojas vis dar turėjo nemažai planų ateičiai. „Artėjant Donelaičio gimimo 300-osioms metinėms noriu užbaigti seniai pradėtą novelių romaną apie pirmąjį lietuvių poetą. Šešias būsimo romano noveles jau spausdinu apsakymų knygoje „Koridorių vilkas“ (Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2007), dar kelios buvo publikuojamos žurnale „Metai“, „Literatūroje ir mene“. Jei gausiu stipendiją, pasitraukęs iš darbo Lietuvos rašytojų sąjungos Klaipėdos skyriuje, romaną užbaigsiu iki 2012 metų gruodžio mėnesio. Taip pat noriu išleisti beveik parašytą literatūrinių parodijų ir groteskų rinkinį „Girtas laivas“. Tai knyga apie tarptautinius rašytojų kruizus po Baltijos ir Juodąją jūras, novelių ciklas apie „Paukščius – poetus“ ir grotesko novelės apie Klaipėdos krašto literatus bei rašytojus. Tą knygą manau užbaigti ir atiduoti spaudai 2011 metais. Be to, esu sumanęs realistinių apsakymų ciklą apie šiuolaikinius paauglius, jų gyvenimą, rūpesčius ir džiaugsmus. Jei gerai seksis, rinkinį vaikams parašysiu iki 2012 metų galo“, – teigė jis.

Deja, ne visi planai spėjo virsti knygomis, kurios pasiektų skaitytojų akis ir mintis.

Rimanto Černiausko veikla

Lietuvos rašytojų sąjungos narys nuo 1984 m.

Nuo 1987 m. dirbo LRS Klaipėdos sk. pirmininku.

Nuo 1992 m. sudarinėjo literatūrinį – kultūrinį almanachą „Baltija“.

1995 m. parašė paskaitų ciklą tema: „Kūrybinė individualybė ir literatūros procesas“. Ta tema 2001 m. išspausdino dešimt straipsnių „Klaipėdoje“ ir „Nemune“.

Išleido apsakymų ir apysakų knygas suaugusiems: „Šiapus debesų“ (1980), „Gusto istorijos“ (1983), „Laužai palėpėse“ (1995), „Gustas“ (1997), „Koridorių vilkas“ (2007); romaną „Samdomo žudiko išpažintis“ (2004) ir pjesių rinkinį „Nuoširdumo klubas“ (1991).

Išleido knygas vaikams: „Senelės išdaigos“ (1984), „Tikrieji miestelio vyrai“ (1990), „Jūra yra sūri“ (1997), „Kairiarankių šalis“ (2000), „Pasakėlės vaikams, vanagams ir sliekams“ (2003), „Slieko pasaka“ (2007), „Vaikai ir vaiduokliai“ (2009).

Rusų kalba pasirodė du apsakymų rinkiniai: „Voynstvenyj charakter“ (1987, Maskvoje) ir „Istoriji pro Gustasa“ (2006, Kaliningrade).

Pranešimus apie lietuvių literatūrą, lietuvių literatūrą vaikams ir dramaturgiją skaitė tarptautinėse konferencijose: Baltijos rašytojų seminare „Baltic waves“ (1992), Jūrmaloje (Latvijoje) (1994), Zagrebe (Kroatijoje) (1998 ir 2000), Kotkoje (Suomijoje) (1998), Paryžiuje (Prancūzijoje) (1999), Turku (Suomijoje) (2002), Kaliningrade (Rusijoje) (2005, 2007).

Straipsniai ir apsakymai buvo publikuoti anglų, vokiečių, rusų, lenkų, švedų, kroatų, ukrainiečių, latvių kalbomis.

Iš rusų kalbos išvertė ir išleido knygas: Olegas Gluškinas „Lemtingos krantinės“ (2005, Klaipėda), Borisas Bartfeldas „Prūsa“ (2008, Klaipėda); dvi kalbų žurnalą „Paralėlės“ (2008 - 2009, Kaliningradas) (septyni numeriai).

Literatūrinės premijos

1988 m. Maskvoje gauta visasąjunginė M. Gorkio premija už knygą „Voynstvenyj charakter“.

1996 m. Klaipėdoje - I. Simonaitytės premija už knygą „Laužai palėpėse“.

2005 m. už novelių romaną „Samdomo žudiko išpažintis“ Šilutės rajono savivaldybės Fridricho Bajoraičio viešosios bibliotekos suteikta nominacija „Už prozos šiuolaikiškumą“.

2008 m. „Metų knygos rinkimuose 2007“ knyga „Slieko pasaka“ laimėjo Metų knyga vaikams titulą.

2008 m. Kaliningrade skirta tarptautinė K. Donelaičio premija „Už lietuvių ir rusų kultūrų bendradarbiavimą Karaliaučiaus krašte, už Lietuvos ir Kaliningrado srities istorinių sąsajų įprasminimą praeityje ir dabartyje“.

Našlių namai

Novelė

Rimantas ČERNIAUSKAS

Netikėtai autobusas pasuko į siaurą vokiečių nutiestą kelelį. Vien posūkiui ir pakalnės, kuriose visai susiraitęs vingiavo upelis, senuose žemėlapuose pavadintas keistu Romintės vardu. Pavažiavęs kelis kilometrus tamsia ir ūksminga alėja autobusas sustojo.

Poetas Vasilijus, tik išlipęs pro duris, pamatė neatspėjamo amžiaus ir neatspėjamos lyties žmogelį, apsilvilkusį pilka šimtasiūle. Žmogelis stovėjo užsikniaubęs ant tvoros ir vėmė. Geras ženklas, pagalvojo Vasilijus, jeigu vemia, vadinasi, gėrė. Jei-gu gėrė, vadinasi, kas nors jam įpylė. Jei įpylė tam žmogui, įpils ir Vasilijui. Bet žmogelis buvo toks girtas, kad į joki klausimą negalėjo atsakyti. Dar blogiau – jis tik mostelėjo ranka ir nuvirto. Poetas gerokai paprakaitavo, kol vėl pastatė žmogų ant kojų. Mažas, rupūžė, bet sunkus kaip granitas.

Tai ožius lupi, paguodė jį Vasilijus. Na lupk ožius, lupk.

Dar gerai, pagalvojo, kad prie tvoros, bet ne vidury plento jo tautietis susirado poilsio vietą. Kiek tokių rupūžių, užmigusių ant plento, pervažiuoja traktoriai? Paskui gramdyk šaukštu smegenėles. Nusiųs poves poetas nuėjo palei tvorą į tą pusę, kur matėsi daugiau pilkų blokinių ir mūrinių kolūkio namų.

Viename jų būtinai turėjo būti įsikūrusi ūkio kontora, greta, kaip čia įprasta, įvairių prekių krautuve, kur parduoda vinis, batus, duoną, sūrį ir visokių rūšių gėrimus. Ir geriausiai į tokią krautuve įsmukti per kiemą, nes įėjęs pro duris pamatysi tik tuščias lentynas ir nuobodžiaujančią pardavėją. Vaska taip ir padarė. Įžengęs iš kiemo pusės į vidų, jis pamatė išpūdingą moters sėdynę. O ši, žinojo Vaska, yra geriausia vizitinė moters kortelė. Jos savininkė, pasilenkusi po prekystaliu, kažką barškino.

Sveika, Marusia, kostelėjęs tarė poetas.

Aš ne Marusia, atsisuko moteris.

Koks skirtumas – Marusia Nemarusia, nusijuokė poetas ir atkišo jai dešimt rublių. Duok už visus.

Nėra, burbtelėjo pardavėja.

Palauk, nepasidavė Vasia. Tu blogai supratai. Vienas butelis man, kitas – tau. Už visus.

Sakiau, kad nėra, pakartojo Marusia Nemarusia. Liko tik šampas ir konina.

O baltakė? – nusiminė poetas.

Išpirko. Ir baltakę, ir rašalą. Liko tik brangūs gėrimai, ne mūsų muziko kišenei.

Tai duok tos koninos ir du butelius šampano. Vieną man, kitą – tau.

Ir staiga pajuto, kaip džiūsta burna. Visada, kai ilgiau laisto reišą. Trys dienos, kol išibėgė, dar trys, kol atsitokėja. Ši diena buvo tik penktoji, nes sutrukdė jo geriausias draugas Olegas. Vakar jie susibarė. Olegas buvo vienintelis žmogus, kuris sakydavo tiesą apie poeto Vasilijaus kūrybą. Tokią prabangą Vasia jam leisdavo. Dar jaunystėje atvažiavę į nykų, toliausią sovietų imperijos Vakaruose miestą, jie pasidalijo kūrybinės įtakos zonas ir visiems laikams sutarė, kad Olegas rašys tik prozą, nekiš nosies į poetines Vasilijaus valdas. Kritikudavo vienas kitą be gailės, bet – tarpusavyje, prie keturių akių. Spauldoje apie draugo Vasilijaus eilėraščius Olegas atsiliepdavo geranoriškai ir palankiai. Vakar jie kaip visada susibarė dėl gyvenimo ir literatūros, paskui Vaska visą naktį galvojo, kad tas pirdžius Olegas yra teisus: poetas Vasilijus seniai kartoja savo stilių, temas, poetiką...

Rašai tik apie jūrą, priekaištavo Olegas. Ar nėra kitų temų?

Šitame vaiduoklių mieste? Čia nieko neliko tikro, viskas laikina. Tikri žmonės čia tik jūreiviai. Visi kiti – biurokratai, kurvos ir kolchozninkai.

Bet tas miestas turi gilią istoriją, pasilenkęs per stalą dėstė Olegas. Čia gyveno Imanuelis Kantas, Hofmanas ir Herderis.

Vien tik vokiečiai, supyko Vasilijus.

Čia gyveno ir lietuvių poezijos pradininkas – Donelaitis. Parašyk apie jį, nežinomą tavo plunksnos broli. Juo labiau kad šiais metais bus jo jubiliejus.

Na ir skiedi, Vasilijus piktai numojo ranka, paskui naktį negalėjo užmigti, vartėsi nuo šono ant šono ir galvojo apie kažkokį jam nežinomą, prieš daugelį metų mirusį lietuvių poetą. Ne jūreivį, ne biurokratą. Galbūt tikrų tikriausią poetą.

Vasilijus, prieš važiuodamas į Donelaičio tarnybos vietas, dėl visa pikta perskaitė jo biografiją ir kelis kūrybos fragmentus, verstus Davido Brodskio. Rašė senis be jokių poetinių imantrybių – tiesiai

šviesiai šūdą vadino šūdu, keikėsi kaip senas bocmanas. Visai kitaip nei Puškinas ar Deržavinas, rusai tokių neturėjo.

Gavęs butelį, Vasilijus nulaužė vielutę ir suspaudė kamštį ranka, kad ramiai išliptų pirmos putos.

Marusia, gal turi ir stiklinę?

Katerina aš, ne Marusia, papūtė lūpas pardavėja.

Puiku, Katia, išgerkim už tavo grožį, kad nenuvystų tamsiame kaime.

Juokauji, drauge korespondente. Tikriausiai vėl apie kritusias karves rašysi?

Ne, maloniai atsikvėpė Vasia. Karvės man neįdomios, man įdomesnė tavo sėdynė.

Labai jau prireikė mano sėdynės, sukrizeno Katerina.

Sėdynė graži kaip bažnyčia, tarkim, ta, kur pro langą šviečia raudonu stogu.

Ji ne mūsų, lietuvių. Atšils orai, tai litovcai šniūrais eis apie tą savo cerkvę. O ko? Ar mažai tavo krašte bažnyčių?

Kaip ko? – nustebo Vasilijus. Čia juk dirbo jų kunigas, pirmasis lietuvių poetas Donelaitis.

Palauk, palauk, susimąsčiusi Katerina pasikrapštė ausį. Ar tas senas jautis, kur lankydavo visas kaimo našles?

Nežinau, ką kalbi, sutriko Vasilijus. Pas kokias našles jis vaikščiojo?

Ne mano reikalas, nuraudo moteris. Klausk Tamaros Borisovnos, ji geriausiai žino šią istoriją.

O kas ji – Tamara Borisovna?

Eik jau, eik, kumštelėjo ji Katerina. Nepažįsti mūsų pirmininkės? Paskubėk, kol darbo laikas neįsibaigė. Nebegersi?

Užteks, Vasilijus atsistojo ir švelniai paglostė moters užpakaliuką. Gera sėdynė, gaila, kad nežinai savo kaimo istorijos.

O tu ateik, kai sutems, kai istoriją sužinosi, Katerina ėmė kikenti. Papasakosi ir man apie litovcų kunigą.

Gal ateisiu, o gal neateisiu, sumurmėjo Vasilijus ir leisdamasis laiptais pagalvojo: jeigu visos šio kaimo moterys tokios linksmos ir šnekios, konjako butelio gali neužtekti. Tik ką veiksi, kai pinigineje vėjas švilpia?

Tamara Borisovna kontoroje sėdėjo viena ir, atrodo, apsidžiaugė išvydusi svetimą žmogų.

Svečiai! – suplojo rankomis. Maloniai prašau atsisėsti.

Ji buvo giedro rusiško veido su dviem linksmom duobutėm skruostuose, tos duobutės Vasilijui patiko. Neaukšta, bet pilna, jos krūtys net veržėsi per palaidinės iškirptę. Kokie vėjai atnešė, drauge korespondente?

Vasilijus be užuolankų ir ilgų išvedžiojimų išdėstė savo kelionės tikslą – aplankyti bažnyčią. Ne

fermas, karves ir kiaules, bet bažnytelę ir tas vieto-
ves, kur gyveno poetas Donelaitis.

Koks Donelaitis? – sukuso Tamara Borisovna.

Lietuvių poetas, paaiškino Vasilijus ir ištraukė iš portfelio butelį konjako. Už mūsų pažintį – galima?

Žinoma, linktelėjo moteris. Tuoj išvirsiu arbatos ir apšnekėsime vokiečių kunigą.

Jis buvo poetas.

Žinau, žinau, parašė kažkokius „Metus“.

Tai – pirmoji lietuvių poema.

Fignia. Kam muzikams reikėjo jo poemos? Jis buvo sielos ganytojas, anot vokiečių, – pastorius. Ir ne toks prasigėręs kaip rusų popas. Tikras vyras. Aplankydamas iš eilės visas savo kaimo našles. Našlėms pastatė net namą, kur jas aptarnaudavo.

Nesuprantu. Bene kokį viešnamį?

Arbata jau garavo moliniuose puodeliuose. Tamara Borisovna pastatė dvi stiklines ir įpylė konjako.

Neišgėręs nesuprasi.

Jie susivertė po puselę. Moters skruostai užkaito, nejučia, o gal tyčia ji prisigėrė vieną palaidinės sagą, ir jos krūtys dar labiau išryškėjo.

Jeigu nori suprasti kunigą Donelaitį, turi čia ilgiau pagyventi, pasivaikščioti, pasikalbėti, aplankyti vienišas moteris. Juk mūsų kolchoze – vien našlės. Jei kuri turi vyrą, tai dar didesnė našlė...

Čia jau užlenkei, nusijuokė Vasilijus.

Pasilik nors savaitei. Pabūk kaime Donelaičiu, suprasi. Mūsų moterims reikia vyro, o ne girto skuduro.

Bet kuo čia dėtas lietuvių poetas?

Jis mums kaip legenda, tikro kunigo, tikro vyro idealas. Supranti, savo kaimo našlėms pastatė net atskirą namą. O mūsų muzikas? Nė iki savo durų nepajėgia atrėplioti.

Prasimanymai, papurtė galvą Vasilijus. Nežinomo lietuvių kunigo garbinimas jam kėlė vien pyktį ir nuostabą. Nesusitvarko bobos savo gyvenimo, tai laukia malonės iš pašalies.

Jis juk turėjo žmoną?

Na ir kas? – Tamara Borisovna įkaito nuo savo kalbų ir vaizduotės. Vaikų tai jis neturėjo. Negalėjo turėti. Užtat be baimės visas našles lankė. Matyt, ir tada bobos buvo laisvos. Matyt, ir tada muzikai gerdavo kaip kiaulės.

Nesityčiok iš vyrų, išizeidė Vasilijus. O aš – kas?

Atsiprašau, pasilinko arčiau Tamara Borisovna, tu – poetas. Gal geresnis už Donelaitį? – prisigėrė dar vieną palaidinės sagelę.

Patikrinti nori, sumurmėjo Vasilijus. Čia, kontoroj, ar namuose?

Nesijaudink, nušvito moteris. Kontoroj mes įsirengėm jauką raudonąjį kampelį, yra viryklė, šaldytuvas ir sofutė. Naujo tipo našlių namai. Išbandysi?

Moteris net užsimerkė išdrįsusi pasiūlyti, bet Vasilijus, pajutęs keistą norą prasivėdinti, atsistojo.

Vakaras pakvipo meilės nuotykiu. Naujų patirčių jis nevengė, net ieškodavo, kol buvo jaunas, lenktyniaudavo su Olegu, kuris per naktį daugiau turės arba kuris pasirinks labiausiai netikėtą vietą – lėktuvą, traukinį, restorano tualetą, daugiaaukščio namo stogą. Bet mylėtis dėl kažkokio lietuvių poeto?

Išėini, suglumo Tamara Borisovna. O Donelaitis? Ar išsigandai lietuvių poeto?

Gal turi raktą nuo bažnytėlės?

Vasia staiga suprato, ko jam labiausiai reikia ir ką jis turi daryti. Pasivaikščioti poeto takais. Užlipiti į varpinės bokštą ir pažvelgti į vakaro sutemas. Gal pajus, supras tuos keistus Donelaičio hegzametrus?

O tu nepabėgsi? – moteris įtariai pažvelgė jam į akis. Dar betrūksta, kad išsineštum bažnyčios raktą.

Gali eiti kartu.

Geriau jau palauksiu, susigėdo Tamara Borisovna. Paklošiu tau lovą mūsų našlių namuose. Ir palauksiu.

Nusileidęs laiptais, jis stabtelėjo prie lango ir pasiklausė Tamaros pokalbio telefonu.

Eik tu, mamočka, koks vyras! Donelaitis. Būtinai ateik, pasakyk ir Varvarai, kad atlėktų...

Pakliuvau, šyptelėjo Vasilijus. Negi ir prie vokiečių kunigą Donelaičių bobos taip nešiojo ant rankų?

O kodėl ne? Mados keičiasi, mainosi papročiai, bet žmogaus prigimtis – ta pati. Ir visada bobai reikia gero vyro. Su spragilu, ne su pieštuku. Bet argi jis rusas? Argi jis vyras? Liuteronas reformatas. Gal jie mylisi nenusirengę? Gal visai nesiporuoja? Dauginasi ląstelių skilimo būdu? Ką aš, kvailys, kalbu? Jei Donelaitis buvo poetas, tai buvo aistringas kaip Puškinas ir, be abejonės, jam reikėdavo moterų.

Jis priėjo bažnyčią ir ilgai krapštėsi, kol atrakino surūdijusią durų spyną. Pastovėjo prieblandoje, akys joje apsiprato, jis pamatė mažas duris ir medinius laiptus, vedančius į bokšto viršų. Tais laiptais neabejotinai laipiodavo poetas, galbūt lėtai, neskučėdamas, pasižvalgydamas į melsvas vakaro sutemas. Ko jis klausėsi, apie ką galvojo, kokie rūpesčiai jį kamavo? Tikriausiai lipdamas laiptais savo žingsnių ritmu jis dėliojo hegzometro skiemenis? Buvo senas ir nejudrus, tais laiptais negalėjo laskyti kaip koks piemuo. Bet juk ir jis kažkada buvo jaunas, kaip dabar šit poetas Vasilijus.

Vasia stabtelėjo ir įsiklausė. Tolumoje pasigirdo žinoma paukščio giesmė: kukū, kukū, kukū... Gegutė, ji skaičiuoja metus jau labai seniai, daug

seniau nei čia vaikščiojo Donelaitis. Jo laikais ir pievų, miškų, krūmų žalumos buvo žymiai daugiau, ir vandens telkiniai nebuvo užteršti traktoriaus tepalu ar fermų srutomis kaip dabartiniai Čistyje Prūdy. Iš kukavo gegutė hegzametą pastoriui. Poetas Vasilijus net sustojo: pirmoji būsimo poemos eilutė savaime suskambo jo ausyse! Iš kukavo gegutė. O gal geriau – suskaičiuo? Jis aukščiau ne nebelipo, ta eilutė buvo nuostabi, ją privalėjo kuo skubiau užsirašyti, kad nepamirštų.

Gegutė. Šis paukštis savo nekintama giesmės melodija ir visoms tautoms suprantamais žodžiais sujungs jį su pirmuoju lietuvių poetu. Jis klausysis paukštelio kaip kunigas Donelaitis. Vasilijus, atsisėdęs ant laiptų, godžiai užsirūkė ir lėtai, tarsi norėdamas geriau įsiminti, apžvelgė geltoną pievių pievą prie šventoriaus. Pienių vynas. Atrodo, Bredberis parašė tokiu pavadinimu romaną. Geltonai žydi vokiečių pievos. Gegutė ir pienė. Ir aukštos liepos prie šventoriaus tvoros. Tuos medžius, be abejonės, sodino kunigas Donelaitis. Augino vėjas, amžinas vėjas, pučiantis nuo jūros ir marių. Suskaičiuo gegutė hegzametą pastoriui? Gegutė kukuoja visais laikais. Tik vėliau iš Genadijaus C., prisiekusio Donelaičio kūrybos ir gyvenimo tyrinėtojo, Vasilijus išgirs, kad mylimiausias poeto paukštis buvo lakštingala. Minėdavo ją ir savo laiškuose kunigui Jordanui. „Rašyk man, kaip jūsų Lakštingala dainavo šiemet. Kaip mūsų dainavo, andai tau rašiau.“ Apie lakštingalą sužinojo vėliau, tai nieko nekeičia, svarbiausia misterija vyksta šiandien. Ne vakar ir ne rytoj, o šiandien jis jaučiasi esąs Donelaitis. Vasilijus užmerkė akis ir šypsojosi – buvo kunigas, sėdėjo ant savo bažnytėlės laiptų. Iš kukavo gegutė hegzametą pastoriui.

Donelaiti, staiga išgirdo. Einam namo, stalas padengtas ir lova seniai paklota.

Atsimerkęs jis pamatė tris moteris, stovinčias ant tako.

Man iš kairės – Varvara, paaiškino Tamara Borisovna. Iš dešinės – Olenka. Jai dar blogiau nei našlei. Jos vyrelis sėdi kalėjime.

Ak, jūs moterys, moterys, palingavo galvą Vasilijus.

Maloniai prašom, brangusis tėveli, Varvara pritūpė ir pasiūlė Vasiai duonos ir druskos. O lia taip pat pritūpė kaip prieš kunigą, Tamara Borisovna akis žemėn nudelbė.

Buvo jau tamsu, niekas nematė, kaip poetas Vasilijus našlių namuose duoną į druską dažė. O gal matė? Kas žino, kas žino?

KAMANA

Aksavera MIKŠIENĖ

Pagėgių savivaldybės folkloro ansamblio „Kamana“ vadovė

O buvo taip neseniai – tik prieš 34 metus. 1986 m. žiemą būrys liaudies dainos mylėtojų susirinko į Šilgalių kaimo kultūros namus ir nutarė susiburti į folkloro ansamblį. Ansambliui vadovauti pradėjau aš, Aksavera Mikšienė, tuo metu dirbusi kultūros namų choro vadove. Man liaudiškas dainavimas buvo nesvetimas, nes abu tėveliai buvo kaimo giedotojai, o su mama ir seserimis dažnai namuose dainuodavome liaudiškas dainas. Kadangi ansamblyje dainavo dzūkai, aukštaičiai, žemaičiai, suvalkiečiai, tai pradėjome dainuoti įvairių regionų dainas, kurias atsi-nešdavo patys dainininkai, išmokę iš savo tėvų ar vyresnių brolių bei seserų. Pačią pirmą dainą folkloro ansamblis uždainavo aukštaitiškai „Gale lauka, gale lauka trys gulbelas plauka“. Šią dainą atsinešė ilgametė ansamblio dalyvė, aukštaitė Ramunė Jasienė. Ir visgi ansamblyje buvo daugiausia žemaičių, kas ir nulėmė kolektyvo žemaitišką repertuarą. Įsigijome žemaitiškus rūbus ir pradėjome rinkti žemaitiškas dainas. Nemažai dainų mums padainavo Ona Urniežienė ir Danguolė Alaburdienė, kilusios iš Raseinių raj., ansamblio dalyvė Antanina Dvarvytienė, kilusi iš Šilalės raj., Šilgalių kaimo gyventoja Stefanija Bielskienė, kilusi iš Šilalės raj., Šilgalių kaimo gyventoja Stefanija Jurjonienė, kilusi iš Degučių kaimo, Šilutės raj.

Tais metais Rumšiškėse buvo organizuojamas respublikinis folklorinių ansamblių konkursas „Ant marių krantelio“. Į šį konkursą patekdavo folkloro ansambliai, praėję dvi peržiūras – vietinę ir regioninę. Per pusmetį pasiruošęs programą, praėjęs vietinę peržiūrą Šilutėje ir regioninę Kretingoje, Šilgalių kaimo folkloro ansamblis 1986 m. vasarą vyko į respublikinį folkloro ansamblių konkursą „Ant marių krantelio“. Čia mes gavome pirmą

apdovanojimą - diplomą ir tapome diplomuotais dainininkais. O tada reikėjo ansambliui sugalvoti pavadinimą. Gyvenome garsiajame Šilgalių „Nemuno“ žirgyne, o ir dainoje, kokią bepaimdavome dainuoti, figūravo žirgas, net programą sukūrėme „Vai žirge žirge“, tai nutarėme, kad mūsų ansamblio pavadinimas turi būti susijęs su žirgu. Kolektyvas ilgai svarstė, siūlė įvairius variantus, ginčijosi, tarėsi ir nutarė, kad gražiausias pavadinimas, susijęs su žirgu, yra kamanos, kamanėlės, kamanužės, liaudies dainose apdainuotos, neatsiejamos nuo žirgo. Ansambliciai nutarė, kad ansamblio pavadinimas bus „Kamana“. Tik vėliau supratome gerai neapgalvoję pavadinimo, kai mus pradėjo tapatinti su upeliu „Kamona“, tekančiu pro gretimą Stoniškių kaimą, net sulaukėme priekaištų, kad mes iškraipėme upelio pavadinimą.

Ir taip 1986 m. prasidėjo Šilgalių kaimo folkloro ansamblio „Kamana“ kūrybinis kelias. Gal kokį dešimtmetį rinkome ir dainavome žemaitiškas dainas. Paruošėme ne vieną programą apie žirgus, rugiapjūtę, šienapjūtę, vestuves, piemenėlius, Kalėdas, Užgavėnes ir t.t. 1990 m. su rugiapjūtės programa „Eso aš į kalną tuom rugelių kirstie“ patekome į respublikinę dainų šventę. Nuo tada folkloro ansamblis „Kamana“ dalyvavo kiekvienoje respublikinėje dainų šventėje iki šių dienų, o jų mūsų kūrybiniame kelyje buvo septynios. 1999 m. į Lietuvos radijo fondus įrašėme 10 surinktų žemaitiškų dainų.

Dainuodami Žemaitijos regiono dainas, vis dažniau krypome prie savo regiono. Iš pradžių sekėsi sunkiai. Savitos, specifine dainavimo maniera išsiskiriančios dainos atrodė ne tokios gražios kaip žemaičių. Nežinau, ar mes prisijaukinome

Šilgaliai 1988 m. Nuotrauka iš „Kamanos“ archyvo

Mildos diena Pagėgiuose 2010 m. Nuotrauka iš „Kamanos“ archyvo

Folkloro festivalyje „Į vidurio Lietuvą susiėję“ Kėdainiuose, 2018 m. Nuotrauka iš „Kamanos“ archyvo

jas, ar jos mus prisijaukino, bet pamažu pradėjome dainuoti lietuvininkų liaudies dainas, gilintis į Mažosios Lietuvos kultūrą. Dainuodami pajutome šių dainų grožį, elegantiškumą, subtilumą. Kiekviena daina, atsinešta į repeticijas, atrodo gražesnė už anksčiau dainuotą.

Panaikinus Šilgalių kaimo kultūros namus, folkloro ansamblis „Kamana“ ėmė priklausyti Pagėgių savivaldybės kultūros centrui. Savivaldybės administracijai skyrus mums lėšų, išigijome Mažosios Lietuvos regiono tautinius kostiumus ir tapome Pagėgių savivaldybės folkloriniu ansambliu „Kamana“, puoselėjančiu Mažosios Lietuvos regiono tradicijas.

Per 34 - erių metų kūrybinį laikotarpį koncertavome Lenkijoje, Rusijoje, Latvijoje. Su koncertais aplankėme šiuos Lietuvos miestus ir rajonus: Klaipėdą, Juodkrantę, Kretingą, Šakius, Kėdainius, Raseinius, Gargždus, Priekulę, Veliuoną, Jurbarką, Kauną, Šiaulius, Panevėžį, Šilutę, Merkinę, Vilnių. Ne po vieną kartą dalyvauta respublikiniuose bei tarptautiniuose folkloro festivaliuose: „Atataramzdžiai“, „Tek saulužė ant maračių“, „Parbėg laivelis“, „Baltica-2013“ (Latvija), „Vėjužio pučiant“, „Aš padainūsiu dainų dainelę“, „Išbėg išbėga iš Rusnies kiemo“ ir kt.

2014 m. už krašto etnines kultūros sklaidą Lietuvoje ir užsienyje tapome „Pagėgių krašto garsintojai 2014“ ir buvome apdovanoti Jūratės Jablonskytės - Caspersen (Šveicarija) asmenine premija. 2018 m. Martyno Jankaus 160-osioms metinėms paminėti išleidome diską su gražiausiomis Martyno Jankaus surinktomis ir užrašytomis lietuvininkų dainomis. Per šį laikotarpį išigijome daug draugų ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje.

Tačiau nieko to nebūtų buvę, jeigu nebūtų nuo-

širdžių, liaudies dainą, šokį, tautosaką, savo kraštą mylinčių žmonių. Tai ne hobsis, tai šitų žmonių gyvenimo būdas, tai šeima, turinti savo tradicijas. Svcnciame ansamblio dalyvių jubiliejus, prieš Kalėdas susirenkame į padėkos vakarą, vykstame į ekskursijas. Džiaugiamės kiekvieno dalyvio laimėjimais ir liūdime kartu atsitikus bėdai. Ansamblis yra mišrus, šiuo metu dainuoja, groja ir šoka 21 dalyvis nuo 9 m. iki 76 m. amžiaus. Visus: ir jaunus, ir senus – jungia vienas noras dainuoti. Dalyviai į repeticijas, kurios vyksta Šilgalių daugiafunkciniame centre, atvyksta iš Bitėnų, Stoniškių, Panemunės, Tilžės, Berštininkų, Lumpėnų, Šilgalių, Pagėgių. Nuo mažens pradėjęs dainuoti užaugo „Kamanos“ jaunimas: Aidutė, Kostas, Linėja, Karolina, Aurelija, Augustas, vėliau prisijungusios Vitalija, Evelina, Laura. Lietuvininkų tarpe kalbantys Aurelija Jankauskytė ir Augustas Reikertas gražina mūsų programas, dalyvaudami įvairiuose pasakotojų konkursuose, tampa laureatais ir garsina mūsų ansamblio vardą. Didžiuojamės savo ilgamečiais dalyviais: Ramune Jasiene, Vladu Sidaravičiu, Valdu Geču, Robertu Maziliausku, Osvaldu Armonu, Kristina Kaniaviene, Laimute Žemguliene, Kęstu Bytautu, Kazimieru Kavoliu, Vida Gečiene, Verute Jociute, Birute Kačiuliene, Irena Bitiniene, vėliau prisijungusiomis Elena ir Regina. Noriu paminėti ansamblio pradininkus, nuo kurių ir prasidėjo folkloro ansamblis „Kamana“: Danguolė ir Stanislovas Alaburdai, Genovaitė Januškienė, Zofija Petrauskienė, Antanina Dvarvytienė; jau anapilin išėję Onutė Ramoškienė, Morta ir Antanas Šepučiai, Antanas Mikša, Irena Bašinskaitė, Vincas Daškauskas, Algimantas Dargužas. Tai žmonės, kuriems artima mūsų liaudies kultūra, be kurios mes nebūtume lietuviais.

Edukacinės erdvės mokyklos aplinkoje

Marytė GEČIENĖ

Vilkyškių Johaneso Bobrovskio gimnazijos mokytoja metodininkė

Štai nuskamba mokyklinis skambutis. Istorijos mokytoja vedasi mokinius prie istorinio pastato ir pradeda pamoką. Biologijos mokytoja keliauja prie specialiai pasodintų augalų ir moko vaikus juos sisteminti, rodo tų augalų grupių požymius. Pradinių klasių mokytoja keliauja su vaikais po jūčių takeliu ir kuria istorijas apie akmenėlius, kankorėžius, o geografijos mokytoja su mokiniais jau nustatinėja pasaulio šalis ir skaičiuoja atstumus iki artimiausių Europos miestų. Fizikos mokytojas su gimnazistais prie vėjo jėgainės analizuoja fizikines jėgas, energijos virsmus... Ne, tai ne akimirkos iš svajonių mokyklos. Taip realiai gali dirbti ir mokytis Vilkyškių Johaneso Bobrovskio gimnazijos mokytojai ir mokiniai.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro patvirtintoje „Geros mokyklos koncepcijoje“ apie ugdymosi aplinkas, sakoma: „Ugdymo(si) aplinka: dinamiška, atvira ir

funkcionali. Ją apibūdina šie bruožai: „klasės be sienų“ (patogios, įvairios paskirties ir lengvai pertvarkomos erdvės, mokyklos patalpų naudojimo įvairovė, „klasės lauke“ ir kitoks mokyklos teritorijos pritaikymas ugdymui(si)); <...> mokinių indėlis kuriant aplinką (įgyvendintos mokinių idėjos ir projektai, jų darbai, kūriniai, daiktai aplinkoje); <...> Atvira ugdymo(si) aplinka – nuo tradicinių klasių erdvių pereinama prie „klasių be sienų“: ugdymo(si) procesas gali vykti <...> mokyklos kieme ir kitose vidinėse bei išorinėse mokyklos erdvėse<...>.“

Kaip tokia aplinka atrodo realiai? Kaip ją tokią sukurti? Kai 2017 metais pamačiau vasaros kursų „Gamtamokslinis ugdymas netradicinėse aplinkose“, nedvejodama nuvykau. Vėliau dar daugiau patirties pasisėmiau seminare Austrijoje, kuriame ne tik pamačiau, bet ir realiai išbandžiau įvairias edukacines erdves Hirchtetten,

Ugdymosi erdvės planas. M. Gečienės nuotrauka

Kittenberg teminiuose soduose, Vienos universiteto botanikos sode, Loisium, Washau slėnyje, Halštato miesteliuose, Melko vienuolyne. Gimė įvairių idėjų ir planų kažką panašaus sukurti ir pritaikyti mokyklos aplinkoje. Apie tai papasakoja mokyklos direktorei Rimai Auštrienei, kuri pritarė idėjai. Supratome, kad reikės ne tik lėšų, bet ir mokyklos bendruomenės išitraukimo, nes juk „vienas lauke ne karys“. Pristačius idėją mokyklos bendruomenei pasigirdo daug nuogastavimų, jog tai per sunku, brangu, viskas bus išlaužyta ir idėjos įgyvendinimui reiktų bent kelerių metų... Bet žingsnis po žingsnio mokytojai rinkosi sau įdomias vietas, būrė aplink save mokinius ir net patys nepatikėjome, jog per vienerius metus įkūrėme 11 ugdymosi sodelių. Taip pavadinome temines ugdymosi erdves.

1. Raganos sodelis

Tai Agnės Haidarovaitės ir Samantos Skrodenytės projektinis darbas. Merginos išsirinko mokyklos erdvėje labiausiai patikusį augantį vaistinių medžių – gudobelę – ir šalia pasodino vaistinių augalų: ramunių, šalavijų, gaurometį, medetkų, ežiuolių, rasakilą, mėtų, žemuogių, čiobrelių. „Tu tik pratrauk iki šviežios žolės, o tada jau gyvensi“ – tai lietuvių liaudies posakis, kurį sakydavo žmogui susirgus. Nuo seno žinota, jog pirmosios žolės ir brinkstantys pumpurai yra vitaminų šaltinis. Nuo seno žolininkės, žiniuonės būdavo vadinamos raganomis. Eugenija Šimkūnaitė (1920–1996) – mokslininkė, botanikė, žolininkė, ne kartą pusiau juokais, pusiau rimtai yra prisistačiusi: „Aš esu Lietuvos ragana“. Šią išskirtinę

asmenybę daug kas vadino žiniuone. Labiausiai žinomos daktarės E. Šimkūnaitės knygos: „Gyvačių karalystė“, „Indraja – Saulės dukterė“, „Gyvenimo receptai“, „Gyvenimo paslaptys ir lemtys“, „Ką žino tik ragana, arba gyvenimas be tablečių“. Tad žiniuonės vardas jai prilipo pelnytai – už žinias, liaudies medicinos išmąnyimą ir puoselėjimą, didžiulį norą padėti žmonėms. Ji rinkdavo vaistažoles labai kruopščiai, jas derindavo, žinodavo, nuo kokių ligų, kokiomis proporcijomis jų turi būti. Tai buvo šventas reikalas, nes „šmugeliuoti“ gydomaisiais augalais nevalia, nors kartais ji sakydavo, kad organizmas pats atsirinks, kokia iš tų žolelių jam tuo metu reikalingiausia. Todėl vaistinių augalų sodelį ir pavadinome raganos vardu. Lietuvoje vaistiniai augalai pradėti tyrinėti XVIII a. Iki šiol mūsų šalyje gyvuoja turtingos vaistažolininkystės tradicijos. Visuotinio žolių pažinimo pagrindus turėjo kiekvienos šeimos motina, o specialiosios žinios apie žoles buvo žolininkų, raganų, užkalbėtojų sfera. Merginos ne tik pasodino augalų, vedė pamokėles, vaišino arbatomis, bet padarė ir raganos lėlę, sukūrė žaidimų ir veiklų mokiniams, kurios padeda pažinti paprasčiausius vaistinius augalus ir jų savybes.

2. Alpių kalnų sodelis

Šį mažą kalnų fragmentą man padėjo įrengti Tautvydas Čepauskis, Aivelijus Poška ir Tomas Pocius. Alpinariumas – tai akmenuoto kalnų augalų gėlyno imitacija. Akmenys atlieka ne tik dekoratyvinę funkciją, tačiau teikia užuovėją, vėsa, drėgmę augalams. Renkantis akmenų tipą, labai svarbu žinoti, jog pasirinkti akmenys nulems dirvos pH ir turės įtakos augmenijos parinkimui. Smiltainių pH neutralus, todėl greta jų puikiai augs dauguma alpinariumo augalų. Dolomito ir kalkakmenio pH yra šarminis, tad tarp jų augs tik kalkingą dirvą mėgstantys augalai. Granito ir bazalto pH yra rūgštinis. Be to, labai svarbus alpinariumo dirvožemis. Jis neturi būti derlingas, kitaip augalai greitai augs ir kalva neteks dekoratyvumo. Paprastai ruošiamas durpių, biohumuso, žvyro arba smulkių akmenukų mišinys. Dirvožemis turi būti laidus, lengvos struktūros, kad vanduo lengvai nutekėtų, o šaknys galėtų augti. Alpių

Pamoka Raganos sodelyje. M. Gečienės nuotrauka

kalnų sodelyje auga šilropės, šilokai, levanda, žemaūgiai vilkdalgiai, juka, lieknoji plukė, vaistučiai ir kiti augalai, kurie geba taupyti vandenį. Juk kalnuose augalai auga ekstremaliomis sąlygomis: saulės daug, karšta, drėgmės mažai, dirvožemis skurdus, o vėjas nupučia susidariusį humusą. Vandenių augalai prisitaikę taupyti įvairiai: vieni turi vaškuotus lapus, kiti siaurus, mėsingus ar plaukuotus. Visi šie prisitaikymai leidžia augalams išgyventi. O mokiniai visus požymius gali pamatyti, pačiupinėti vienoje vietoje.

3. Geografijos aikštelė

Fizikos mokytojas Petras Stankus ir geografijos mokytoja Vidutė Stankuvienė įrėngė šią aikštelę kartu su mokiniais. Orientavimasis – mokėjimas nustatyti pasaulio kryptis vietoje pagal įvairius gamtos požymius, naudojantis kompasu, žemėlapiu ar globaline padėties nustatymo sistema (GPS). Geografijos pamokų metu pagal pasaulio krypčių rodyklę mokiniai mokosi nustatyti kryptis į Lietuvos bei kitų šalių miestus ir apskaičiuoti kilometrus, nustatyti azimutą į įvairius objektus ir sudaryti planą, nurodyti pagal vėjarodę vėjo kryptį, pagal mastelį braižyti poslinkio vektorius nuo šios stotelės iki pasirinktų miestų bei grafiškai skaičiuoti

poslinkį. Mokosi nustatyti pasaulio (horizonto) kryptis su gnomonu (jo metamu šešėliu).

4. Muzikinis sodelis

Spalvingas ir linksmas. Sukurtas pradinių klasių mokytojų Ritos Vačiukienės, Egidijos Jurkšaitienės ir Ligitos Kazlauskienės padedant mažiesiems mokinukams. Muzika yra natūrali kiekvieno vaiko kasdienio gyvenimo dalis. Ji kuria įvairiapusę jausmingą vaiko aplinką, skatina džiaugsmą ir pasitikėjimą, ugdo kūrybiškumą ir originalumą, taip pat gali įgalinti vaikus nebijoti rizikuoti ar net daryti klaidų. Muzikinė siena skatina aktyviai muzikuoti ir improvizuoti, ritmuoti, atlikti kūrybines užduotis, lavinti mokinių saviraišką, kviečia eksperimentuoti. Jos dėka atskleisti įvairūs garsai, tekstūros, spalvos ir muzikiniai patyrimai stimuliuoja smegenų ląsteles, lavina vaizduotę, muzikinę klausą. Veikla su ritmais gali nuraminti ar sukelti emocijas, padėti kūnui ir protui dirbti išvien. Muzika padeda vystyti intelektinėms galioms, socialiniams įgūdžiams, didinti emocinę brandą, padeda vystyti motoriniams ar net kalbos gebėjimams. Naudojantis muzikine siena galima žaisti įvairius muzikinius žaidimus, sekti muzikines pasakas, įgyvendinti kitas muzikines idėjas.

5. Basakojų takelis

Jį kartu su savo mokinukais kūrė pradinių klasių mokytojos Jūratė Lalaitė, Deimantė Kerpė ir specialiojo ugdymo mokytoja Lina Masedunskienė. Basakojų takelis – ne tiesiog takas, kuriuo galima žingsniuoti basomis, o sveikatingumo sistema, pagrįsta 19 a. vokiečių dvasininko, natūropato Sebastian'o Kneipp'o mokymu. Ši viena iš daktaro S. Kneippo sukurtų ir pritaikytų procedūrų yra skirta masažuoti pėdas ir aktyvinti nervinius taškus. Pėdų masažo metodika remiasi Rytų medicinos patirtimi. Kiekvienas pėdos taškas yra susijęs su kuriuo nors žmogaus vidaus organu, todėl šių taškų poveikis gydo įvairiausias ligas. Pėdose

Muzikuojame kitaip. M. Gečienės nuotrauka

yra daugiau nei 7 tūkstančiai aktyvių nervų galūnelių, todėl ši terapija gerina kraujotaką, aktyvina medžiagų apykaitą, padeda stiprinti imuninę sistemą. Taip pat skatina kraujo bei limfos tekėjimą ir yra taikoma stuburo, virškinamojo trakto, regėjimo, nosies, gerklės ligų gydymui, bendram atsipalaidavimui. Vaikstant nelygiais paviršiais daromas poveikis širdies, kraujagyslių ir nervų sistemai, veikiama raminamai, atpalaiduojančiai. Einant basomis (tai yra esminė sąlyga), jaučiami skirtingų gamtos formų prisilietimai. Jie masažuoja ir stimuliuoja įvairius taškus pėdose. Plokščiapėdystės profilaktikai ypač veiksmingas vaikščiojimas basomis nelygiais paviršiais, nes stiprėja kojų raumenys ir raiščiai. Vaikučių kojytėms labai sveika basomis žaisti įvairius judriuosius žaidimus ar atlikti pratimus pėdoms ir raumenims.

6. Meteorologinė stotelė

Nuo senų senovės žmonės stebėdavo gamtą ir nuspėdavo artėjančius orus. Stebėjimai buvo perduodami iš kartos į kartą ir padėdavo žmonėms dirbant ūkio darbus. Vėliau stebėjimų rezultatai buvo patvirtinti moksliniais tyrimais. Apibendrinti ilgamečių gamtos „barometrų“ parodymai suformavo meteorologijos šaką – biometeorologiją, kuri tiria atmosferos bei biologinių procesų sąveiką. Šią stotelę ikūriau priderinusi vietą prie jau praėjusių metų dvyliktokų pasodintų alyvų, mat jos irgi prognozuoja orus – prieš lietu stipriai kvepia. Pasodinau ir indinę kaną, kad galėtume stebėti augalų ašarojimą. Oro drėgmė suprantama kaip vandens garų kiekis ore. Augalai ir gyvūnai įvairiai reaguoja į drėgmės pokyčius. 1450 m. vokiečių Nikolas Cryftsas sukūrė pirmąjį prietaisą oro drėgmei matuoti, kurį pavadino higrometru (drėgmėmačiu). Geras oro drėgmėmatis yra pušies kankorėžis. Kankorėžio žvyneliai jautriai reaguoja į drėgmės pokyčius. Jų paskirtis yra apsaugoti sėklas, todėl kai oras drėgnas, jie susiglaudžia. Augalų rūšių, padedančių nuspėti lietu, žinoma apie 400. Augalai lietu pranašauja trimis būdais:

1. Judesiais, padedančiais apsaugoti augalo organus nuo lietaus: taip daro vijokliai, kiaulpienės, medetkos. Prieš lietu raudonieji dobilai ir kiškiakopūščiai suglaudžia trilapius lapelius, o stambialapiai šakiai, priešingai, juos išskleidžia.

2. Kvapais, padedančiais privilioti žiedų apdulintojus. Prieš lietu kai kurių augalų žiedai smarkiai pakvimpa. Tokie kvepiantys lietaus pranašai yra baltažiedės naktižiedės, lipikų, alyvų, jazminų, petunijų, barkūnų žiedai.

3. Vandens pertekliaus išskyrimu – „ašarojimu“, vadinamu gutacija. Taip „ašaroja“ žemuogių, garšvos lapai.

7. Augalų istorijos sodelis

Tai dažniausiai biologijos pamokose naudojama erdvė. Vienoje vietoje galima rasti visus augalų karalystės skyrius (samanas, sporinius induočius, plikasėklius ir gaubtasėklius) ir tokius senovinius augalus kaip ginkmedis, tulpmedis, magnolija. Ilgą laiką, kol žemėje dar nebuvo deguonies ir ozono sluoksnio, pirmųjų organizmai galėjo vystytis tik gilesniame jūrų vandenyje, storo vandens sluoksnio saugomi nuo kenksmingos kosminės spinduliuotės. Kai kurie organizmai įgavo žalio chlorofilo ir ėmė vykdyti fotosintezę. Tai buvo labai reikšmingas įvykis, nes atmosferoje ėmė kauptis deguonis, pradėjo formotis ir ozono sluoksnis. Augalai išsivystė iš dumblių. Prieš 400 milijonų metų į sausumą išsikėlę daugialąsčiai dumbliai davė pradžią pirmiesiems augalams – psilofitams. Jie dauginosi sporomis. Vėliau atsirado samanos. Prieš 300 mln. metų iš psilofitų atsirado sporiniai induočiai, kurie jau turėjo stiebus, lapus ir šaknis. Šiltas ir drėgnas klimatas buvo palankus augti ir daugintis paparčiams, asiūkliams bei pataisams. Vėliau Žemėje pasidarė sausiau ir šalčiau, sporiniai induočiai ėmė nykti, atsirado primityvių plikasėklių augalų, vėliau – tobulesnių plikasėklių – pušų, eglių, kėnių. Galiausiai atsirado gaubtasėkliai (žiediniai) augalai. Jie – labiausiai prisitaikę gyventi sausumoje. Šie augalai greitai paplito visoje žemėje ir auga jau daugiau kaip 60 mln. metų. Augalus tiria daug mokslų: bendrosios botanikos, augalų anatomijos, fiziologijos, sistematikos. Yra specialiųjų mokslų, skirtų tik vienai augalų grupei tirti, pavyzdžiui, dendrologija tiria tik sumedėjusius augalus, briologija – samanas.

8. Johaneso Bobrovskio pievelė

Lietuvių kalbos mokytojos Rima Navickienė ir Asta Dapšienė kūrė šią pievelę su savo mokiniais. Johanesas Bobrovskis, Tilžėje gimęs XX a. vokiečių rašytojas, Vilkyškių apylinkes vadino tėviške. Jis vaikystės ir jaunystės metais vasarodavo pas giminaičius Mociškiuose ir Vilkyškiuose. Šią žemę rašytojas mylėjo, ją jautė, pažino. Gamta kūrėjui labai svarbi. Romane „Lietuviški fortepijonai“ J. Bobrovskis mini daug augalų, net 45 rūšis. Dažniausiai pastebimi pievų augalai – rugiagėlės, kmynai, ramunės. Pasigrožėkime keliomis ištraukomis iš kūrinio „Lietuviški fortepijonai“:

„Žemai apačioj matai upę, o prieš save kitą krantą, iš pradžių tik smėlėtą ruožą, <...>, o toliau pievas, bekraštes, žalias.“

„Pusė valandos kelio žvyruotu plentu, pro Palumpius <...>, paskui vis dažniau smėlis, smėlėtos pievos, krūmynai...“

„... į vakarus nuo Rambyno kalno: <...> šeivamedžio ir laukinių serbentų krūmai, už jų spygliuočiai, eglės ir pusedžiūvės pušys.“

Mėgaujantis Johaneso Bobrovskio gamtovaizdžiu, tyliai norisi išarti Justino Marcinkevičiaus mintis: „... ir paukščiai tie patys, ir medžių ar žolių sėklas vėjas ir upės srovė neša <...> kaip senas legendas ir padavimus.“

Pievelėje pasodinome dažniausiai sutinkamus pievų ir kultūrinius augalus: baltagalves, vadinamas ramunėmis, smaliukes, katilėlius, šalavijus ir daugelį kitų. Kiekvienas augalas įdomus savo išvaizda, kvapu, panaudojimo galimybėmis.

9. Linksmoji anglų kalbos abėcėlė

Čia mokytoja Vida Povilaitienė su mokiniais sukūrė mokymosi priemonę iš ant plytelių surašytų raidžių. Šioje abėcėlėje yra 26 lotyniškos raidės ant 26 plytelių. Šia priemone galima dėlioti žodžius, sakinius, mokytis teisingai išarti, dainuoti, sudėti abėcėlę eilės tvarka, atskirti

balses ir priebalses. Mokytis galima įdomiai ir linksmi. Mokytoja su mokiniais suskaičiavo, kad jau buvo sudėta apie 100 skirtingų žodžių.

10. Istorijos sodelis

Mokytoja Sonata Jončienė su mokinių pagalba kūrė šį sodelį šalia pastato, kuris yra tiesiogiai susijęs su istoriniu įvykiu sovietmečio laikotarpiu. 1955 m. vasario 16 d. devyniolikmetis Pranas Lukošaitis virš elektros pastotės iškėlė trispalvę vėliavą. Už tai sovietų buvo suimtas ir nukankintas. Šio drąsaus jaunuolio garbei pavadinta gatvė Vilkyškiuose.

Lietuvos valstybė susikūrė tik 1240 m., o ją valdė vienintelis mūsų karalius Mindaugas (1253 07 06), kunigaikščiai, bajorai, didikai. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, kaip feodalinė valstybė, gyvavo iki XVIII a. pab., o XV a. valdant kunigaikščiui Vytautui tapo didžiausia Europos valstybe. Po 1795 m. III ATR padalinimo LDK nustojo egzistavusi, nes didžioji jos dalis atiteko Rusijos imperijai, o Mažoji Lietuva – Rytų Prūsijai. Pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui, 1918 m. vasario 16 d. Lietuva paskelbė Lietuvos Nepriklausomybės Aktą. Nepriklausoma valstybe išbuvo 22 metus. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui Lietuvai teko iškęsti sovietų ir nacių okupacijas.

Vabzdžių viešbutis . M. Gečienės nuotrauka

Trėmimas – vienas iš skaudžiausių Lietuvos istorijos laikotarpių, kai Lietuvos piliečiai prievarta buvo iškeldinti iš savo namų ir išvežti į atšiauriausias Rusijos vietas. Masiniai gyventojų trėmimai prasidėjo, kai Sovietų Sąjunga okupavo Lietuvą 1940 m. birželio 15 d. Pagrindinis tikslas buvo sunaikinti Lietuvos savarankiškumą, gimtąją kalbą, religiją ir patriotizmą. Visi, kas priešinosi ar kitaip nevykdė okupantų reikalavimų, buvo negailestingai baudžiami represijomis, įkalinimu ar trėmimu. Masinis Lietuvos piliečių trėmimas prasidėjo nuo 1941 m. birželio 14 d. (paskelbta Gedulo ir vilties diena) ir tęsėsi iki 1953 m. Per visą laikotarpį buvo ištremta apie 130 tūkst. Lietuvos gyventojų. Didžiosios deportacijos vadintos romantiškais vardais: 1948 05 22 – „Vesna“ (Pavasaris), 1949 03 25 – „Priboj“ (Bangų mūša), 1951 10 2-3 – „Osen“ (Ruduo). Sodelyje padaryti geležinkelio bėgiai, simbolizuojantys trėmimus į Sibirą, todėl šalia auga sibiriniai vilkdalgiai ir scylės. Šalia pasodinti augalai – bajo-rės, buožainės – kurie kalba apie didikų titulus, o sinavado žiedas – kaip karaliaus karūna. Juk turėjome vieną karalių – Mindaugą. Taigi, įdomūs ir painūs istorijos vingiai...

„Asmenybė negali būti visapusiška be ryšio su tauta. Tik per tautos dvasią žmogaus sąmonę atsiskleidžianti moksle, mene, moralėje.“
Vydūnas.

11. Vabzdžių viešbutis

Vabzdžiai sudaro net 90% pasaulio gyvūnų rūšių. Šiandien žinomų vabzdžių rūšių yra daugiau kaip milijardas. Mokslas apie vabzdžius vadinamas entomologija. Vabzdžių viešbučio paskirtis – saugoti biologinę įvairovę, kuri greitai nyksta dėl žmogaus veiklos. Visi augalai, gyvūnai, grybai ir mikroorganizmai yra būtini nenutraukiamam gyvybės ratui. Miestų plėtra ir pramonės veikla sutrikdo natūralius vyksmus, todėl mažėja biologinių rūšių. Žmonės yra prisijaukinę tik vieną vabzdį – bitę. Apie kitų vabzdžių svarbą ir gyvenimą žinoma mažai. Vabzdžių viešbutis padeda geriau susipažinti su jų įvairove, svarba ir funkcijomis ekosistemose. Daugelis vabzdžių žiemoja suaugėlio stadijoje. Gamtoje jie žiemoja po medžių žieve, paklotėje, po lapais, drevėse. Vabzdžių nameliai gali būti vystymuisi tinkama buveinė ir žiemavietė, o naktiniams vabzdžiams – ir slėptuvė diena. Medienai pūvant, vieni tą namelį paliks, bet

atsikraustys kiti, todėl viešbučio „gyventojai“ nuolat keisis, kaip ir tikrame viešbutyje. Vieni čia maitinasi, kiti slepiasi ar žiemoja, tretie duginasi. Kas gyvena viešbutyje? Bitės, kamanės, vapsvos, drugiai, plėšrūs ir augalėdžiai vabalai, šimtakojai. Kartu čia gali gyventi grybai, kerpės, moliuskai, vėdarėliai, vorai. Stebėdami čia gyvenančių gyvūnų gyvenimą, galime pamatyti ir niekad nematytų vabzdžių.

Visus sodelius apjungėme akmenukų takeliu. Prie kiekvienos stotelės padarėme stendukus, kad ne tik pamokų metu, bet ir laisvalaikiu vaikai, gal net kartu su tėveliais, galėtų prieti, paskaityti apie tai, ko čia galima išmokti. Visi augalai turi etiketes su lietuviškais ir lotyniškais pavadinimais. Mokytojai pritaiko sodelius prie mokymo programų, kuria pamokų planus, dalijasi patirtimi su kolegomis. Mokiniais pamokos įvairinamos ne tik klasėse, bet ir lauke, nesvarbu koks sezonas. Kuriant sodelius įdėtas didžiulis mokyklos direktorės indėlis, kuri rūpinosi lėšomis, o prižiūrint sodelius dalyvauja visa mokyklos bendruomenė. 2018 m. birželio 12 dieną vyko erdvių atidarymo šventė. Šį projektą skyrėme Lietuvos valstybės atkūrimo 100-mečiui paminėti. Kai kas gali pasakyti, kad visa tai galima pamatyti muziejuose, natūralioje gamtoje, bet pamokos laikas yra ribotas, todėl mes galime mokyti savo vaikus čia ir dabar. Išvykstame ir į parkus, muziejus, rezervatus, bet tam skirtų lėšų yra labai nedaug, tad mokymasis šalia – šiuolaikiška, inovatyvi ir puiki galimybė mokytis klasėje be sienų.

Taigi mokiniai gali žvelgti į šį pasaulį ir stebėti stulbinamą gamtos įvairovę, grožį, prisitaikymus, kiekvienas pasivaikščiojimas takeliu gali būti didžiulis atradimas, kiekvienas akmenėlis, kankorėžis ar augalas gali pasakoti nuostabias istorijas. Visa tai skatina nepasotinamą smalsumą, pagarbą gamtai, tyrinėjimų troškimą, atradimų džiaugsmą.

Kas du metus Lietuvoje vyksta mokyklų edukacinių erdvių konkursai, kuriuos inicijuoja Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, o organizuoja Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centras. Pabandėme ir mes parodyti ką sukūrėme ir netikėtai patekome tarp 23 mokyklų nugalėtojų. Džiaugiamės įvertinimu ir neketiname sustoti. Galvose jau sukasi naujos kūrybinės idėjos. Jeigu ir Jums įdomu – atvykite į Vilkyškių Johaneso Bobrovskio ugdymosi sodelius.

Zusammenfassung

Der Aufsatz **„In Erinnerung an die Schützen des Landes Pagėgiai“** von **Edmundas Mažrimas** ist dem 100. Jubiläumsjahr der Gründung des Schützenvereines gewidmet. Der 27. Juni 1919 gilt als Gründungsdatum des Schützenvereines in Litauen. Die Schützenbewegung und ihre Ideen breiteten sich schnell aus Kaunas durch das ganze Litauen aus, etwas später erreichten sie auch Kleinlitauen. Im Klaipėda-Gebiet war der Schützenverein Litauens in den Jahren 1923-1939 tätig. Zwar gehörte der Schützenverein vom Klaipėda-Gebiet dem Zentralvorstand an, aber er wurde in einer ganz anderen Umgebung gegründet, deswegen unterschied sich seine Tätigkeit in Anbetracht lokaler Umstände von der Tätigkeit der Schützen in Großlitauen.

Im Aufsatz **„Litauisch-Kuren auf der Kurischen Nehrung: vom Aussterben bedrohte kulturelle und sprachliche Gemeinschaft“** gibt die Mitarbeiterin des Instituts für litauische Sprache **Dalia Kiseliūnaitė** eine historisch-soziolinguistische Übersicht über den vom Aussterben bedrohten baltischen Geolekt der Kuren. Sie legt Angaben zu seiner Forschung und Dokumentation vor und beschreibt seinen heutigen Zustand. Die Forscherin betont den Wert dieser Sprache für die Sprachwissenschaft und Anthropologie. Die Autorin freut sich darüber, dass die Zusammenarbeit der Wissenschaftler und kulturengagierten Menschen sowie das Interesse der lokalen Einwohner an der Sprache der Litauisch-Kuren in den letzten Jahren zunimmt.

Der Vortrag **„Die Seelenstärke eines Preu-**

ßisch-Litauers. In Erinnerung an den Major Jonas Šimkus“ von **Rasa Šimkutė** wurde am 30. November 2018 in Pagėgiai zum Anlass des 100. Jubiläums der Unterzeichnung des Tilsiter Aktes vorgelesen. Mit der Einwilligung der Autorin wird der Text des Berichtes, ergänzt mit den historischen Photos aus den Beständen des Archives von Martynas Jankus-Museum, den Lesern der Zeitschrift angeboten.

„Regina Jokubaitytė ist Gründerin und langjährige Leiterin des Volksensembles „Verdainė“ aus dem Bezirk Šilutė. Die Mitglieder des Ensembles „Verdainė“ repräsentieren einige Generationen: Urgroßeltern, Großeltern, Eltern, Kinder und Enkelkinder. Das Repertuar besteht aus Liedern, Tänzen und Spielen Kleinlitauens, deswegen ist das Ensemble ein Vertreter nicht nur von Šilutė, sondern des ganzen Kleinlitauens. Die Leiterin Regina Jokubaitytė nahm zusammen mit den Mitgliedern des Ensembles an vielen Festspielen der Volksmusik teil. Das Ensemble wurde mit dem angesehenen Preis „Sidabrinė nendrė“ ausgezeichnet. Die Leiterin nennt das Ensemble ihre Familie. Ihre ganze Energie, Kenntnisse und Liebe zur Volksmusik sind Kleinlitauen gewidmet“, so wird diese Persönlichkeit im Aufsatz **„Regina Jokubaitytė – Mutter von „Verdainė“** von **Giedrė Skipitienė** dem Leser vorgestellt.

Im Aufsatz **„Zollämter des Imperiums und das erneuerte Museum von Tauragė“** erzählt sein Autor **Darius Kiniulis** über die Verlegung der ganzen Kleinstadt Tauragė (Taugoggen) auf

einen neuen Ort nach dem Großbrand Anfang des 19. Jh. und über sein Wachsen, als die Landstraße Tilsit-Tauragė fertig gelegt wurde. Hier wird darüber berichtet, wie das Zollamt des russischen Imperiums gebaut wurde und was Interessantes dort passierte. In Erinnerung wird das Autorennen um die Welt von Paris nach New York von 1908 gerufen. Auch wird das wenig bekannte Zollamt Deutschlands in Lauksargiai beschrieben.

Eugenijus Skipitis präsentiert den Lesern der Zeitschrift einen Photobericht **„Photogeschichten: Panemunė“** des Journalisten **Paulius Lileikis**. Veröffentlicht werden Dokumentarphotos vom 18. März 1990.

Am 1. Mai 1732 wurde in Trakėnai, zwischen Stalupėnai (heute russ. Nesterov) und Gumbyne (heute russ. Gusev), die preußische Pferdezuchtanstalt (Königlich Preußische Stutamt Trakehnen) gegründet. Eine zielgerichtete Zuchtwahl führte dazu, dass in der 2. Hälfte des 19. Jh. eine lokale Pferderasse Ostpreußisches Warmblut herausgezüchtet wurde. Im Aufsatz **„Rosse der Trakehnen-Rasse machen die Heimat berühmt“** von **Egidijus Bacevičius** werden die Dokumentarquellen zur Gründung dieser berühmten Pferdezuchtanstalt, zum Zuchtprozess der Trakehnen-Rasse und zu den berühmtesten Rossen in der Blütezeit der Pferdezuchtanstalt besprochen. Der Leser wird darauf aufmerksam gemacht, dass die ganze Rasse von Aussterben und Vernichtung bedroht wurde und dass sie in der neueren Zeit wieder zum Leben gebracht wurde. Die Trakehnen-Rasse und die hundertjährigen Traditionen der Pferdezucht Westeuropas werden weiterhin sorgfältig gepflegt.

Im Aufsatz **„Aus dem schöpferischen Nachlass des Schriftstellers R. Černiauskas“** berichten seine Ehefrau Helena und seine Töchter über die charakteristischen Züge seiner Persönlichkeit

und seines Schaffens, über die wichtigsten Momente seiner Tätigkeit und Preise, mit denen er ausgezeichnet wurde. Auch wird seine Kurzgeschichte **„Našlių namai“** („Haus der Witwen“) hier veröffentlicht.

Das Ensemble der Volksmusik **„Kamana“** wurde im Jahr 1986 gegründet. Die Mitglieder des Ensembles tragen die Trachtenkleidung von Kleinlitauen, pflegen die Traditionen der Preußisch-Litauer, interessieren sich für ihre Lebensweise und historische Vergangenheit. Auch Lieder Kleinlitauens werden gesungen. Das Repertuar des Ensembles umfasst auch Lieder, Tänze und Spiele anderer Regionen, weil unter den Mitgliedern einige Vertreter anderer Regionen sind. So berichtet **Aksavera Mikšienė** im Aufsatz **„Kamana“**, Leiterin des Ensembles seit seinem Gründungstag bis heute.

Im Aufsatz **„Edukationsräume in der Schulumgebung“** stellt die Autorin **Marytė Gečienė** ein Projekt vor, das im Johannes-Bobrowski-Gymnasium in Vilkyškiai durchgeführt wurde, vor: **„Es wurden 11 Edukationsräume geschaffen, die zum Lernen geeignet sind. Das Projekt wurde dem 100. Jubiläum der Staatlichkeit der Republik Litauen gewidmet und wir wurden mit einem Preis landesweit dafür geehrt. Die Zeit des Unterrichts ist beschränkt, somit können wir unsere Schüler hier und jetzt unterrichten. Die Schüler können die beeindruckende Vielfalt der Natur, ihre Schönheit und Anpassungsfähigkeit beobachten. In der Freizeit kann jeder Spaziergang auf dem Waldweg zu einer großen Entdeckung werden, jeder Stein, Fichtenzapfen oder jede Pflanze erzählen wunderbare Geschichten. Dadurch wird das kaum zu besättigende Interesse, Respekt vor der Natur, Lust nach Erkundungen und Freude der Entdeckungen geweckt. Das ist eine moderne, innovative und hervorragende Möglichkeit in einer Schulklasse ohne Wände zu lernen.“**

Abstract

In Remembrance of the Riflemen of Pagėgiai Land is an article by **Edmundas Mažrimas**, intended for commemoration of the 100-year anniversary of the incorporation of the Lithuanian Riflemen's Union (LRU), which was established on June 27, 1919. Rifleman ideas and its movement spread from Kaunas to the entire Lithuania and, later, as far as Lithuania Minor, surprisingly quickly. The Lithuanian Riflemen's Union operated in Klaipėda Region from 1923 to 1939. Even though the Klaipėda Region Riflemen's Union was under the control of the Central Unit, here, the riflemen developed much differently than in the Lithuania Proper. Due to regional circumstances, the riflemen in Klaipėda Region operated in distinct ways as well.

In her article titled **The Curonians of the Curonian Spit: Perishing Cultural and Linguistic Community**, **Dalia Kiseliūnaitė**, researcher of the Institute of the Lithuanian Language, presented the historic and sociolinguistic review of the perishing Baltic language, the geolect of the Curonians, supplying data on its documentation and studies and stating its present situation. The author highlighted the importance of the studies of this language to the science of linguistics and anthropology. She also mentioned the positive effects of the improving cooperation between scientists and cultural studies researchers and the growing interest of the locals in the Curonian language throughout the recent years.

The Strength of the Prussian Lithuanians.

In Remembrance of Major Jonas Šimkus was a report given by **Rasa Šimkutė** in Pagėgiai on November 30, 2018. The report was read during the solemn celebration of the 100-year anniversary of the signing of the Act of Tilsit. Having received the consent of the author and supplemented the article with historic photos from the museums of Martynas Jankus, the article is presented to the readers of the magazine.

"Regina Jokubaitytė is the incorporator of the Verdainė Folklore Ensemble from Šilutė District and has been supervising this music group for over thirty years. The members of the Verdainė Folklore Ensemble come in generations: great-grandparents, grandparents, parents, children and grand-children have sung and danced together. The repertoire of the Verdainė Folklore Ensemble mostly consists of the songs, dances and games of the Lithuania Minor. Hence, the ensemble is the representative of both Šilutė and the entire Lithuania Minor. Together with the Verdainė Folklore Ensemble, Regina Jokubaitytė takes part in many international folklore festivals and has won the prestigious award of the Silver Reed. Regina Jokubaitytė says that the ensemble is her family and so she dedicates all of her energy, knowledge and love for folklore to the Lithuania Minor," says **Giedrė Skipitienė** in her article **Regina Jokubaitytė: The Mother of Verdainė**.

In his article **Imperial Customs and the Reborn Tauragė Museum**, **Darius Kiniulis** told the story of the shifting of the location of Tauragė

Town after the great fire in the beginning of the 19th century and the subsequent growth of the town following the construction of the Tilsit-Tauragė road. The author revealed how the Russian Imperial Customs was built and the related interesting events, told of the 1908 New York to Paris Race and described the less known German Customs in Lauksargiai.

Eugenijus Skipitis presents the Photoreport by **Paulius Lileikis** titled **Photo Stories: Panemunė**, where documentary photos made on March 18, 1990 are published.

On May 1, 1732, the Prussian Stud Farm (Königlich Preußische Stutamt Trakehnen) was established in Trakėnai between Stalupėnai (presently, Nesterov) and Gumbynė (presently, Gusev). Through purposive selection, the local breed of Eastern Prussian Warmblood (Ostpreußisches Warmblut) was bred in the second half of the 19th century. In his article **The Trakehner Steeds Bring Glory to Their Homeland**, **Egidijus Bacevičius** reviewed the available literature on the establishment of the historical stud farm, the breeding of the Trakehner (Trakehnen) horses and the famous predecessors of this breed during the golden age of the stud farm. The author reminds how the highly valued breed has been saved from annihilation, how the Trakehner breed is now nurtured and how all endeavor is made to preserve the hundred-year old traditions of horse-breeding originating from the Central Europe.

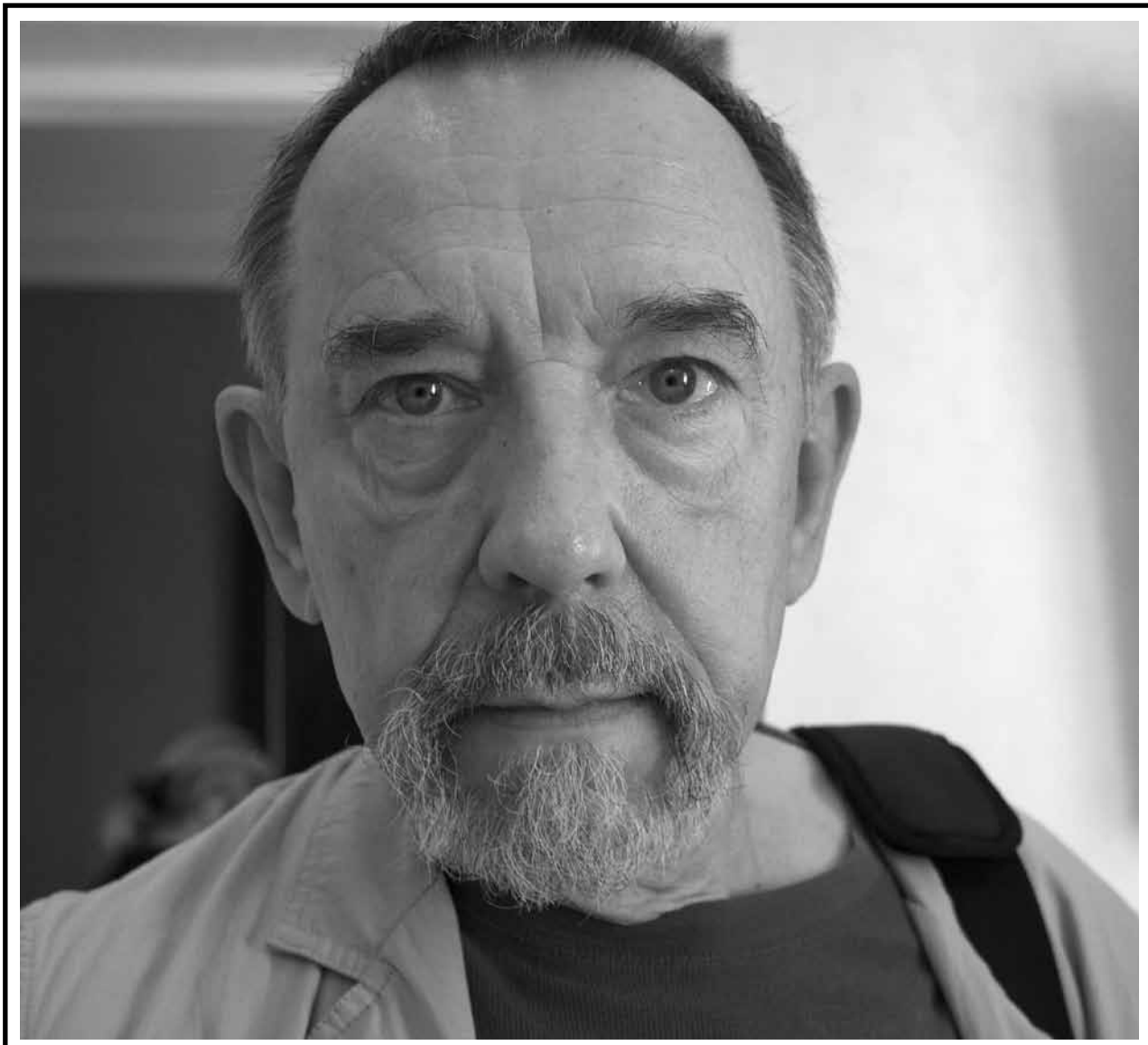
In the article titled **From the Creative Heritage of the Writer R. Černiauskas**, the writer's wife **Helena and his daughters** review the personality and creative features of R. Černiauskas, revealing the turning points in his

career and the received awards. The Home of Widows novella is also published.

The Kamana Folklore Ensemble was established in 1986. The members of the ensemble proudly wear the regional folk costume of the Lithuania Minor, promote the traditions of the Prussian Lithuanians and delve deep into the lifestyle and historic past of this ethnic group. The Kamana Folklore Ensemble focuses on the songs from the Lithuania Minor; however, as its members come from different regions, the repertoire also includes songs, dances and games from other regions of Lithuania. This is how the Kamana Folklore Ensemble is presented in the article **Kamana** by **Aksavera Mikšienė** who has been supervising the ensemble since its early days.

In her article **Learning Spaces in School Environment**, **Marytė Gečienė** presents the project implemented in Vilkyškiai Johannes Bobrowski Gymnasium, "Eleven learning spaces adapted for educational purposes were developed. The project was dedicated to commemorate the 100-year anniversary of the independence of Lithuania and we received the highest awards in the country. The lesson duration is limited. We can only teach our children here and now. The schoolchildren can observe the inspiring beauty and diversity of nature and its power of adaptation. Walking along the path in their free time, children can make myriads of discoveries in each little stone, pine cone or plant which can tell the most mesmerizing stories if one were to listen. The project promotes insatiable curiosity, respect to nature, desire for exploration and joy of discovery. It is a contemporary, innovative and excellent opportunity to learn in a classroom not limited by walls."

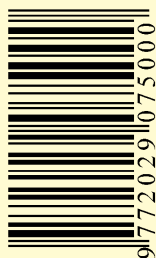

In memoriam. Iš Jungtinių Amerikos Valstijų Bostono miesto atskriejo liūdna žinia: užgeso Pagėgių krašto garbės piliečio Romo Šležo gyvybė. Romas Šležas gimė 1938 m. Klaipėdoje. Hitlerinei Vokietijai aneksavus Klaipėdos kraštą, šeima apsigyveno Kaune. 1944 m. jis su tėvais atsidūrė Vokietijoje. Nuo 1949 m. Šležų šeima gyveno JAV, Bostono mieste. Romas Šležas – Mažosios Lietuvos visuomenės ir politikos veikėjo, spaudos darbuotojo, lietuviybės puoselėtojo bei skleidėjo, Tilžės akto signataro Jono Vanagaičio vaikaitis. Bibliofilas, filmų lietuviškomis temomis kūrėjas išėivijoje, lietuviybės puoselėtojas, daugelį metų uoliai rūpinęsis savo senelio Jono Vanagaičio garbaus ir šviesaus atminimo įamžinimu Klaipėdos krašte bei Pagėgiuose. 2009 metais Romo Šležo senelių Jono ir Marijos Vanagaičių palaikai buvo perlaidoti Bitėnuose, o 2011 m. čia buvo palaidota ir Romo teta, Jono Vanagaičio ir Marijos Brožaitytės dukra Ieva Vanagaitytė-Janukėnienė. Romo Šležo šeimos lėšomis 2012 m. pakartotinai išleista Mažosios Lietuvos enciklopedijos pamatu laikoma 1938 m. Jono Vanagaičio redaguota knyga „Kovos keliais“.

Viršelių nuotraukos E.Skipičio

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 1,75 tūkst. eurų suma remia „Rambyną“ parengimo spaudai ir spaudos darbus, taip pat p. 2–20, p. 26–34, p. 38–48, p. 52–60 esančių straipsnių parengimą.
© Rambynas, 2019. ISSN 2029-0756 Rengėjas (leidėjas): Pagėgių krašto draugija „Sandūra“, im. k. 178054566, a. s. LT327300010097269819 Swedbank, AB, kodas 73000.
Adresas: Mokyklos g. 13, Rukų k., LT-99302, Pagėgių savivaldybė, tel./faks. 8 441 41834. Apimtis 8 sp. l. Tiražas 500 egz. Leidžiamas du kartus per metus. Vyr. redaktorė Diana Milašauskienė, el. p. sandura6@gmail.com, dizainerė-maketuotoja Kristina Kazlauskienė, kalbos redaktorė Jolanta Kasiliauskienė. Spausdino spaustuvė AB „Spauda“, Laisvės pr. 60, Vilnius.
Visa medžiaga (rašiniai), pateikta žurnale „Rambynas“, yra Pagėgių krašto draugijos „Sandūra“ nuosavybė. Žurnalo straipsnius kopijuojant ir platinant būtina nuoroda. Redakcijos nuomonė gali nesutapti su autorių nuomone.